

Algemeen ambtsbericht China

juli 2020

Colofon

Plaats	Den Haag
Opgesteld door	Afdeling Ambtsberichten (AB)

Inhoudsopgave

	Colofon	2
	Inhoudsopgave.....	3
	Inleiding	6
1	Politieke ontwikkelingen	8
1.1	Algemeen	8
1.2	Xi Jinping.....	8
1.3	Shuanggui-systeem	9
1.4	Veiligheidssituatie	9
1.5	Sociaal kredietsysteem	10
1.5.1	Bedrijven.....	11
1.5.2	Individueen	11
1.5.3	Consequenties van registratie op een zwarte lijst.....	11
1.5.4	Bezwaar en duur van registratie.....	12
2	Documenten	13
2.1	Huishoudregistratieboekje (hukou)	13
2.2	Identiteits- en reisdocumenten in het algemeen	13
2.3	Paspoorten en reisdocumenten	14
2.4	Weigering afgifte paspoort	14
2.5	Tweede generatie identiteitsbewijzen	15
2.6	Aanvragen vanuit het buitenland.....	15
2.7	Identificatieplicht	18
2.8	Documentfraude	18
2.9	Biometrische gegevens	19
3	Juridische context - mensenrechten	20
3.1	Internationale verdragen.....	20
3.2	Grondwet	20
3.3	Overige nationale wet- en regelgeving	20
3.3.1	National Supervision Law	20
3.3.2	Heroes and Martyrs Protection Law.....	20
3.3.3	Criminal Procedure Law geamendeerd.....	21
3.3.4	Cryptography Law.....	21
3.3.5	Community Corrections Law	22
3.3.6	Custody & Education afgeschaft	22
3.3.7	Wetgeving omtrent seksuele intimidatie	23
3.3.8	Wetgeving omtrent recht op wonen	23
4	Naleving en schendingen.....	24
4.1	Inleiding	24
4.2	Rechtsgang.....	24
4.3	Arrestaties, bewaring en detenties.....	25
4.3.1	Strafrechtelijke detentie.....	26
4.3.2	RSDL	26
4.3.3	Administratieve detentie	26
4.3.4	Liuzhi.....	27
4.4	Gedwongen verdwijningen	28
4.5	Buitengerechtelijke executies en moorden	29
4.6	Doodstraf	29

5	Vrijheid van meningsuiting	31
5.1	Inleiding	31
5.2	Beroepsjournalisten	31
5.3	Burgerjournalisten	32
5.4	Buitenlandse journalisten	33
5.5	Wetenschap en onderwijs.....	33
5.6	Internet.....	34
5.7	Great Firewall.....	34
5.8	Regelgeving aangaande het internet	35
5.9	VPN's	36
5.10	Gehele afsluiting van het internet.....	36
5.11	Internetbedrijven in China: gegevensbescherming en censuur	37
5.12	Influencers, bloggers en vloggers op sociale media	38
5.13	Internetcafés.....	38
5.14	Censuur en repressie op media buiten China.....	39
5.15	Gebruikers buiten China.....	39
6	Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging	40
6.1	Inleiding	40
6.2	Strafrechtelijke vervolging van leden en leiders van een Xie Jiao.....	42
6.3	Falun Gong (FG)	44
6.4	Church of Almighty God (CAG).....	45
6.5	'Grijze' kerkgenootschappen	46
6.6	Justification by Faith ('Sola Fide')	47
6.7	Rooms-katholieke kerk in China	48
7	Bewegingsvrijheid	50
7.1	Hukou	50
7.2	Uitreis	50
7.3	Uitreis voor Oeigoeren	52
7.4	Uitreis voor Tibetanen	52
7.5	Binnenlandse beperking van de bewegingsvrijheid	53
8	Positie van specifieke groepen	54
8.1	Mensenrechtenverdedigers	54
8.2	Vrouwen	56
8.2.1	Inleiding	56
8.2.2	#MeToo-beweging in China	57
8.2.3	Huiselijk geweld.....	58
8.2.4	Ongehuwde moeders en alleenstaande vrouwen in China.....	58
8.2.5	Alleenstaande, Chinese moeders in het buitenland	59
8.3	LHBTI	59
8.3.1	Inleiding	59
8.3.2	Homoseksualiteit en censuur	60
8.3.3	Homoseksualiteit en rechtsgang.....	60
8.3.4	Homoseksualiteit en gezondheidszorg	61
8.3.5	LHBTI-organisaties.....	61
8.3.6	Streven naar homohuwelijk	62
8.4	Alleenstaande minderjarigen	62
8.5	Milieuactivisten	63
8.6	Vakbondsactivisten	63
9	Xinjiang	65
9.1	Inleiding	65
9.2	'Heropvoedingskampen'	66

9.3	Gedwongen tewerkstelling.....	68
9.4	Arrestaties, detentie en oneerlijk proces.....	68
9.5	Vrijheid van godsdienst en assimilatie aan de Han-Chinese cultuur.....	69
9.6	Bewegingsvrijheid en dagelijks leven in Xinjiang.....	70
9.6.1	Integrated joint operations platform (IJOP).....	70
9.6.2	Controleposten	71
9.7	Inwonende ambtenaren	71
9.8	Kinderen.....	72
9.9	De lange arm van China in het buitenland	72
10	Hongkong	73
10.1	Inleiding	73
10.2	Controverse omtrent uitleveringswet	74
10.3	Aanhoudende protesten	74
10.4	Meest recente ontwikkelingen	76
10.4.1	Nationale veiligheidswet.....	76
10.4.2	National Anthem Bill.....	77
11	Tibet	78
11.1	Inleiding	78
11.2	Onderdrukking van de Tibetaanse taal	79
11.3	Sinificatie van het Tibetaans boeddhisme	79
11.4	Detentiekampen in Tibet	80
11.5	Gedeeltelijke vernietiging van Yarchen Gar	81
11.6	Zelfverbrandingen.....	81
11.7	Nieuwe regeling omtrent 'etnische eenheid'	82
12	Vluchtelingen en ontheemden	83
12.1	Dissidenten in Thailand.....	83
12.2	CAG-gelovigen in Zuid-Korea.....	84
12.3	Tibetanen in Nepal	84
12.4	Tibetanen in India.....	85
12.5	Oeigoeren in Turkije.....	86
12.6	Chinese Kazachen in Kazachstan.....	88
12.7	Hongkongers in Duitsland, Canada, Taiwan en het Verenigd Koninkrijk	88
12.8	UNHCR in China.....	90
12.9	Terugkeer	90
12.9.1	Moslimminderheden uit Xinjiang.....	91
13	Bijlagen	93
13.1	Afkortingen en anderstalige begrippen	93
13.2	Lijst van als Xie Jiao bestempelde groepen	95
13.3	Nieuwsberichten	95
13.4	Tijdschriftartikelen	110
13.5	Rapporten en boeken	111

Inleiding

Dit ambtsbericht is opgesteld aan de hand van de vragen in de *Terms of Reference* (ToR), opgesteld door het ministerie van Justitie en Veiligheid. Deze ToR is vastgesteld op 27 juni 2019 en is tezamen met het ambtsbericht gepubliceerd op de website van de rijksoverheid.

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in de Volksrepubliek China¹ beschreven voor zover van belang voor de beoordeling van asielaanvragen van personen afkomstig uit China en voor de besluitvorming over terugkeer van afgewezen Chinese asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van het algemeen ambtsbericht China van februari 2018. De verslagperiode beslaat de periode maart 2018 tot en met juni 2020. Relevante ontwikkelingen zijn tot aan de publicatiedatum meegenomen. Dit ambtsbericht betreft een feitelijke, neutrale en objectieve weergave van de bevindingen gedurende de onderzochte periode en biedt geen beleidsaanbevelingen.

Dit ambtsbericht is opgesteld aan de hand van openbare en vertrouwelijke bronnen waarbij gebruik is gemaakt van zorgvuldig geselecteerde, geanalyseerde en gecontroleerde informatie. Bij de opstelling is onder meer gebruik gemaakt van informatie van niet-gouvernementele organisaties (ngo's), vakliteratuur, berichtgeving in de media en (indien van toepassing) relevante overheidsinstanties. De passages in dit ambtsbericht berusten op meerdere bronnen, tenzij anders vermeld of in het geval van algemeen onbetwiste feiten. De geraadpleegde openbare bronnen zijn opgenomen in de literatuurlijst. Een ander deel van de gebruikte informatie is ingewonnen tijdens interviews met vertrouwelijke relevante en deskundige bronnen in China en daarbuiten. Daarnaast is gebruik gemaakt van vertrouwelijke informatie afkomstig van de diplomatieke vertegenwoordigingen van Nederland in China en elders. De op vertrouwelijke basis ingewonnen informatie is voornamelijk gebruikt ter ondersteuning en aanvulling van passages die zijn gebaseerd op openbare informatie.

Hoofdstuk 1 behandelt politieke ontwikkelingen zoals de positie van president Xi Jinping, het *shuanggui-systeem*, de veiligheidssituatie en het sociaal kredietsysteem (SKS). Hoofdstuk 2 gaat in op Chinese documenten. In hoofdstuk 3 komen juridische aspecten van mensenrechten in China aan bod. Hoofdstuk 4 beschrijft naleving en schendingen van die mensenrechten op onderwerpen als rechtsgang, vrijheidsbeperkende maatregelen en de doodstraf. Hoofdstuk 5, 6, en 7 gaan meer specifiek in op de mensenrechten vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, en bewegingsvrijheid. In hoofdstuk 8 komen specifiek groepen aan bod als mensenrechtenverdedigers, vrouwen, LHBTI, alleenstaande minderjarigen en milieu- en vakbondsactivisten. De situatie in Xinjiang, Hongkong en Tibet wordt in de hoofdstukken 9, 10 en 11 beschreven. In hoofdstuk 12 beschrijft dit ambtsbericht de situatie van vluchtelingen en ontheemden. Hoofdstuk 13 tenslotte bevat een lijst van afkortingen en anderstalige begrippen, en een bibliografie.

China's officiële landstaal wordt in de literatuur aangeduid als 'Mandarijn' of 'Chinees'. Aangezien de meeste geraadpleegde bronnen de term 'Chinees' gebruiken, is ervoor gekozen om in dit ambtsbericht de officiële landstaal van China eenduidig 'Chinees' te noemen. Chinese termen worden op verschillende manieren weergegeven in het Latijnse schrift. In dit ambtsbericht is steeds gekozen voor de meest gangbare transliteratie van een begrip uit het Chinees. In de voetnoten

¹ In het Engels aangeduid als de *People's Republic of China* (PRC).

worden eventuele afwijkende spellingsvarianten vermeld. De hoofdstad van China wordt zowel 'Peking' als 'Beijing' genoemd; in dit ambtsbericht wordt de Chinese hoofdstad 'Peking' genoemd. China's regeringspartij wordt zowel met de Chinese Communistische Partij (CCP)² als de Communistische Partij China (CPC)³ aangeduid; dit ambtsbericht houdt de afkorting 'CCP' aan.

² In het Engels aangeduid als de *Chinese Communist Party*.

³ In het Engels aangeduid als de *Communist Party of China*.

1 Politieke ontwikkelingen

1.1 Algemeen

De politieke ontwikkelingen die in het voorgaand ambtsbericht zijn uiteengezet,⁴ zetten zich voort gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht. President Xi Jinping heeft de staatsmacht verder naar zich toegetrokken (zie paragraaf 1.2), waarbij het onderscheid tussen staats- en partijstructuren nog verder vervaagde⁵ en voorheen buitenrechtelijke detentiemethodes werden ingebed in een wettelijk kader (zie paragraaf 4.3).⁶ De speelruimte voor het maatschappelijk middenveld werd daarbij verkleind, hoewel de vrouwen- en LHBTI-rechtenbewegingen enkele successen (zie respectievelijk paragraaf 8.2 en 8.3), zij het bescheiden van formaat, wisten te boeken. De positie van moslimminderheden in de West-Chinese provincie Xinjiang (zie hoofdstuk 9) en de Tibetaans-boeddhistische gemeenschap (zie hoofdstuk 11) bleef onverminderd slecht. Hetzelfde gold voor de positie van geloofsgemeenschappen die door de Chinese autoriteiten zijn aangemerkt als *Xie Jiao* ('heterodoxe leer'),⁷ zoals de *Falung Gong*-beweging en de *Church of Almighty God* (zie paragrafen 6.2, 6.3 en 6.4). De bewegingsruimte voor katholieke en protestantse kerkgenootschappen die zich niet hadden geplaatst onder staatstoezicht werd verder ingeperkt (zie paragrafen 6.5, 6.6 en 6.7). Daarnaast zette de centrale regering in Peking de autonome status van Hongkong verder onder druk, hetgeen leidde tot massale protesten in Hongkong (zie paragrafen 10.2 en 10.3).

Op 26 juni 2020 uitten vijftig VN-experts hun bezorgdheid over de onderdrukking van etnoreligieuze minderheden in Xinjiang en Tibet, de detenties en verdwijningen van mensenrechtenverdedigers, de inperking van de (online) vrijheid van meningsuiting en de repressieve maatregelen tegen de Hongkongse protestbeweging. Daarnaast riepen de VN-experts op tot de oprichting van een onpartijdig en onafhankelijk onderzoeksmechanisme van de VN om de mensenrechtensituatie in China nauwlettend in de gaten te houden. Verder riepen de VN-experts China op om de nationale veiligheidswet in Hongkong terug te trekken (voor meer informatie over deze wet, zie paragraaf 10.4.1).⁸

1.2 Xi Jinping

In de verslagperiode zette de trend richting machtsconcentratie rond de persoon van Xi Jinping zich voort. Xi Jinping bekleedt nog steeds de drie meest invloedrijke posities in China – hij is staatshoofd, secretaris-generaal van de Chinese Communistische Partij (CCP) en voorzitter van het Centrale Militaire Comité. Tijdens het partijcongres in maart 2018 zijn een aantal amendementen op de grondwet aangenomen die de positie van Xi Jinping nog verder versterken. Zo is de maximale ambtstermijn voor het presidentschap uit de grondwet geschrapt. Xi Jinping kan

⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 6.

⁵ Mercator Institute for China Studies (MERICS), *In Xi's China, the party morphs into the state*, 7 maart 2018.

⁶ Made in China Journal, *Systematising human rights violations*, 25 oktober 2019.

⁷ Voor meer informatie over het begrip Xie Jiao, raadpleeg paragraaf 6.1.

⁸ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *UN experts call for decisive measures to protect fundamental freedoms in China*, 26 juni 2020.

daarmee voor onbepaalde duur als president aanblijven.⁹ Daarnaast is het gedachtengoed van Xi Jinping als amendement verankerd in de grondwet.¹⁰ Voor de verspreiding van zijn gedachtengoed dient onder andere een mobiele applicatie, genaamd 'bestudeer het machtige land China'. De app bevat onder andere een vragenspel waarin punten kunnen worden verkregen voor bijvoorbeeld regelmatig inloggen en juiste beantwoording van vragen. In sommige onderdelen van de overheid worden ambtenaren door hun werkgever aangemoedigd om met veelvuldig gebruik van de app hun loyaliteit aan Xi Jinping en de CCP te bewijzen.¹¹

Zie voor de grondwetswijziging ook paragraaf 3.2.

1.3 Shuanggui-systeem

Tijdens het partijcongres in maart 2018 werd nog een ingrijpende wetswijziging doorgevoerd. De nieuw aangenomen *National Supervision Law* (NSL) vervangt het bestaande *shuanggui*-systeem en voorziet in een uitbreiding van het partijtoezicht op niet alleen ambtenaren in directe overheidsdienst, maar ook op mensen in indirecte overheidsdienst. Die laatste groep betreft bijvoorbeeld werknemers van staatsbedrijven, personeel van openbare ziekenhuizen, wetenschappers en leraren. De nieuw opgerichte *National Supervision Commission* (NSC) houdt door deze wijziging op nationaal en subnationaal niveau¹² toezicht op ongeveer honderd miljoen mensen. Evenals onder het *shuanggui*-systeem kan de NSC als meest ingrijpende maatregel zonder tussenkomst van een rechter vrijheidsontneming (*liuzhi*) opleggen.¹³ Zie hiervoor ook het onderwerp *liuzhi* in paragraaf 4.3.4.

1.4 Veiligheidssituatie

Tijdens de verslagperiode was er volgens de Chinese overheid geen sprake van veiligheidsincidenten in China, met uitzondering van een incident aan de Chinees-Indiase grens in de Galwan vallei, gelegen in het Himalaya-gebergte. Daar kwam het op 15 juni 2020 tot een confrontatie tussen Indiase en Chinese militairen waarbij minimaal twintig Indiase militairen om het leven kwamen en een onbekend aantal Indiase militairen gevangen werd genomen. Of er sprake is van slachtoffers aan Chinese zijde is onbekend.¹⁴ In Xinjiang vermeldt de Chinese overheid in tegenstelling tot de vorige verslagperiode geen veiligheidsincidenten, volgens hen dankzij het strenge anti-terreurbeleid in Xinjiang.¹⁵ De situatie in Xinjiang wordt beschreven in hoofdstuk 9. In Hongkong was er sprake van grootschalige protesten

⁹ De Volkskrant, *Communistische Partij China maakt weg vrij voor levenslang presidentschap Xi*, 25 februari 2018. De Morgen, *China maakt weg vrij voor langere ambtstermijn Xi Jinping*, 25 februari 2018.

¹⁰ Met de opname van dit amendement bij de grondwet, genaamd *Xi Jinping Thought on Socialism With Chinese Characteristics for a New Era* in de Chinese grondwet treedt Xi Jinping in de voetsporen van Mao Zedong en Deng Xiaoping, wier doctrines eveneens als amendement zijn opgenomen in de grondwet. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 24 en 25.

¹¹ Naast opnames van de toespraken van Xi, partijpropaganda en het laatste nieuws, biedt de app ook informatie over onderwerpen zoals technologie, cultuur, 5G en het leger. Er zijn gratis documentaires, boeken, films en opera's, kunstlessen of taaltrainingen. Voor meer informatie, raadpleeg: Bloomberg, *China's propaganda quiz app is hiring hundreds*, 15 april 2019.

¹² De NSC heeft volgens de nieuwe wet plaatselijke vertegenwoordigingen op het niveau van provincies, autonome regio's, gemeenten, districten binnen gemeenten en in autonome prefecturen en steden.

¹³ United States Congressional-Executive Committee on Human Rights in China (CECC), *Annual report 2018*, 10 oktober 2018, blz. 3.

¹⁴ The Wall Street Journal, *The China-India clash*, 19 juni 2020. Financial Times, *India picks a side in the new cold war*, 23 juni 2020. New York Times, *Worst Clash in Decades on Disputed India-China Border Kills 20 Indian Troops*, 17 juni 2020

¹⁵ United States Department of State (USDOS), *Country report on terrorism 2018*, 1 november 2019.

naar aanleiding van een voorgenomen wetswijziging die uitlevering van verdachten aan het vasteland China mogelijk zou maken. Zie voor meer informatie over de protesten in Hongkong de paragrafen 10.2 en 10.3. De veiligheidssituatie in Tibet wordt beschreven in paragraaf 11.6.

Overall in China vergrootte de overheid met bewakingstechnologie en databases ook in de verslagperiode haar grip op de bevolking onder de noemer van de nationale veiligheid. Een geschatte 170 miljoen bewakingscamera's hangen in dorpen en steden. Het Australische ministerie van Buitenlandse Zaken (DFAT) citeert uit media dat Chinese politie- en veiligheidsdiensten sinds 2016 uiteenlopende gegevens combineren uit fotodatabases, kunstmatige intelligentie en gezichtsherkenningstechnologie in bewakingscamera's om criminaliteit tegen te gaan en openbare orde en veiligheid te waarborgen.¹⁶ Volgens berichten worden ook DNA, urinemonsters en stemopnamen op grote schaal verzameld en in een database van de politie gecombineerd met vingerafdrukken, foto's en andere gegevens als ID-nummer, etniciteit, woonadres en hotelbezoeken. Controle via gezichtsherkenning wordt uitgerold in stations, scholen en winkelcentra. Deze database dient mogelijk in de toekomst als vervanging van de *hukou* (huishoudregistratieboekje) en kan daarnaast door de politie voor opsporingsdoeleinden geraadpleegd worden.¹⁷

1.5 Sociaal kredietsysteem

Op 14 juni 2014 kondigde de Staatsraad, oftewel het kabinet,¹⁸ de invoering aan van een zogenoemd sociaal kredietsysteem (SKS)¹⁹ in de loop van 2020. Het woord 'krediet' beperkt zich in het SKS niet tot financiële kredietwaardigheid; het gaat om geloofwaardigheid op zowel financieel als sociaal maatschappelijk en economisch vlak. Het SKS combineert deze factoren en bepaalt of een persoon, bedrijf of organisatie een geloofwaardige marktspeeler is. De definities van geloofwaardigheid kunnen worden ingevuld conform het ideaal van de CCP. De plannen voor de invoering van het SKS worden langzaam verwezenlijkt. De Chinese autoriteiten implementeren nieuwe regelgeving stap voor stap, via deels lokale pilots, maar met een langetermijnvisie. Veel is echter nog onduidelijk, en de grootste uitdaging voor de Chinese autoriteiten is op dit moment de integratie van verschillende datasets, voortkomend uit meerdere aparte lokale en nationale systemen. Men kan het SKS zien als bestaand uit een overkoepelend gedeelte (nationale wetgeving) en vele pilaren (lokale en sectorspecifieke wetgeving). De opzet van het SKS is nadrukkelijk niet om nieuwe regels te introduceren, maar om naleving van bestaande regels te monitoren.²⁰

Feitelijk moet het SKS gezien worden als managementinstrument voor de Chinese maatschappij – het SKS is primair bedoeld om de bestuurlijke grip van de Chinese overheid op de samenleving te versterken. Het efficiënter beschikbaar stellen van data en de integratie van informatiestromen tussen overheidspartijen stelt de Chinese overheid in staat om sancties op te leggen aan niet-naleving van wetgeving

¹⁶ Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), *Country information report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 74.

¹⁷ Human Rights Watch (HRW), *Voice biometric collection threatens privacy*, 22 oktober 2017. British Broadcasting Corporation (BBC), *Chinese residents worry about rise of facial recognition*, 5 december 2019. Radio Free Asia (RFA), *China gears up to collect citizens' DNA nationwide*, 23 augustus 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

¹⁸ De volledige benaming voor de Staatsraad in het Engels luidt: *State Council of the People's Republic of China*. De Staatsraad heeft een Engelstalige website: <http://english.www.gov.cn/>.

¹⁹ In het Engels aangeduid als *social credit system*.

²⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 februari 2019.

en rechtbankuitspraken. Het SKS verzamelt informatie over zowel bedrijven als individuen.²¹

1.5.1 *Bedrijven*

Aanlevering van data over bedrijven geschiedt door de overheid, maar ook door bedrijven met eigen commerciële kredietbeoordelingsdiensten, zoals Alibaba, sectororganisaties die hun eigen sectorale kredietbeoordelingen maken, en bedrijven zelf – bijvoorbeeld jaarrekeningen. Deze gegevens worden verzameld en geïntegreerd in databases van de Chinese nationale en lokale overheden. De belangrijkste sanctie voor een bedrijf is de plaatsing op een zwarte lijst en daarmee uitsluiting van overheidsaanbestedingen of kredietverlening.²²

1.5.2 *Individuen*

Individuen kunnen ook op een zwarte lijst geplaatst worden, of een sociale score toegekend krijgen. De belangrijkste zwarte lijst is de nationale zwarte lijst die niet-naleving van een rechterlijke uitspraak bijhoudt, onder verantwoordelijkheid van het *Supreme People's Court* (SPC), oftewel het Hoge Volksgerechtshof. Daarnaast zijn er zwarte lijsten die wanbetaling of niet-naleving van regelgeving bijhouden. Deze zwarte lijsten kunnen lokaal of sectorspecifiek zijn, zoals regels voor afvalscheiding of gedragsregels in vervoersmiddelen.²³ Op provinciaal en lokaal niveau is er een grote verscheidenheid aan SKS-pilots. Elke overheidsinstantie kan een lijst aanmaken. Enkele lokale SKS-pilots houden een scoresysteem voor elke inwoner bij. Optelling of aftrek van punten bij die score volgt als sanctie of juist als beloning op lokaal vastgestelde wenselijke dan wel onwenselijke gedragingen. Welke gedragingen tot aftrek of optelling van hoe veel punten leidt, is daarbij plaatselijk bepaald en kan dus verschillen.²⁴

1.5.3 *Consequenties van registratie op een zwarte lijst*

Consequenties van registratie op een zwarte lijst, of een negatieve SKS-score, kunnen variëren van bijvoorbeeld het niet kunnen boeken van trein- en vliegtickets en hotels, tot weigering van bepaalde banen of exclusieve scholen, of weigering van leningen. Per jaar kunnen miljoenen mensen daardoor geen trein- of vliegtickets boeken en worden dus indirect beperkt in hun bewegingsvrijheid. Onbekend is of een registratie in het SKS direct kan leiden tot een restrictie van bewegingsvrijheid. Een formeel uitreisverbod bijvoorbeeld is formeel gezien niet het gevolg van een SKS-registratie op zich, maar van een bepaling in de *Exit and Entry Administration Law of the People's Republic of China* (zie paragraaf 7.2 uitreis). Dus niet het SKS zelf introduceert regels die vrijheden beperken, maar het draagt wel bij aan het afdwingen van die regels doordat sommige burgers een lage score in het SKS meer vrezen dan een boete voor overtreding van bijvoorbeeld afvalverordeningen.²⁵ Aangezien het systeem echter nog in ontwikkeling is, bijvoorbeeld wat betreft het integreren en daadwerkelijk gebruiken van alle verzamelde data, kan er nog niet worden gesproken van een uniforme toepassing van het SKS in heel China.²⁶

Van de registratie van een bedrijf op een zwarte lijst kunnen individuen indirect last krijgen, als zij als management verantwoordelijk worden gehouden, bijvoorbeeld door uitsluiting van lidmaatschap van de CCP. Onder de druk van het SKS werden in

²¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 28 februari 2019.

²² Zie voor meer informatie: European Union Chamber of Commerce China, *The Digital Hand – How China's Corporate Social Credit System Conditions Market Actors*, augustus 2019.

²³ Een sectorspecifieke lijst is bijvoorbeeld de lijst voor transport, over wangedrag in treinen.

²⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari 2020. AI, *Der dressierte Mensch*, 25 juli 2019.

²⁵ Associated Press (AP), *China bars millions from travel for social credit offences*, 23 februari 2019.

²⁶ HRW, *China's stumbling police state, The only thing protecting human rights from the bureaucracy? Inefficiency*, 26 december 2018

2018 veel schulden, belastingen en boetes door zowel individuen als bedrijven betaald.²⁷

1.5.4

Bezwaar en duur van registratie

Onduidelijkheid bestaat nog over de mogelijkheid om in bezwaar te gaan tegen geregistreerde informatie in het SKS. Registratie op bijvoorbeeld de nationale lijst met registraties van niet-opgevolgde rechterlijke uitspraken, bijgehouden door het SPC, volgt nadat die rechterlijke uitspraak niet binnen de gestelde termijn is nagekomen. Indien de betrokken persoon alsnog de uitspraak nakomt, wordt de registratie geschrapt. Andere registraties worden na bepaalde duur geschrapt, bijvoorbeeld de registratie voor wangedrag in een trein op de sectorspecifieke lijst voor vervoer. Of deze registraties ondanks het schrappen nog zichtbaar blijven in het systeem, is niet bekend.²⁸

²⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 28 februari 2019. Wired, *The complicated truth about China's social credit system*, 7 juni 2019. BBC, *Shanghai rubbish rules, New law sends Chinese city into frenzy*, 4 juli 2019.

²⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari 2020.

2 Documenten

2.1 Huishoudregistratieboekje (hukou)

Het huishoudregistratieboekje (hukou) bevat de gegevens van alle in een huishouding samenwonende mensen. Het dient onder meer als basis voor het aanvragen van identiteits- en reisdocumenten. Hierin registreert het *Public Security Bureau* (PSB) alle huishoudelijke en familierechtelijke mutaties zoals huwelijken, verhuizingen, geboortes en sterfgevallen. Voor een uitgebreide beschrijving van het hukou-systeem wordt verwezen naar het algemeen ambtsbericht China van december 2012 en februari 2018.²⁹

Kijk voor de invloed van de hukou-registratie op de bewegingsvrijheid van mensen in China bij paragraaf 7.1.

In sommige stadsprovincies en provincies is de hukou nu ook digitaal beschikbaar, bijvoorbeeld vanaf juli 2019 in Shanghai, vanaf eind oktober 2019 in de provincie Guangdong en vanaf december 2019 in de hele provincie Hunan.

In veel provincies biedt de lokale overheid een digitaal service platform van de lokale overheid, of is begonnen met de bouw daarvan. Dit platform maakt deel uit van de overkoepelende app *WeChat*³⁰ en kan digitale versies van onder meer het rijbewijs, de ID-kaart, het paspoort, de *Taiwan Travel Permit*, en *Residence Permit* bevatten. In sommige provincies, in ieder geval Guangdong, Hunan en Shanghai, werd het gedurende het jaar 2019 mogelijk om de hukou op te slaan in een digitaal systeem. In voornoemde provincies kunnen mensen hun hukou in een applicatie op hun mobiele telefoon laden en digitaal bij zich dragen. De verwachting is dat alle provincies geleidelijk een dergelijk platform zullen uitrollen.³¹

2.2 Identiteits- en reisdocumenten in het algemeen

De *resident identity card* geldt als voornaamste identificatiebewijs waarmee ook binnenslands kan worden gereisd. Naast de resident identity card bestaan er ook andere mogelijke identificatiebewijzen zoals een *temporary resident identity card*, een *permanent residence permit* (in sommige steden) en identiteitsdocumenten die worden afgegeven door het leger. Ook kan het paspoort worden gebruikt als identificatiedocument. Internationaal geldt het Chinese paspoort als reisdocument.³²

Voor een uitgebreide beschrijving van voornoemde identiteits- en reisdocumenten, zie het algemeen ambtsbericht 2018. Sinds de publicatie van het vorige ambtsbericht zijn er alleen voor het paspoort en reisdocumenten wijzigingen opgetreden. Regionale verschillen in procedures kunnen optreden door plaatselijke verschillen in bureaucratische of technologische ontwikkelingen.³³

²⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 2012 en 2018.

³⁰ WeChat is een berichtenapp van het bedrijf Tencent met veel meer toepassingen, bijvoorbeeld om te betalen.

³¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

³² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 19. Vertrouwelijke bron, d.d. 10 mei 2019.

³³ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juli 2019.

2.3 Paspoorten en reisdocumenten

De aanvraagprocedure voor paspoorten en voor reisdocumenten voor Hongkong, Macao en Taiwan door inwoners van het Chinese vasteland is door de *National Immigration Administration*³⁴ versimpeld. Sinds 1 mei 2018 is het mogelijk om een afspraak voor een paspoortaanvraag online te reserveren en ter voorbereiding van de aanvraag gegevens in te vullen. Zo hoeft men voor het indienen van de aanvraag nog maar één keer aan het loket te verschijnen.³⁵

Nieuw is ook dat inwoners van het Chinese vasteland vanaf 1 april 2019 voor het aanvragen van paspoorten en reisdocumenten niet meer naar de plaats van hun officiële hukou-registratie hoeven te reizen; de aanvrager kan zijn paspoort of reisdocument aanvragen bij het *Exit/Entry Administrative Department* van elk lokaal PSB-kantoor op districtsniveau of hoger, onafhankelijk van zijn officieel geregistreerde woonplaats. Mensen die de aanvraag in een andere plaats dan hun geregistreerde hukou-adres willen indienen, moeten de afspraak ter indiening van de aanvraag eerst voorbereiden. Zij kunnen niet direct naar een loket in het bureau gaan voor een aanvraag maar moeten online een afspraak reserveren via een nieuwe officiële website, een applicatie op de mobiele telefoon of via private platforms als bijvoorbeeld WeChat of Alipay. Hun gegevens worden vervolgens gecontroleerd, en zodra die goedgekeurd zijn kan men een tijd en locatie kiezen waar de aanvraag ingediend kan worden. Bij de eerste aanvraag worden er vingerafdrukken en foto's gemaakt.³⁶

Uitreisdocumenten voor Hongkong, Macao en Taiwan kunnen door bepaalde reizigers³⁷ sinds april 2019 ook worden aangevraagd via een zelfbedieningsautomaat op het PSB-kantoor, dus zonder tussenkomst van een ambtenaar. Het document wordt afgegeven op een online gekozen afhaalpunt. Op sommige plaatsen is het mogelijk om bovenstaande procedure door een bezorgservice uit te laten voeren.³⁸

Terwijl de aanvrager zijn paspoort of eerste reisdocument in persoon dient aan te vragen, kunnen deze documenten zowel in persoon opgehaald als opgestuurd worden. Voor de aanvraag van opvolgende reisdocumenten kan een derde persoon gemachtigd worden.³⁹

2.4 Weigering afgifte paspoort

Aan een aantal personen wordt afgifte van een paspoort geweigerd volgens de Chinese paspoortwet. Tot deze groep behoren mensen die verdacht worden van of veroordeeld zijn voor een misdrijf en hun straf uitdienen, die verwickeld zijn in een civiele rechtszaak of mensen die volgens de overheid de nationale veiligheid of andere nationale belangen willen schaden. Naar verluidt komt het voor dat aan

³⁴ De National Immigration Administration is in april 2018 opgericht en valt net als de Public Security Bureaus (PSB's) onder het *Ministry of Public Security*. PSB's zijn belast met de Chinese bevolkingsadministratie. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juli 2019.

³⁵ China Global Television Network (CGTN), *China simplifies passport application procedures for citizens*, 30 april 2018. Vertrouwelijke bronnen, d.d. 10 mei en 26 juli 2019.

³⁶ CGTN, *China simplifies passport application procedures for citizens*, 30 april 2018. Vertrouwelijke bronnen, d.d. 10 mei en 26 juli 2019.

³⁷ De zelfbedieningsautomaten staan ter beschikking voor mensen met een hukou-registratie op de plaats van het PSB-kantoor, en voor mensen zonder hukou-registratie aldaar maar die eerder een uitreisstempel hebben ontvangen. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juli 2019.

³⁸ CGTN, *Easier procedures to get passport in China*, 26 maart 2019. China Daily, *Easier access to begin next month for travel permits*, 27 maart 2019.

³⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juli 2019.

mensenrechtenverdedigers en hun familieleden paspoorten worden geweigerd,⁴⁰ mogelijk op grond van bovenstaande verdenkingen. Daarnaast kan de overheid gedurende een periode van zes maanden tot drie jaar afgifte van een paspoort weigeren aan personen aan wie een strafrechtelijke straf is opgelegd voor het omzeilen van grenscontrole, of die illegaal het land hebben verlaten.⁴¹ Naast de hukou-registratie bestaat er voor elke Chinese staatsburger ook een (voornamelijk werk-gerelateerd) persoonlijk dossier, het zogenaamde *dang'an*.⁴² Het persoonlijk dossier kan worden ingekeken door de PSB's, en negatieve aantekeningen staan vermoedelijk in de weg aan de afgifte van paspoorten.⁴³ In hoeverre het mogelijk is om bovenstaande bepalingen te omzeilen en toch een paspoort te verkrijgen door bijvoorbeeld omkoping, is onduidelijk.

2.5 Tweede generatie identiteitsbewijzen

De zogenaamde eerste generatie identiteitsbewijzen zonder digitale chip en op geplastificeerd papier is niet meer geldig sinds 1 januari 2013. Deze oude identiteitsbewijzen kunnen onder vertoon van een hukou ingewisseld worden tegen een nieuw identiteitsbewijs in de vorm van een kaart met microchip, de tweede generatie identiteitsbewijzen.⁴⁴ De nieuwe identiteitsbewijzen vermelden naast de pasfoto de naam, geslacht, geboortedatum, permanent adres en etniciteit van de houder. Verder is de geldigheidsdatum en het ID-nummer, bestaande uit achttien getallen, te zien. De microchip in het identiteitsbewijs bevat dezelfde informatie, en daarnaast nog informatie over het werkverleden, de opleidingsachtergrond, de geloofsovertuiging, het strafblad, de ziektekostenverzekering, het telefoonnummer van de eventuele verhuurder, en informatie over eventuele kinderen. In de meeste etnische minderheidsgebieden vermelden identiteitskaarten de informatie ook in de betreffende minderheidstaal, terwijl Han-Chinezen in die gebieden de informatie in het Chinees op hun kaart krijgen.⁴⁵

Deze tweede generatie kaarten is naar verluidt moeilijker te vervalsen. Er zijn sinds 2013 tests met vingerafdrukken op de kaart. Bij banken, treinstations en luchthavens is machinale identiteitscontrole via de ID-kaarten mogelijk.⁴⁶

2.6 Aanvragen vanuit het buitenland

De regels voor paspoortaanvragen vanuit het buitenland zijn per 1 januari 2019 versoepeld. Chinese staatsburgers, met uitzondering van Oeigoeren in het buitenland (zie paragrafen 7.3, 12.5 en 12.9.1), kunnen vanaf die datum op Chinese ambassades een Chinees paspoort aanvragen zonder aan te hoeven tonen dat zij langdurig in het buitenland zullen verblijven. Ook voor hen staat een online aanvraagprocedure open. Daarnaast is de procedure voor wat betreft de vereiste ondersteunende documenten voor paspoortaanvragen gestandaardiseerd voor alle

⁴⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 20 mei 2020.

⁴¹ Engelstalige website van het *National People's Congress (NPC)*, Artikel 13 en 14 van de Chinese paspoortwet, geraadpleegd op 17 juni 2019.

⁴² Zie voor meer uitgebreide informatie over het persoonlijk dossier: Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 17. Sinosphere, *A rare look into one's life on file in China*, 15 maart 2015.

⁴³ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

⁴⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 24 juni 2020.

⁴⁵ DFAT, *Country Information Report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 73.

⁴⁶ DFAT, *Country Information Report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 74.

Chinese vertegenwoordigingen in het buitenland.⁴⁷ In de praktijk kunnen ambassades in werkwijze van elkaar verschillen, maar de Chinese vertegenwoordiging in Nederland past voor zover bekend de volgende nieuwe standaardvereisten toe:⁴⁸

Indien een aanvrager nooit eerder een paspoort heeft gehad, en hij een paspoort in het buitenland aanvraagt, dient deze bij een Chinees consulaat/ambassade het volgende te overleggen:

- het ingevulde aanvraagformulier voor een paspoort of reisdocument van de Volksrepubliek China;
- een recente pasfoto;
- indien van toepassing, een verblijfsvergunning van het land van verblijf in kopie en origineel van deze verblijfsvergunning;
- bewijs van het bezit van de Chinese nationaliteit in kopie en origineel (bijvoorbeeld een hukou-registratieboekje, ID-kaart of geboortebewijs).

Voor het vervangen van een standaardpaspoort moet men overleggen:

- het ingevulde aanvraagformulier voor een paspoort of reisdocument van de Volksrepubliek China;
- een recente pasfoto;
- het originele (verlopen) paspoort in origineel en kopie. Een verlopen paspoort wordt gemerkt en teruggegeven aan de aanvrager;
- Een verklaring omtrent burgerschap (国籍状况声明书 *Guoji zhuangkuang shengming shu*).

Voor het vervangen van een standaardpaspoort dat kwijtgeraakt of beschadigd is, moet men overleggen:

- het ingevulde aanvraagformulier voor een paspoort of reisdocument van de Volksrepubliek China;
- een recent genomen pasfoto;
- bewijs dat de aanvrager de Chinese nationaliteit bezit (bijvoorbeeld een hukou-registratieboekje, ID-kaart of geboortebewijs) in kopie en origineel;
- persoonlijke verklaring over de omstandigheden van verlies paspoort (kwijtgeraakt, gestolen of beschadigd)⁴⁹;
- in het geval van een kwijtgeraakt of gestolen paspoort moet men verklaren dat men het oude paspoort (wanneer teruggevonden) niet meer zal gebruiken, de aanvraag voor het nieuwe paspoort niet geannuleerd zal worden, en men de wettelijke gevolgen hiervan op zich neemt. Een beschadigd paspoort moet worden ingeleverd;
- een verklaring omtrent burgerschap (国籍状况声明书 *Guoji zhuangkuang shengming shu*).

⁴⁷ Vertrouwelijke bronnen, d.d. 26 juli 2019 en 24 juni 2020.

⁴⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 24 juni 2020.

⁴⁹ Deze verklaring lijkt niet gestandaardiseerd. Zo geven de Chinese vertegenwoordigingen in Congo en Frankrijk geven verschillende voorbeelden voor de verklaring op hun websites: <http://cg.chineseembassy.org/chn/zqzgg/lsw/lsw/P020190409860523550339.pdf> en <http://fr.china-embassy.org/chn/zqzfg/zqsg/lsw/bgxz/P020140506817769326434.pdf>

Voor aanvragen van diplomatieke en dienstpaspoorten⁵⁰ of andere reisdocumenten (zoals voor Macao en Hongkong) gelden soortgelijke eisen. Een volledig overzicht is te vinden op de pagina Consulaire Zaken⁵¹ van de website van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken.⁵²

Voor minderjarigen onder de zestien jaar zijn de regels ook versoepeld. Om als minderjarige een verlenging of vervanging van een paspoort aan te kunnen vragen op een Chinese vertegenwoordiging in het buitenland moesten voorheen beide ouders of voogden aanwezig zijn tijdens de aanvraag. Na de wetswijziging hoeft nog maar één ouder of voogd aanwezig te zijn en zijn of haar toestemming te geven.⁵³ Bij aanvraag van een eerste paspoort voor een minderjarige moeten de paspoorten van beide ouders of wettelijk vertegenwoordigers worden getoond en kopieën daarvan worden overhandigd, tenzij er sprake is van bijzondere omstandigheden als een echtscheiding. Implementatie van nieuwe regelgeving kan per Chinese vertegenwoordiging in het buitenland verschillen. De Chinese vertegenwoordiging in Nederland geeft aan dat de toestemming en begeleiding bij de aanvraag van slechts één ouder vereist is, indien alle documenten voor de aanvraag van de minderjarige compleet zijn. In het geval van een 'ongewone' gezinssituatie, waardoor één van beide ouders niet naar de ambassade kan komen, en de begeleidende ouder niet in staat is om het paspoort van de afwezige ouder aan te leveren, moet er bewijsmateriaal aangeleverd worden zoals een verklaring omtrent echtscheiding of een echtscheidingsbeschikking.⁵⁴ Zie voor verdere informatie over alleenstaande Chinese moeders en hun minderjarige kinderen in het buitenland ook paragraaf 8.2.5.

De huidige Nationaliteitswet van de Volksrepubliek China, zoals die vermeld staat op de website van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken, is sinds 2003 niet gewijzigd. Zolang beide of één van beide ouders de Chinese nationaliteit heeft, en het kind geboren is in China, dan heeft het kind van rechtswege de Chinese nationaliteit. Als één van beide ouders de Chinese nationaliteit heeft, en het kind is geboren in het buitenland, dan heeft het kind ook de Chinese nationaliteit; maar als beide of één van beide ouders zowel de Chinese nationaliteit heeft als ook een permanente verblijfsvergunning in het buitenland, en het kind krijgt bij geboorte automatisch de nationaliteit van het land waar het geboren is⁵⁵, dan heeft het kind niet de Chinese nationaliteit.⁵⁶ De Chinese nationaliteit kan wel aangevraagd worden, maar wordt volgens een Chinese vertrouwelijke bron slechts zelden toegekend. Tussen 2004 en 2018 zijn er volgens die bron in totaal 7.356 aanvragen goedgekeurd, naar schatting minder dan 1% van de aanvragen. De Chinese wet staat in dergelijke gevallen geen dubbele nationaliteit toe.⁵⁷

Behalve het paspoort kunnen bij een Chinese ambassade of consulaat in het buitenland ook *Entry Permits* voor Hongkong of Macao, of tijdelijke (terug)reisdocumenten worden aangevraagd. De aanvraag van andere documenten (zoals de hukou-registratie van een kind met Chinese nationaliteit geboren in het buitenland) moet, voor zover bekend, in China gebeuren.⁵⁸

⁵⁰ In het Engels bekend als *service passports*.

⁵¹ <http://cs.mfa.gov.cn/zqgmzhw/hzlxz/>

⁵² Vertrouwelijke bron, d.d. 24 juni 2020.

⁵³ CGTN, *China to implement amended passport policy for overseas citizens on Jan 1*, 29 december 2018.

Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juli 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 29 mei 2020.

⁵⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 29 mei en 24 juni. Of er in geval van een echtscheiding sprake moet zijn van eenhoofdig gezag van de aanwezige ouder om het paspoort voor de minderjarige aan te vragen, is niet bekend.

⁵⁵ Afhankelijk van de plaatselijke nationaliteitswetgeving verschilt dit per land.

⁵⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juli 2019.

⁵⁷ https://k.sina.cn/article_7181056006_1ac06380600100lboxi.html?from=news; Vertrouwelijke bron, d.d. 24 juni 2020.

⁵⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

2.7 Identificatieplicht

China kent een specifieke identificatieplicht voor alle Chinezen vanaf zestien jaar. In artikel 15 van de Chinese Wet op de Identiteitskaarten wordt beschreven in welke situaties Chinezen geacht worden zich te kunnen legitimeren:

- In geval van overtreding van de wet;
- In geval van wettelijke, plaatselijke controles;
- In geval van een noodsituatie;
- In geval men zich bevindt bij een treinstation, op een lange afstandsbusstation, in een haven, op een pier of op een vliegveld, of bij plekken waar belangrijke evenementen worden gehouden;
- In geval van overige situaties waarin de wet bepaalt dat een identificatiebewijs moet worden getoond.

De wet stelt weliswaar geen algemene identificatie verplicht, maar is dusdanig ruim te interpreteren dat hij de autoriteiten uitgebreide bevoegdheden verschaft om burgers om een identificatiedocument te vragen. Volgens het *Ministry of Public Security* (MPS) bestaat er een identificatieplicht op speciale plekken zoals vliegvelden, treinstations en andere openbare plaatsen. Normaliter kan de politie alleen naar een identiteitsbewijs vragen als er een aanleiding voor is, bijvoorbeeld bij verdacht gedrag of als de openbare veiligheid in het geding is.⁵⁹ Het niet voldoen aan de identificatieplicht kan leiden tot een waarschuwing, een boete van tweehonderd tot duizend yuan⁶⁰ of tot maximaal tien dagen detentie.⁶¹ Of en welke sancties worden opgelegd, is niet bekend. Een geldige ID-kaart is verder vereist voor veranderingen in de hukou of het aanvragen van een eigen hukou, het aangaan van een dienstverband, het openen van een bankrekening, het aanvragen van een paspoort en rijbewijs, het aanvragen van voortgezet onderwijs, reizen met de trein of het vliegtuig, trouwen en het voeren van rechtbankprocedures. Internetcafés vereisen een ID-kaart, net als sommige winkels.⁶² Voor het aanschaffen van een SIM-kaart, is het vertonen van een ID-kaart vereist, met daar bovenop sinds 1 december 2019 een gezichtsscan.⁶³

2.8 Documentfraude

In China heerst een grote mate van hiërarchie binnen de bureaucratie, er staan strenge straffen op corruptie (zie paragraaf 4.3.4 voor liuzhi) en ambtenaren hebben een relatief goed salaris. Zij houden zich daarom doorgaans aan de regels en zullen over het algemeen niet geneigd zijn om mee te werken aan documentfraude. Toch zou het volgens een onderzoeker en een ngo mogelijk zijn om door middel van omkoping aan paspoorten te komen die weliswaar opgesteld en afgegeven door een daartoe bevoegde instantie zijn, maar op een valse identiteit gebaseerd.⁶⁴

⁵⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 21 en 22. Wet van de Volksrepubliek China op de Identiteitskaart, art. 15.

⁶⁰ Op 25 juni 2020 hadden 200 en 1.000 yuan dezelfde waarde als 25,07 en 125,33 euro volgens CoinMill.com, een wisselkoers convertor.

⁶¹ DFAT, *Country Information Report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 74.

⁶² DFAT, *Country Information Report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 74. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 32

⁶³ Per 1 december 2019 is een nieuwe 'notice' (通知) ingegaan van het ministerie van Industrie en Informatietechnologie, dat bij elke nieuwe SIM-kaart, en ook bij vernieuwing van een oude sim-kaart met nummerbehoud, een gezichtsscan verplicht stelt. Zie: Quartz, *China launches mandatory face scan for mobile users*, 1 december 2019. Vertrouwelijke bron, 19 mei 2020.

⁶⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 januari 2020. Bitter Winter, *Chinese Refugees, Seeking asylum in Italy*, 26 oktober 2019. Centro Studi sulle Nuove Religioni (CESNUR), *Asylum Seekers from the Church of Almighty God (CAG)*, 23

Volgens een rapport van het Australische DFAT is er door de strenge anti-corruptie wetgeving een vermindering in fraude door ambtenaren te bemerken. Daardoor zou er wel een toename van vervalste elektronische afbeeldingen van documenten in online visa aanvraagssystemen te bemerken zijn. Die vervalsingen zien vaak op het ID-nummer en de woonplaats of uitgiftelocatie, waarbij steden met een verhoogd frauderisico worden vermeden. Ondanks corruptiebestrijding komt het volgens DFAT ook veelvuldig voor dat echte documenten als een hukou-registratie, bewijs van tewerkstelling, academische transcripties, bankafschriften en ID-kaarten⁶⁵ op frauduleuze wijze verkregen worden. Hoe wijdverspreid deze praktijk is, is niet bekend.⁶⁶

2.9 Biometrische gegevens

Biometrische gegevens en vingerafdrukken die in paspoorten en identiteitskaarten zijn opgeslagen, worden op de Chinese luchthavens gecontroleerd via een centraal systeem. Dat systeem wordt aangestuurd vanuit een speciale afdeling voor documenten op de luchthaven in Peking. De *National Immigration Administration* (NIA) wil ook kleinere regionale luchthavens aansluiten bij dit systeem. Of andere overheidsdiensten ook toegang tot dit systeem hebben, is onduidelijk.⁶⁷

Zie voor de verzameling van biometrische gegevens en DNA ook paragraaf 1.4.

juli 2019. Het in Turijn gevestigde CESNUR staat in het Engels bekend als het *Center for Studies on New Religions*. Voor meer informatie over het CESNUR, bezoek: cesnur.org.

⁶⁵ De zogenaamde tweede generatie identiteitskaarten is moeilijker te vervalsen dan haar voorganger.

⁶⁶ DFAT, *Country Information Report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 74.

⁶⁷ DFAT, *Country Information Report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 74.

3 Juridische context - mensenrechten

3.1 Internationale verdragen

Voor zover bekend, heeft China gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht geen internationale verdragen ondertekend dan wel geratificeerd die in relatie staan tot de mensenrechten. China heeft het *International Covenant on Civil and Political Rights* (ICCPR), oftewel het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, op 5 oktober 1998 ondertekend, maar niet geratificeerd.⁶⁸

3.2 Grondwet

Zoals reeds vermeld, werd de Chinese grondwet op 11 maart 2018 geamendeerd, waarbij de maximale ambtstermijn voor het presidentschap werd geschrapt en het politiek gedachtengoed van Xi Jinping grondwettelijk werd verankerd (voor meer informatie, zie paragraaf 1.2). Daarnaast voorzag de geamendeerde grondwet in de oprichting van de National Supervision Commission (NSC), een overheidsorgaan dat belast werd met de implementatie van de National Supervision Law (NSL).⁶⁹ De NSL wordt kort uitgelicht in paragraaf 3.3.1 en nader behandeld in paragraaf 4.3.4.

3.3 Overige nationale wet- en regelgeving

Gedurende de verslagperiode werden in China nieuwe wetten aangenomen en reeds bestaande wetten geamendeerd die relevant zijn voor China's mensenrechtensituatie en het Chinese maatschappelijk middenveld. Wetsvoorstellen en nieuw aangenomen wetten die relevant zijn voor de mensenrechtensituatie in Hongkong worden behandeld in hoofdstuk 10.

3.3.1 *National Supervision Law*

Op 20 maart 2018 werd de NSL aangenomen. Op dezelfde datum werd deze wet van kracht. De NSL verving de *Administrative Supervision Law* en het shuanggui-systeem (zie paragraaf 1.3).⁷⁰ De NSL regelt verdergaand toezicht op ambtenaren en geeft de NSC de vergaande bevoegdheid om mensen in incommunicado-hechtenis te zetten. De inhoud en implementatie van de NSL worden nader behandeld in paragraaf 4.3.4.

3.3.2 *Heroes and Martyrs Protection Law*

Op 27 april 2018 werd de *Heroes and Martyrs Protection Law* aangenomen en op 1 mei 2018 trad deze wet in werking.⁷¹ Deze wet maakt het strafbaar om kritische kanttekeningen te plaatsen bij communistische oorlogshelden uit de Tweede Chinees-Japanse Oorlog (1937-1945) en de Chinese Burgeroorlog die in 1949 eindigde met een overwinning van de communisten op de nationalist. Volgens

⁶⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 24. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 april 2020. OHCHR, *UN Treaty Body Database, Ratification Status for China*, ongedateerd, geraadpleegd op 24 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 2 mei 2020.

⁶⁹ MERICS, *China's National Supervision Commission, Impacts on foreigners and foreign companies*, 9 maart 2018. The Diplomat, *What's so controversial about China's new anti-corruption body?, Digging into the National Supervision Commission*, 30 mei 2018.

⁷⁰ National People's Congress (NPC) Observer, *Supervision Law*, ongedateerd, geraadpleegd op 21 april 2020.

⁷¹ NPC Observer, *Heroes and Martyrs Protection Law*, ongedateerd, geraadpleegd op 21 april 2020.

critici probeert de CCP met deze wet het monopolie te vestigen op de geschiedschrijving, waarbij alleen het narratief van China's regeringspartij is toegestaan. De Heroes and Martyrs Protection Law verkleint aldus de ruimte voor onafhankelijk historisch onderzoek en interpretaties van het Chinese verleden die afwijken van de partijlijn.⁷²

3.3.3 *Criminal Procedure Law geamendeerd*

Op 26 oktober 2018 werd de *Criminal Procedure Law* (CPL), oftewel het Wetboek van Strafvordering dat het strafrechtelijk proces uiteenzet, geamendeerd.⁷³ Een belangrijke wijziging had te maken met de hierboven genoemde NSL. Voordat de NSL in werking trad, werden van corruptie verdachte overheidsmedewerkers strafrechtelijk onderzocht en vervolgd door het *People's Procuratorate*. Met de inwerkingtreding van de NSL worden van corruptie verdachte overheidsmedewerkers onderzocht door de NSC, het overheidsorgaan dat belast is met de implementatie van de NSL, en strafrechtelijk vervolgd door het *People's Procuratorate*.⁷⁴

Een ander belangrijke wijziging van de CPL betreft het volgende. Indien iemand wordt verdacht van corruptie, terrorisme of het schenden van de nationale veiligheid en deze persoon bevindt zich in het buitenland, kan de verdachte in zijn of haar afwezigheid strafrechtelijk worden vervolgd.⁷⁵ Critici vrezen dat deze wijziging kan worden aangewend om politieke dissidenten in het buitenland te beschuldigen van één van de drie genoemde misdaden en hun bezittingen in China te confisqueren.⁷⁶

3.3.4 *Cryptography Law*

Op 26 oktober 2019 werd de *Cryptography Law*, ook wel bekend als de *Encryption Law*, aangenomen en op 1 januari 2020 werd deze wet van kracht. De *State Cryptography Administration* (SCA), een orgaan van de CCP, is belast met de implementatie van de *Cryptography Law*. Deze wet reguleert de markt van encryptietechnologie, oftewel de versleuteling van digitale informatie. De wet maakt daarmee de weg vrij voor encryptie van blockchaintechnologie, vaak gebruikt voor cryptocurrencies, maar ook voor versleuteling van berichten tussen particulieren. De wet maakt daarbij onderscheid tussen *core*, gewone⁷⁷ en commerciële cryptografie. Core en gewone cryptografie zien toe op het versleutelen van overheidscommunicatie en staatsgeheimen. Commerciële cryptografie verwijst naar versleutelde informatie van particulieren en bedrijven. Onder de *Cryptography Law* is de verkoop en het gebruik van buitenlandse cryptografie voor commercieel gebruik toegestaan zonder importlicentie. Indien buitenlandse, commerciële cryptografie de nationale veiligheid of het publiek belang van China raakt, dient er een importlicentie te worden aangevraagd.⁷⁸ De betekenis van deze wet voor

⁷² Reuters, *China makes defaming revolutionary heroes punishable by law*, 27 april 2018. Washington Post, *China criminalizes the slander of its 'heroes and martyrs', as it seeks to control history*, 27 april 2018.

⁷³ NPC Observer, *Criminal Procedure Law*, ongedateerd, geraadpleegd op 21 april 2020.

⁷⁴ Covington, *China amends Criminal Procedure Law, Creating more anti-bribery prosecution tools*, 14 november 2018. NPC Observer, *NPCSC amends Criminal Procedure Law, Overhauls judicial system organic laws, Loosens stock buyback restrictions & designates SPC as National IP Appeals Court*, 28 oktober 2018. Vertrouwelijke bron, d.d. 30 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 2 mei 2020.

⁷⁵ Covington, *China amends Criminal Procedure Law, Creating more anti-bribery prosecution tools*, 14 november 2018. NPC Observer, *NPCSC amends Criminal Procedure Law, Overhauls judicial system organic laws, Loosens stock buyback restrictions & designates SPC as National IP Appeals Court*, 28 oktober 2018.

⁷⁶ RFA, *China's parliament expands use of in absentia trials targeting 'absconders'*, 30 oktober 2018. Vertrouwelijke bron, d.d. 30 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 2 mei 2020. Dezerzijds is onbekend of er reeds personen bij verstek zijn veroordeeld en indien deze naar China terugkeren, wat hen te wachten staat. Vertrouwelijke bron, d.d. 23 juni 2020.

⁷⁷ In het Engels aangeduid als *ordinary* of *common*.

⁷⁸ NPC Observer, *NPCSC passes Cryptography Law, grants State Supervision Commission rulemaking power & approves new free trade zone pilots*, 27 oktober 2019. South China Morning Post (SCMP), *China hopes cryptography law will provide security and profitability*, 27 oktober 2019. The Diplomat, *Decoding China's*

versleutelde berichten tussen particulieren wordt verder toegelicht in paragraaf 5.8 over de vrijheid van meningsuiting.

3.3.5 *Community Corrections Law*

Op 28 december 2019 werd de *Community Corrections Law* aangenomen. Deze wet zal in werking treden op 1 juli 2020.⁷⁹ Wanneer een veroordeelde een *community correction* krijgt opgelegd, mag deze niet zonder toestemming zijn of haar woonplaats verlaten en naar het buitenland reizen. Daarnaast dient de veroordeelde gemeenschapswerk te verrichten, zoals het schoonmaken van straten en waterwegen, en het volgen van cursussen in goed burgerschap.⁸⁰ De volgende categorieën van veroordeelden zijn verplicht deel te nemen aan *community corrections*:

- Individuen die een voorwaardelijke straf hebben opgelegd gekregen;
- Individuen die voorwaardelijk zijn vrijgelaten;
- Individuen die vanwege gezondheidsredenen niet hun straf in een gevangenis of detentiecentrum kunnen uitzitten.⁸¹

Bij de implementatie van het *community corrections*-systeem zagen de uitvoerders zich geconfronteerd met een wirwar van regelingen.⁸² De *Community Corrections Law* zet uiteen hoe *community corrections* moeten worden toegepast, hoe deelnemers dienen te worden gevolgd en onderwezen en onder welke omstandigheden zij kunnen worden ontheven van *community corrections*.⁸³

3.3.6 *Custody & Education afgeschaft*

Op 28 december 2019 werd het buitengerechtelijk detentiesysteem van *Custody & Education (C&E)*, in het Chinees bekend als *shourong jiaoyu*, afgeschaft. Het C&E-systeem gaf de politie de bevoegdheid om prostituees en bezoekers van prostituees te detineren in zogeheten 'onderwijscentra' voor een periode van zes maanden tot twee jaar, zonder dat daaraan een rechtszaak vooraf ging. Gedetineerden kregen onderricht in recht en ethiek en werden aangezet tot 'productieve' arbeid. Ook moesten zij zich laten testen op seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA's) en indien zij positief testten, dienden zij zich te laten behandelen. In de praktijk bleek het C&E-systeem gevoelig voor misstanden en machtsmisbruik. Gedetineerden werden onderworpen aan lijfstraffen, seksueel geweld, psychologische mishandeling en dwangarbeid. De gevangenen dienden hun eigen onderhoud in het onderwijscentrum te bekostigen en zelf de verplichte SOA-testen en -behandelingen te betalen. Mensenrechtensdeskundigen verwelkomden de afschaffing van het C&E-systeem, maar wezen erop dat het een bescheiden stap betrof in het beschermen van de rechten van prostituees. Prostitutie blijft strafbaar in China. Aanbieders en afnemers van seksuele diensten riskeren geldboetes van maximaal vijfduizend yuan⁸⁴ en een periode van 'administratieve detentie' van maximaal vijftien dagen

Cryptography Law, 30 oktober 2019. NPC Observer, *Cryptography Law*, ongedateerd, geraadpleegd op 7 mei 2020.

⁷⁹ NPC Observer, *Community Corrections Law*, ongedateerd, geraadpleegd op 22 april 2020.

⁸⁰ The Economist, *A bigger cage, Justice in China is notoriously harsh, but reforms are afoot*, 31 oktober 2019.

⁸¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 30 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 2 mei 2020. Aangezien de *Community Corrections Law* op 1 juli 2020 in werking treedt, is het dezerzijds onbekend of veroordeelde mensenrechtenverdedigers met gezondheidsklachten in aanmerking zullen komen voor een *community correction* in plaats van een gevangenisstraf. Vertrouwelijke bron, d.d. 23 juni 2020.

⁸² The Economist, *A bigger cage, Justice in China is notoriously harsh, but reforms are afoot*, 31 oktober 2019.

⁸³ NPC Observer, *NPCSC abolishes 'custody & education' detention system, Revises Securities Law & approves Community Corrections Law, Civil litigation reform pilot*, 30 december 2019.

⁸⁴ Op 22 april 2020 had 5.000 yuan dezelfde waarde als 650,92 euro volgens CoinMill.com, een wisselkoers convertor.

(voor meer informatie over het begrip 'administratieve detentie', raadpleeg paragraaf 4.3.3).⁸⁵

3.3.7 *Wetgeving omtrent seksuele intimidatie*

Reeds sinds 1 december 2005 is seksuele intimidatie tegen vrouwen strafbaar conform artikel 40 van de *Protection of Women's Rights and Interests Law*.⁸⁶ De reikwijdte van dit wetsartikel bleef beperkt tot het domein van het strafrecht, waarbij alleen de Staat een dader van seksuele intimidatie kon aanklagen.⁸⁷ Onder invloed van de #MeToo-beweging (zie paragraaf 8.2.2) besloot het Supreme People's Court (SPC) dat vanaf 1 januari 2019 de aanklacht van seksuele intimidatie kan worden toegepast binnen het civiel recht, dus dat het slachtoffer van seksuele intimidatie de individuele dader voor de rechter kan dagen.⁸⁸ Op 28 mei 2020 nam het *National People's Congress* (NPC),⁸⁹ het hoogste wetgevende orgaan van China, 's lands eerste Burgerlijk Wetboek (BW) aan. Het BW, in het Engels aangeduid als *Civil Code*, wordt per 1 januari 2021 van kracht.⁹⁰ Het tweede hoofdstuk van het BW ziet toe op *rights to life, body and health*. In dit hoofdstuk schrijft artikel 1010 voor dat werkgevers, waaronder overheidsinstanties, bedrijven en scholen, maatregelen moeten nemen om seksuele intimidatie op de werkvloer te voorkomen en om meldingen van seksuele intimidatie op de werkvloer te onderzoeken.⁹¹

3.3.8 *Wetgeving omtrent recht op wonen*

In China's nieuwe BW is ook het 'recht op wonen'⁹² opgenomen. Dit recht schrijft voor dat een woningeigenaar iemand het recht kan geven om in de woning te verblijven nadat hij of zij zelf is overleden, zonder dat de wettige erfgenamen van de woningeigenaar het recht hebben om de woning op te eisen. LHBTI-organisaties hopen dat homoseksuele woningeigenaren op deze manier de woning kunnen nalaten aan hun partner van hetzelfde geslacht. Op het moment van schrijven is echter onduidelijk of dit in de praktijk ook zal blijken.⁹³ Voor meer informatie over de positie van de LHBTI-gemeenschap in China, raadpleeg paragraaf 8.3.

⁸⁵ NPC Observer, *Recording & review Part 4, The last days of 'Custody & Education'*, 25 december 2018. BBC, *China ends forced labour for sex workers*, 28 december 2019. Independent, *China axes 'custody and education' system which subjected sex workers to forced labour*, 29 december 2019. NPC Observer, *NPCSC abolishes 'custody & education' detention system, Revises Securities Law & approves Community Corrections Law, Civil litigation reform pilot*, 30 december 2019. Sixth Tone, *On the failure of 'Custody and Education' and the importance of rule of law*, 3 maart 2020. Het is dezerzijds onbekend of er straffen gelden voor bedrijven die seksuele diensten faciliteren, zoals massagesalons en hotels, en zo ja, wat deze straffen inhouden. Vertrouwelijke bron, d.d. 23 juni 2020.

⁸⁶ Congressional Executive Commission on China (CECC), *Protection of Women's Rights and Interests Law of the People's Republic of China*, ongedateerd, geraadpleegd op 28 mei 2020.

⁸⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 mei 2020.

⁸⁸ China Law Translate, *SPC notice on the addition of civil case causes of action*, 2 januari 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 28 mei 2020.

⁸⁹ In het Nederlands aangeduid als het 'Nationaal Volkscongres'.

⁹⁰ Xinhua, *China's Civil Code adopted at national legislature*, 28 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 28 mei 2020.

⁹¹ NPC Observer, *2020 NPC Session, A guide to China's Civil Code*, 21 mei 2020.

⁹² In het Engels aangeduid als *the right to reside*.

⁹³ Reuters, *China's same-sex couples heartened by property protection rights in new civil code*, 28 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 juni 2020.

4 Naleving en schendingen

4.1 Inleiding

De algemene situatie van mensenrechten in China bleef verslechteren gedurende de verslagperiode, terwijl de overheid en de CCP haar invloed meer en meer uitbreiden. Getroffen door vergaande beperkingen in hun vrijheden zijn vooral (burger)journalisten die verslag doen over controversiële onderwerpen, mensenrechtenverdedigers, etnische minderheden als Oeigoeren, Kazachen en Tibetanen en religieuze minderheden die zijn verboden danwel zich niet hebben geregistreerd.

Veelal beperkt de Chinese overheid vrijheden in het kader van bewaking van de openbare orde of handhaving van antiterrorisme wetgeving. Deze wetgeving is ruim geformuleerd, zodat de overheid praktisch de vrije hand heeft om mensen te arresteren. In november 2018 herhaalde het *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* (OHCHR), oftewel het kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten, de oproep van het *Committee against Torture* (CAT) aan China om haar definitie van terrorisme te preciseren, om willekeurige toepassing van de antiterrorisme wetgeving te voorkomen.⁹⁴ Tot dusver heeft China aan deze oproep geen gehoor gegeven.

Bij de controle op Chinese burgers maakte de Chinese overheid veelal gebruik van nieuwe technologie, waarbij de controlestaat in Xinjiang en Tibet en de online censuur de meest in het oog springende voorbeelden zijn.

4.2 Rechtsgang

In het voorgaand ambtsbericht werd reeds gemeld dat de rechtsgang in relatie tot de problematiek omtrent mensenrechten niet onafhankelijk is. De CCP oefent grote invloed uit op het rechtssysteem. Zo ontslaat zij rechters die afwijken van de partijlijn. In China is het rechtssysteem een middel voor de CCP om macht uit te oefenen en is het recht ondergeschikt aan de politiek van China's regeringspartij.⁹⁵

Bovengeschetst beeld is onveranderd gebleven tijdens de verslagperiode van dit ambtsbericht. In China bestaat geen scheiding der machten. De rechtbanken vormen een integraal onderdeel van de staatsstructuren en opereren niet onafhankelijk van de wetgevende en uitvoerende machten. De CCP benoemt alle rechters en beïnvloedt de uitkomst van sommige rechtszaken, met name politiek gevoelige rechtszaken. Met andere woorden, China's regeringspartij gebruikt het rechtssysteem als een instrument om te regeren en in dit verband wordt gesproken van *rule by law* in plaats van *rule of law*.⁹⁶

⁹⁴ Universal Periodic Review (UPR) China 2018, *Compilation of UN Information*, 27 augustus 2108, no. A/HRC/WG.6/31/CHN/2, blz. 3. Committee against Torture (CAT), *Concluding observations on the fifth periodic report of China*, 3 februari 2016, no. CAT/C/CHN/CO/5, para. 37.

⁹⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 46 en 47.

⁹⁶ USDOS, *China (includes Tibet, Hong Kong and Macau), 2019 human rights report*, ongedateerd, blz. 2 en 14. AI, *Het rechtssysteem in China*, gepubliceerd in januari 2020. The Guardian, *China 'bars lawyer from going home' after prison release, Wang Quanzhang's wife fears Covid-19 may be used as pretext to keep him under house arrest*, 19 april 2020.

Er zijn geen indicaties dat de rechtsgang in de nabije toekomst zal worden hervormd tot een onafhankelijk rechtssysteem. Integendeel, in februari 2019 maakte Xi Jinping duidelijk dat het voor China's stabiliteit van groot belang is dat het rechtssysteem onder controle blijft van de CCP. Aansluitend daarop betoogde Xi dat China niet moet streven naar een scheiding der machten, waarbij de rechterlijke macht onafhankelijk opereert van de wetgevende en uitvoerende machten.⁹⁷

4.3 Arrestaties, bewaring en detenties

China kent verschillende vormen van strafrechtelijke detentie en administratieve detentie. Strafrechtelijke detentie is gebaseerd op het strafrecht, en maakt onderdeel uit van een strafrechtelijk proces. Waar detentie in het strafproces nog niet is opgelegd door een rechter, bijvoorbeeld het voorarrest hangende het onderzoek, noemt men deze detentie buitengerechtigd. Administratieve detentie wordt opgelegd zonder tussenkomst van een rechter, op grond van een beschikking van de politie of een overheidsinstelling en is derhalve altijd buitengerechtigd detentie. Buitengerechtigde detentie, in strafrechtelijke dan wel administratieve detentie, kan in China maanden of jaren duren.⁹⁸

Passend bij de algemene ontwikkeling in China richting codificatie (rule by law), werd detentie op geheime locaties en buitengerechtigde detentie gelegaliseerd in respectievelijk de Criminal Procedural Law en de National Supervision Law.⁹⁹ Zie voor een nadere uitwerking de paragrafen 4.3.2 (RSDL) en 4.3.4 (liuzhi).

Politieke of geloofsovertuiging leidde ook in deze verslagperiode tot verschillende vormen van detentie, waarbij de meest gebruikte vorm voor dergelijke gevallen *residential surveillance at a designated location* (RSDL) was. De *US Congressional Executive Commission on China* (CECC) spreekt onder verwijzing naar haar eigen *Political Prisoner Database* (PPD) van 1.587 gedetineerden op basis van hun geloofs- of politieke overtuiging in China op 1 september 2019, tegenover 1.392 politieke gevangenen in het jaar daarvoor. Volgens de CECC ligt het daadwerkelijke aantal politieke gevangenen echter vele malen hoger.¹⁰⁰ Volgens de gegevens van *Dui Hua*, een in San Francisco gevestigde stichting die zich inzet voor de belangen van gevangenen in China, telde China op 31 december 2019 7.231 politieke en religieuze gevangenen. Van de 7.231 door *Dui Hua* gedocumenteerde gevangenen, verkeren 3.433 in detentie vanwege betrokkenheid bij een Xie Jiao, oftewel een 'heterodoxe leer'.¹⁰¹ Ook *Dui Hua* geeft aan dat het werkelijke aantal gevangenen waarschijnlijk hoger ligt.¹⁰²

De omstandigheden in detentie waren ook in de verslagperiode hard. Gedetineerden kregen te maken met mishandeling en marteling. Het risico hierop is hoger in voorarrest in verband met gedwongen schuldbekenenissen. Informatie over de schaal waarop dit voorkomt, ontbreekt. Medische behandeling werd in voorkomende gevallen ontzegd.¹⁰³ Zie meer specifiek de paragrafen 4.3.2 en 4.3.4.

⁹⁷ The Diplomat, *Xi: China must never adopt constitutionalism, separation of power or judicial independence*, 19 februari 2019.

⁹⁸ Amnesty International Mensenrechtenencyclopedie: *Administratieve detentie*, geraadpleegd op 15 mei 2020 (<https://www.amnesty.nl/encyclopedie/administratieve-detentie>).

⁹⁹ Amnesty International, *Human Rights in Asia-Pacific, Review of 2019, China*. Vertrouwelijke bron, d.d. 17 april 2020.

¹⁰⁰ Gedetineerden in de kampen in Xinjiang maken geen deel uit van deze aantallen. CECC, *Annual Report, 2018*, blz. 2. CECC, *Annual Report, 2019*, blz. 34. Zie voor de database van politiek gevangenen: <http://ppdcecc.gov>.

¹⁰¹ Voor meer informatie over het begrip Xie Jiao, raadpleeg paragraaf 6.1.

¹⁰² *Dui Hua, Political Prisoner Database (PPDB)*, voor het laatst bijgewerkt op 31 december 2019.

¹⁰³ CECC, *Annual Report, 2019*, blz. 86

4.3.1 *Strafrechtelijke detentie*

De Chinese overheid gebruikte in de verslagperiode strafrechtelijke detentie om politieke critici aan te pakken, evenals mensenrechtenverdedigers en etnische en religieuze minderheden. De *PRC Criminal Law* en de *PRC Criminal Procedural Law* (CPL) kennen enige procedurele waarborgen toe aan gedetineerde verdachten. Voorbeelden van deze waarborgen zijn termijnen voor een formele aanklacht, notificatie van de familieleden en de toegang tot een advocaat. Deze bepalingen kennen echter een uitzondering indien volgens de overheid de staatsveiligheid in het geding is. Voor het verkrijgen van procedurele waarborgen is een verdachte daarmee afhankelijk van dezelfde overheidsdiensten die het onderzoek tegen hem leiden en tot zijn detentie bevelen. Volgens critici ondermijnt deze uitzondering in de regelgeving de procedurele waarborgen ernstig. Het risico op marteling wordt daardoor vergroot.¹⁰⁴

4.3.2 *RSDL*

RSDL is een betrekkelijk nieuwe vorm van strafrechtelijke detentie, ingevoerd bij wet in 2012, en plaatst mensen op een geheime locatie in detentie. Volgens artikel 73 van de CPL wordt deze vorm van detentie toegepast bij aanklachten als terrorisme, bedreiging van de nationale orde en veiligheid en grootschalige corruptie. RSDL-locaties worden gezien als de opvolgers van *black jails*, die na grote kritiek volgens de overheid afgeschafte zouden zijn. Mensenrechtenverdedigers (zie paragraaf 8.1) werden vaak niet in reguliere gevangenissen geplaatst, maar in RSDL.¹⁰⁵ Ook buitenlanders kunnen in RSDL geplaatst worden. Het bekendste voorbeeld hiervan zijn de Canadezen Michael Kovrig en Michael Spavor die rondom de arrestatie van een vooraanstaande manager van Huawei in Canada in RSDL geplaatst werden en tot op heden niet vrijgelaten zijn.¹⁰⁶

De zorgen van ngo's en internationale organisaties over de kwetsbaarheid van gedetineerden in detentie en met name in RSDL, zijn groot. Het CAT van de Verenigde Naties en de OHCHR riepen China in 2016 en 2018 dan ook op om met spoed de bepalingen omtrent RSDL in te trekken.¹⁰⁷ Gedetineerden lopen gevaar om te worden onderworpen aan slaapgebrek, ondervoeding, gedwongen medicatie, langdurige plaatsing in ongemakkelijke houdingen, slagen en bedreigingen van vrienden en familie, en in voorkomende gevallen gedwongen bekentenissen op de televisie.¹⁰⁸ Een vertrouwelijke bron berichtte over 24 uren aanwezigheid van twee politieagenten in de cel, constante verlichting van de cel, geen contact met de buitenwereld of beschikking over boeken of televisie, urenlange verhoren, slapen in één houding en gedwongen stilzitten onder dreiging van mishandeling.¹⁰⁹ Zie voor plaatsing van mensenrechtenverdedigers in RSDL paragraaf 8.1.

4.3.3 *Administratieve detentie*

Plaatsing in administratieve detentie is mogelijk zonder tussenkomst van een rechter. Zo kan de Chinese politie mensen in detentie plaatsen voor over het algemeen maximaal twintig dagen. Een bekend praktijkvoorbeeld van administratieve detentie is de Hongkongse medewerker van het Britse consulaat-

¹⁰⁴ CECC, *Annual report, 2019*, blz. 77. Michael Caster, *Systematising Human Rights Violations*, 25 oktober 2019.

¹⁰⁵ De verzamelterm 'ondermijning van de staatsveiligheid' ziet op een aantal misdrijven als bijvoorbeeld ondermijning van staatsmacht, separatisme, spionage, gespecificeerd in de artikelen 102 t/m 112 van de PRC Criminal Law. CECC, *Annual report, 2019*, blz. 80. Vertrouwelijke bron, d.d. 17 april 2020.

¹⁰⁶ The Diplomat, *The cruel fate of Michael Kovrig and Michael Spavor in China*, 10 december 2019. AP, *Trudeau: China doesn't understand Canadian judicial system*, 21 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 mei 2020.

¹⁰⁷ CAT/C/CHN/CO/5 para. 15 (3 februari 2016) en A/HRC/40/6, para. 28.176 (26 december 2018). AI, *Human rights in Asia-Pacific, Review of 2019, China*. AP

¹⁰⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 47. USDOS, *China (includes Tibet, Hong Kong and Macau), 2019 human rights report*, ongedateerd, blz. 18. CECC, *Annual report 2019*, blz. 80. The Guardian, *China thinks it can arbitrarily detain anyone, It is time for change*, 4 januari 2019.

¹⁰⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 5 juni 2020.

generaal in Hongkong, Simon Cheng, die door de Chinese autoriteiten werd gearresteerd en in administratieve detentie werd geplaatst. Volgens Simon Cheng werd hij zowel geestelijk als lichamelijk gemarteld (zie paragraaf 10.2).

Daarnaast komt administratieve detentie voor langere duur voor, soms op wettelijke basis, bijvoorbeeld als hieronder toegelicht op basis van de National Supervision Law (NSL). Een ander duidelijk voorbeeld van administratieve detentie zijn de kampen in Xinjiang, zie paragraaf 9.2. Tot 28 december 2019 kon de politie bevelen tot plaatsing in gedwongen behandeling voor prostituees of hun klanten voor de duur van zes maanden tot maximaal twee jaar. Deze mogelijkheid is afgeschaft, zie paragraaf 3.3.6.¹¹⁰

Verder paste de Chinese overheid administratieve detentie toe in psychiatrische faciliteiten, in zogenaamde black jails en in zogenaamde *re-education through labour*-faciliteiten (RTL). Hoewel die laatste twee vormen volgens de Chinese overheid officieel afgeschaft zouden zijn, komt dit in de praktijk nog voor. Volgens het CECC zijn RTL-faciliteiten deels omgevormd tot gesloten verslavingsklinieken voor drugsgebruikers.¹¹¹

4.3.4

Liuzhi

Een nieuwe vorm van administratieve detentie werd geïntroduceerd in de NSL. Met ingang van 20 maart 2018 stelde deze wet de National Supervision Commission (NSC) in. Daarmee is het bestaande systeem voor toezicht op ambtenaren (shuanggui) vervangen. De NSC valt na een grondwettelijke wijziging evenals de drie andere grote staatsorganen – de Staatsraad, het Supreme People's Court (SPC) en de hoogste openbaar aanklager – direct onder het gezag van het National People's Congress (NPC). De NSC maakt dan ook uitdrukkelijk geen onderdeel uit van de rechterlijke macht maar werkt in voorkomende gevallen wel samen met de rechterlijke macht. Ook op lokaal niveau¹¹² zijn NSC's opgericht.¹¹³

De NSC doet onderzoek naar mogelijk wangedrag van ambtenaren en richt zich met name op corruptie. De personele werkingssfeer van de NSL is uitgebreider dan van zijn voorganger, het shuanggui-systeem. Onder het toezicht van de NSC vallen niet alleen partijfunctionarissen van de CCP, maar ook bijvoorbeeld werknemers van staatsbedrijven, rechters, personeel van openbare ziekenhuizen, universitair docenten en leraren – naar schatting ongeveer honderd miljoen mensen. Private personen die verdacht worden van enige betrokkenheid bij wangedrag van voornoemde personen, kunnen eveneens onderzocht worden door de NSC.¹¹⁴

Het meest vergaande middel van de NSC is *liuzhi*, een vrijheidsontnemende maatregel van drie maanden, maximaal te verlengen tot zes maanden.¹¹⁵ Mensen in *liuzhi* worden op een '*designated location*'¹¹⁶ geplaatst en hebben geen procedurele

¹¹⁰ CECC, *2019 Annual report*, blz. 77.

¹¹¹ CECC, *2019 Annual report*, blz. 77 en 161. *Black jails* zijn volgens de Chinese overheid afgeschaft maar bestaan in de praktijk nog steeds. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 18 februari 2018, blz. 50.

¹¹² Lokale commissies bestaan op alle lokale niveaus van provincies tot gemeentedistricten, en leggen verantwoording af aan het Volkscongres op het corresponderend lokaal niveau. Zie art. 7 en 9 van de National Supervision Law, raadpleegbaar op de website van NPC Observer.

¹¹³ The Law Library of US Congress, *China, Supervision Law enacted establishing a new state supervisory organ*, 9 juli 2018. MERICS, *China's National Supervision Commission*, geraadpleegd op 8 juli 2019.

¹¹⁴ CECC, *Annual Report 2018*, blz. 9. AI, *China, New Supervision Law a systemic threat to human rights*, 20 maart 2018. Vertrouwelijke bron, d.d. 17 april 2020.

¹¹⁵ De NSC kan mensen in *liuzhi* plaatsen als de zaak ingewikkeld is, de verdachte dreigt zich te onttrekken door vlucht of zelfmoord, bewijsvergaring te verstoren of op andere wijze het onderzoek hindert. Zie art. 22 van de National Supervision Law, te raadplegen op de website van NPC Observer.

¹¹⁶ Een '*designated location*' voor vrijheidsberoving moet volgens de NSL voldoen aan staatsregels (art. 22 para 4).

garanties zoals toegang tot een advocaat. Omdat het nieuwe systeem buiten alle gerechtelijke procedures staat, buiten de publiciteit opereert en dus niet onderworpen is aan controle van buitenaf, hebben ngo's grote zorgen geuit over de maatregel. Zo noemt *Amnesty International* (AI) de NSL een 'systemische bedreiging van de mensenrechten in China'.¹¹⁷ Naar schatting van de ngo *Safeguard Defenders*¹¹⁸ worden per jaar tussen de 10.000 en 20.000 mensen in liuzhi geplaatst, met een stijgende trend.¹¹⁹

In april 2018 verschenen er voor het eerst mediaberichten over een sterfgeval gedurende plaatsing in liuzhi. Chen Yong, chauffeur van het plaatsvervangend districtshoofd van Jianyang, werd gedurende een maand verhoord als getuige bij een onderzoek naar mogelijke corruptie van zijn werkgever en stierf tijdens een verhoor. De doodsoorzaak is niet gespecificeerd. Familieleden vonden op zijn lichaam bloeditstortingen en zijn gezicht was vervormd.¹²⁰

China probeert ook buiten de landsgrenzen Chinese ambtenaren te vervolgen en te berechten onder de NSL. Meng Hongwei, destijds het hoofd van Interpol, verdween eind september tijdens een reis naar China en bleek later in liuzhi geplaatst te zijn. In januari 2020 werd hij veroordeeld tot dertien jaar cel op grond van corruptie.¹²¹ Aan Zweden deed China een uitleveringsverzoek op basis van corruptieverdenkingen, omdat een voormalig provinciale bestuurder daar verbleef.¹²²

4.4 Gedwongen verdwijningen

Gedwongen verdwijningen¹²³ kwamen voor in China gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht. Veel gedwongen verdwijningen hingen samen met twee door de Chinese autoriteiten toegepaste detentiemethodes, te weten liuzhi en RSDL. In beide gevallen wordt de gevangene zes maanden lang vastgehouden op een geheime locatie en kan deze geen advocaat of familie spreken. Onder dergelijke omstandigheden is het risico groot dat de gevangene wordt blootgesteld aan marteling. Liuzhi ziet toe op CCP-leden en overheidsmedewerkers, terwijl RSDL vooral wordt toegepast tegen mensenrechtenverdedigers (MRV's).¹²⁴

¹¹⁷ CECC, *Annual Report 2018*, blz. 9. AI, *China, New Supervision Law a systemic threat to human rights*, 20 maart 2018.

¹¹⁸ De ngo Safeguard Defenders richt zich op het promoten van mensenrechten in Azië. Zie voor nadere informatie de website: www.safeguarddefenders.com.

¹¹⁹ Safeguard Defenders, *Submission to select UN Special Procedures on China's National Supervision Commission and its detention tool liuzhi*, 21 augustus 2019.

¹²⁰ RSDL Monitor, *First Death reported in liuzhi*, 8 mei 2018. Caixin, *Death in custody raises questions about new anti-graft oversight*, 9 mei 2018. USDOS, *China (includes Tibet, Hong Kong and Macau), 2018 human rights report*, ongedateerd, blz. 47.

¹²¹ Media leggen een verband tussen de verdwijning van het voormalig Interpol hoofd en de verwijdering van het Chinese internationale opsporingsbevel voor de leider van de World Uyghur Congress in februari 2018 door Interpol. Enkele dagen na zijn verdwijning bevestigde Interpol dat hij zelf was teruggetreden van zijn positie. BBC, *Meng Hongwei, China sentences ex-Interpol chief to 13 years in jail*, 21 januari 2020. Reuters, *China upset as Interpol removes wanted alert for exiled Uighur leader*, 24 februari 2018. The Guardian, *Former Interpol chief 'held in China under new form of custody'*, 9 oktober 2018. NOS, *Vrouw van in China gearresteerde ex-Interpoltopman klaagt Interpol aan*, 7 juli 2019.

¹²² Reuters, *Sweden rejects China's request to extradite former official*, 9 juli 2019. Qiao Jianjun, ook bekend onder de naam Feng Li, was een provinciale bestuurder van een graan opslag en wordt in China verdacht van grootschalige omkoping en verduistering. AP, *Swedish court will not extradite fugitive sought by China*, 9 juli 2019. De hoogste Zweedse rechter sloot uitlevering uit gezien het risico dat het om een politiek gemotiveerde zaak ging.

¹²³ In het Engels bekend als *enforced disappearances*.

¹²⁴ BBC, *China disappearances show Beijing sets its own rules*, 17 oktober 2018. HKFP, *International Day of the Disappeared, China must put a halt to secret detention and all forms of enforced disappearances*, 30 augustus 2019. HKFP, *A missing Chinese property tycoon exposes how Xi Jinping governs through enforced disappearance*, 13 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 17 april 2020.

Een gedwongen verdwijning die veel media-aandacht genereerde, betrof de vermissing van Ren Zhiqiang, een zakenman en CCP-lid. Ren staat bekend om zijn kritische houding ten aanzien van China's regeringspartij en had kritiek geuit op het corona-beleid van Xi Jinping. In maart 2020 verdween Ren en in de daarop volgende maand maakten de Chinese autoriteiten bekend dat er tegen Ren een onderzoek liep in verband met corruptie en omkoperij.¹²⁵ Op het moment van schrijven was het onbekend waar Ren werd vastgehouden.¹²⁶

4.5 Buitengerechtelijke executies en moorden

Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht kon er geen samenhangende informatie worden ingewonnen ten aanzien van buitengerechtelijke executies en moorden. De volgende informatie omtrent dit onderzoeksonderwerp is anekdotisch en verbrokkeld van aard.

Foreign Policy (FP), een Amerikaans tijdschrift dat wereldwijd nieuws en politieke ontwikkelingen verslaat,¹²⁷ berichtte in september 2018 dat Chinese veiligheidstroepen straffeloos buitengerechtelijke executies plegen in Xinjiang. FP kwantificeerde dit buitengerechtelijke geweld niet nader, maar gaf aan dat het niet op systematische wijze gebeurt.¹²⁸

Freedom House, een mede door de Amerikaanse overheid gefinancierde mensenrechtenorganisatie,¹²⁹ meldt dat Falun Gong-beoefenaars nog altijd slachtoffer worden van buitengerechtelijke executies.¹³⁰ De Church of Almighty God (CAG) brengt jaarlijks een verslag uit over de behandeling van CAG-gelovigen door de Chinese autoriteiten. In 2018 en 2019 zouden er volgens de CAG respectievelijk twintig en negentien CAG-gelovigen zijn omgekomen op buitengerechtelijke wijze.¹³¹ De door de CAG genoemde dodentallen konden niet worden gestaafd met objectieve, verifieerbare bronnen.

4.6 Doodstraf

In China wordt de doodstraf opgelegd en uitgevoerd, ook voor niet-gewelddadige misdrijven als drugsmokkel en corruptie.¹³² In de praktijk hanteert China twee methodes voor het uitvoeren van executies, te weten een dodelijke injectie of het vuurpeloton.¹³³ Volgens *Death Penalty Worldwide* (DPW), een online database

¹²⁵ ND, *Chinese criticus noemde president Xi Jinping 'clown', Nu is hij vermist en hij is de enige niet*, 17 maart 2020. The Guardian, *Critic who called Xi a 'clown' over Covid-19 crisis investigated for 'serious violations'*, 8 april 2020. HKFP, *A missing Chinese property tycoon exposes how Xi Jinping governs through enforced disappearance*, 13 april 2020.

¹²⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 17 april 2020.

¹²⁷ Voor meer informatie over FP, bezoek: <https://foreignpolicy.com>.

¹²⁸ FP, *China has chosen cultural genocide in Xinjiang – for now*, 19 september 2018.

¹²⁹ Voor meer informatie over Freedom House, bezoek: <https://freedomhouse.org>.

¹³⁰ Freedom House, *Falun Gong's secrets for surviving in China*, 19 juli 2019.

¹³¹ The Church of Almighty God (CAG), *The Chinese communist government's persecution of the Church of Almighty God, Annual report, 2018*, ongedateerd, blz. 14 en 15. CAG, *The Chinese communist government's persecution of the Church of Almighty God, Annual report, 2019*, ongedateerd, blz. 14 en 15.

¹³² AI, *De doodstraf is springlevend in China*, 29 januari 2019. Death Penalty Worldwide (DPW), *Death Penalty Database, China*, ongedateerd, geraadpleegd op 9 april 2020.

¹³³ DPW, *Death Penalty Database, China*, ongedateerd, geraadpleegd op 9 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 9 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 11 april 2020. AI, *Death sentences and executions, 2019*, uitgegeven in 2020, blz. 10.

gericht op het wereldwijd verzamelen van informatie omtrent de doodstraf,¹³⁴ worden terdoodveroordeelden in China sinds 2010 enkel middels een injectie geëxecuteerd.¹³⁵ Een vertrouwelijke bron stelt dat de injectie geleidelijk aan het vuurpeloton heeft vervangen, maar dat iedere provincie zelf beslist welke executiemethode er wordt gebruikt. Dezelfde bron stelt dat in Xinjiang nog steeds gebruik wordt gemaakt van vuurpelotons.¹³⁶ Sinds 2007 dient iedere terdoodveroordeling te worden geratificeerd door het Supreme People's Court (SPC).¹³⁷

Het aantal uitgevoerde executies in China is staatsgeheim. De internationale mensenrechtenorganisatie Amnesty International (AI) gelooft dat China zowel in 2018 als in 2019 duizenden gevangenen heeft geëxecuteerd. Volgens AI is China daarmee het land dat het vaakst de doodstraf ten uitvoer brengt.¹³⁸ Dui Hua, een in San Francisco gevestigde stichting die de mensenrechtensituatie in het Chinese gevangeniswezen monitort, schat het aantal uitgevoerde executies in 2018 op tweeduizend.¹³⁹ Een vertrouwelijke bron schat het aantal uitgevoerde executies in 2019 op tweeduizend.¹⁴⁰

De volgende terdoodveroordeling genereerde tijdens de verslagperiode van dit ambtsbericht veel media-aandacht. Op 14 januari 2019 werd de Canadees Robert Lloyd Schellenberg door een Chinese rechtbank ter dood veroordeeld wegens drugssmokkel. Volgens de Chinese rechtbank bestond daartoe 'ruimschoots voldoende' bewijsmateriaal, maar de Canadese autoriteiten deden het vonnis af als 'willekeurig'. De terdoodveroordeling verhoogde de reeds opgelopen spanning tussen China en Canada.¹⁴¹ Voor zover bekend, wordt de terdoodveroordeling van Schellenberg op het moment van schrijven behandeld in hoger beroep.¹⁴²

¹³⁴ Voor meer informatie over DPW, bezoek de volgende website: www.deathpenaltyworldwide.org.

¹³⁵ DPW, *Death Penalty Database, China*, ongedateerd, geraadpleegd op 9 april 2020.

¹³⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 9 april 2020.

¹³⁷ Dui Hua, *Death penalty reform*, ongedateerd, geraadpleegd op 9 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 11 april 2020.

¹³⁸ AI, *Death sentences and executions, 2018*, uitgegeven in 2019, blz. 6, 7, 9, 20, 21, 46 en 47. AI, *Death sentences and executions, 2019*, uitgegeven in 2020, blz. 6, 8, 22 en 24.

¹³⁹ Dui Hua, *Death penalty reform*, ongedateerd, geraadpleegd op 9 april 2020.

¹⁴⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 9 april 2020.

¹⁴¹ The New York Times, *China sentences a Canadian, Robert Lloyd Schellenberg, to death*, 14 januari 2019. De Volkskrant, *'Willekeurige' terdoodveroordeling Canadees zet relatie China en Canada nog verder onder druk*, 14 januari 2019.

¹⁴² Taipei Times, *Chinese court delays Canadian's death penalty ruling*, 10 mei 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 9 april 2020.

5 Vrijheid van meningsuiting

5.1 Inleiding

Hoewel de Chinese Grondwet voorziet in het recht op vrijheid van meningsuiting, wordt dit recht in de praktijk ernstig beknot. De ruime toepassing van wettelijke bepalingen ter bescherming van de nationale openbare orde en veiligheid beperkt journalisten aanzienlijk in hun werk en bevat een groot risico van strafrechtelijke vervolging voor journalisten. China staat dit jaar op plaats 177 van de ranglijst van *Reporters Without Borders*,¹⁴³ en biedt daarmee op drie landen na de minste bescherming van vrijheid van meningsuiting ter wereld. Zowel private en staatseigen traditionele media als bijvoorbeeld televisie en kranten bleven in de verslagperiode onderhevig aan strenge censuur. Op online uitingen werd de controle uitgebreid door gebruik van technieken als internetfilters of afsluiting van websites of individuele accounts.¹⁴⁴ De ruimte om te opereren en zich te uiten wordt steeds kleiner voor journalisten, zo blijkt uit de zware straffen voor kritische publicaties in individuele gevallen.¹⁴⁵

5.2 Beroepsjournalisten

Journalisten krijgen met steeds moeilijkere omstandigheden te maken. Zo riskeren zij obstructie, ontslag, afsluiting van hun telefoons, bedreigingen, of detentie. Overheidsfunctionarissen zetten strafrechtelijke vervolging, civiele rechtszaken en andere maatregelen, waaronder geweld, detentie en andere vormen van intimidatie, in om journalisten te intimideren en om de verspreiding van niet-gesancioneerde informatie over een breed scala van onderwerpen te voorkomen. Aantallen incidenten zijn moeilijk in te schatten. Volgens het *Committee to Protect Journalists* (CPJ) zijn er tussen 2018 voor zover bekend 54 journalisten in detentie beland voor hun werkzaamheden; in 2019 waren dit er 48. Daarmee is China het land dat wereldwijd de meeste journalisten gevangenzet.¹⁴⁶ Ook bedreigingen jegens familieleden maar ook geïnterviewden bemoeilijken het werk van journalisten. Het CPJ beschrijft het Chinese censuursysteem als het wereldwijd meest geavanceerde en uitgebreide systeem. Het CECC noemt de huidige situatie voor journalisten in zijn jaarrapport van 2019 een 'tijdperk van totale repressie'.¹⁴⁷

Vanuit Xinjiang was onafhankelijke verslaglegging erg lastig, zie hoofdstuk 9.

Op 26 juni 2018 veroordeelde een provinciale rechtbank van Sichuan de politieke cartoonist Jiang Yefei tot zes jaar en zes maanden gevangenisstraf op beschuldiging van 'aanzetten tot ondermijning van de staatsmacht' en 'illegale

¹⁴³ In het Nederlands en Frans bekend als respectievelijk 'Verslaggevers zonder Grenzen' en *Reporters sans frontières* (RSF). RSF is een internationale ngo die persvrijheid onderzoekt en deze wil bevorderen. Voor meer informatie over (de ranglijst van) RSF, raadpleeg de website: rsf.org/en/ranking.

¹⁴⁴ China stond in 2018 op plaats 176. In 2019 laat het alleen de landen Eritrea, Turkmenistan en Noord-Korea achter zich op de rangschikking. *Reporters without borders, China*, geraadpleegd op 17 februari 2020. CECC, *Annual report, 2019*, 18 november 2019, blz. 41.

¹⁴⁵ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

¹⁴⁶ Website van het Committee to Protect Journalists (CPJ), geraadpleegd op 24 juni 2020. *Time Magazine, At least 250 journalists have been imprisoned in 2019 and China is the Top Jailer, CPJ says*, 12 december 2019.

¹⁴⁷ USDOS, *China (includes Tibet, Hong Kong and Macau), 2018 human rights report*, ongedateerd, blz. 22. Website van het Committee to Protect Journalists (CPJ), geraadpleegd op 2 maart 2020. CECC, *Annual report, 2019*, 18 november 2019, blz. 37.

grensoverschrijding'. Jiang was in 2008 naar Thailand gevlucht nadat hij met zijn cartoons had bericht over het overheidsoptreden na de Sichuan-aardbevingen van 2008. In 2015 werd hij gedwongen teruggestuurd naar China¹⁴⁸ en vervolgens tot aan de uitspraak in juni 2018 in totale afzondering gevangen gehouden. De uitspraak volgde op een geheim proces.¹⁴⁹ De gepensioneerde professor Sun Wenguang werd tijdens een live interview met de Amerikaanse omroep *Voice of America* (VOA) onderbroken door de Chinese politie van Shandong en werd vervolgens onder huisarrest geplaatst. De politie hield later ook voor korte tijd VOA-journalisten aan die probeerden Sun opnieuw te interviewen.¹⁵⁰

5.3 Burgerjournalisten

Over grote gebeurtenissen van nationale betekenis, zoals de uitbraak van het coronavirus en de rellen in Hongkong, maar ook de situatie in Xinjiang werd door zowel journalisten als burgerjournalisten op sociale media bericht. Deze ontwikkeling ging gepaard met een toename van de controle op vrijheid van meningsuiting op met name de sociale media. Burgerjournalistiek of gedeelde berichten op sociale media resulteerden in verwijderen van content, blokkeren van accounts, strafrechtelijke vervolging van de berichtgevers of hun verdwijning (zie ook paragraaf 5.12 over *influencers, bloggers* en *vloggers*).¹⁵¹ De ngo *Chinese Human Rights Defenders* (CHRD) noemt 254 gevallen alleen in januari 2020 waarin Chinese burgers een straf kregen opgelegd omdat zij zich online hadden uitgesproken over de aanpak van het nieuwe coronavirus.¹⁵²

De voormalig beroepsjournalist Chen Jieren werd op 30 april 2020 veroordeeld tot vijftien jaar celstraf voor het bekritisieren van de Chinese Communistische Partij (CCP). Ook Chens broer werd voor zijn betrokkenheid tot vier jaar celstraf veroordeeld. Nadat Chen bij verschillende kranten vanwege een 'te kritische houding' was ontslagen, bleef hij via eigen kanalen publiceren. In juni 2018 werd hij na het aan het licht brengen van een corruptieschandaal binnen de CCP opgepakt en verdween hij in huisarrest op een geheime RSDL-locatie. Pas in november 2018 werd hij formeel gearresteerd; uiteindelijk werd hij anderhalf jaar later veroordeeld voor o.a. de veel gebruikte aanklacht *picking quarrels and provoking trouble*.¹⁵³

Na de uitbraak van het nieuwe coronavirus in december 2019 complimenteerde de *World Health Organization* (WHO)¹⁵⁴ China begin 2020 voor haar transparantie met betrekking tot de verspreiding van het virus. Anderzijds verweten Westerse media, Chinese internetgebruikers en burgerjournalisten lokale overheden bewust strenge censuur toegepast te hebben in de beginweken van het virus. De plaatselijke autoriteiten zouden in een vroeg stadium van de corona-uitbraak het publiek onvoldoende hebben ingelicht en informatieverspreiding actief tegengegaan zijn. Zo werd de Chinese arts Li Wenliang, die collega's reeds in december 2019 inlichtte over een nieuw virus bij zijn patiënten, door plaatselijke autoriteiten tot een bekentenis gedwongen van verspreiding van desinformatie. In de uren nadat deze

¹⁴⁸ Voor meer informatie over het uitzetten van Chinese dissidenten door de Thaise autoriteiten, raadpleeg 12.1.

¹⁴⁹ USDOS, *China (includes Tibet, Hong Kong and Macau), 2018 human rights report*, ongedateerd, blz. 24.

¹⁵⁰ HRW, *World report 2019, China, Events of 2018*, ongedateerd.

¹⁵¹ HRW *World report 2019, China, Events of 2018*, ongedateerd, blz. 6. Nederlandse Omroep Stichting (NOS), *Chinese burgerjournalist vermist na kritiek op overheid over coronavirus*, 1 februari 2020. The New York Times, *They documented the corona crisis in Wuhan, Then they vanished*, 14 februari 2020.

¹⁵² Chinese Human Rights Defenders (CHRD), *China, Protect human rights while combatting coronavirus outbreak*, 31 januari 2020.

¹⁵³ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

¹⁵⁴ In het Nederlands bekend als 'Wereldgezondheidsorganisatie'.

arts zelf was bezweken aan het virus, werden hashtags over vrijheid van meningsuiting op last van de overheid verwijderd, nadat miljoenen Chinezen deze gezien of gedeeld hadden. Een Chinese burgerjournalist, Chen Qiushi, en een kleermaker, Fang Bin, werden vermist nadat zij video's over het nieuwe coronavirus online hadden gedeeld. Volgens de autoriteiten is Chen Qiushi in quarantaine gezet, hoewel hij volgens de familieleden geen ziektesymptomen vertoonde. Fang Bin berichtte in de laatste video voor zijn verdwijning dat hij was omringd door agenten in burger.¹⁵⁵

5.4 Buitenlandse journalisten

Buitenlandse journalisten in China stelden in januari 2019 dat zij de moeilijkste werkomstandigheden sinds jaren beleven. In het extreemste geval kunnen zij uitgezet worden, en in China wordt hun werk bemoeilijkt door obstructie, beperkte geldigheidsduur van visa, of bedreiging van Chinese collega's. Zo werden drie correspondenten van *The Wall Street Journal* het land uitgezet, officieel als straf voor een racistisch geacht opinieartikel in die krant, waaraan zij echter niet hadden bijgedragen. De twee journalisten hadden in 2019 bericht over corruptie van een neef van Xi Jinping in Australië.¹⁵⁶

5.5 Wetenschap en onderwijs

Ook in de wetenschap en het onderwijs was in de verslagperiode sprake van beknotting van de vrijheid van meningsuiting. Universitair docenten en wetenschappers werden geschorst of opgesloten voor uitingen die zij in hun functie deden. Zo werd een professor in de rechtsgeleerdheid aan de Tsinghua Universiteit in Peking, Xu Zhangrun, geschorst van zijn functie naar aanleiding van kritische publicaties in 2018, kreeg hij huisarrest en werd hij afgesloten van het internet. Xu Zhijong, een voormalig professor in de rechtsgeleerdheid en activist, werd in februari 2020 gearresteerd nadat hij openlijk kritiek geuit had aan Xi Jinping en diens reactie op de corona-uitbraak.¹⁵⁷ Sommige Chinese universiteiten, waaronder de Fudan Universiteit, schraptten hun statutaire bepaling over vrijheid van gedachtegoed en vervingen deze met referenties aan het gedachtegoed van de CCP. Volgens het *Australian Strategic Policy Institute (ASPI)* ontstaan er bij veel Chinese universiteiten steeds nauwere banden met de defensiesector, en doen zij geheim onderzoek.¹⁵⁸

In oktober 2019 droeg het ministerie van Onderwijs alle basis- en middelbare scholen op om hun bibliotheken te ontdoen van illegaal of onwenselijk materiaal. Ook een openbare bibliotheek ging over tot uitdunning van haar boekbestand door middel van boekverbrandingen. Op Chinese basisscholen is per 1 september 2019

¹⁵⁵ The Guardian, *What China's empty new coronavirus hospitals say about its secretive system*, 12 februari 2020. NOS, Chinese burgerjournalist vermist na kritiek op overheid over coronavirus, 1 februari 2020. The Economist, *Li Wenliang's death exposes the costs of China's authoritarianism*, 13 februari 2020. Business Insider, *Chinese citizens are demanding increased free speech after the death of a coronavirus whistleblower doctor, China censored their calls*, 7 februari 2020. CECC, *2019 Annual report*, 18 november 2019, blz. 37. Website van het CPJ, geraadpleegd op 2 maart 2020. HRW, *World Report 2019, China, Events of 2018*, ongedateerd, blz. 6.

¹⁵⁶ The Independent, *Chinese authorities 'cut off foreign reporter's phone call with young son', Amid growing crackdown on journalists*, 29 januari 2019. De Groene Amsterdammer, *De schuld van Xi*, 26 februari 2020. HRW, *World report 2019, China, Events of 2018*, blz. 6.

¹⁵⁷ The Guardian, *Chinese activist detained after calling Xi Jinping 'clueless' on coronavirus crisis, Detention of prominent scholar Xu Zhijong comes amid wider crackdown on freedom of speech*, 17 februari 2020. AI, *Detention of activist shows unrelenting assault on freedom of expression*, 18 februari 2020.

¹⁵⁸ ASPI, *Exploring the military and security links of China's universities*, 25 november 2019.

op bevel van het centrale gezag nieuw lesmateriaal geïntroduceerd, dat de kinderen van jongs af aan vaderlandsliefde leert.¹⁵⁹

5.6 Internet

De *Cyberspace Administration of China* (CAC) is het centrale staatsorgaan voor controle over het internet en de inhoud daarvan, en is verantwoordelijk voor de algehele coördinatie op het gebied van cybersecurity. De Chinese benadering van cybersecurity omvatte meer dan alleen technische aspecten: Chinees beleid aangaande cybersecurity legt de voornaamste klemtoon op de risico's die de inhoud van online informatie met zich meebrengt in een politieke, economische en maatschappelijke context. De CAC is in 2014 aanvankelijk als *leading group* opgericht en promoveerde in 2018 tot *commission*. Die promotie betekende naast uitbreiding van middelen een verhoogde mate van autonomie en slagkracht. De CAC legt directe verantwoording af aan de *Central Cyberspace Affairs Commission*. Deze commissie wordt voorgezeten door Xi Jinping nadat de toenmalige voorzitter, Lu Wei, in 2017 werd afgezet op verdenking van corruptie. Daarnaast zou hij de censuur niet streng genoeg toegepast hebben. In maart 2019 werd hij veroordeeld tot veertien jaar cel.¹⁶⁰ Naast de CAC zijn er nog vier andere instanties belast met het toezicht op het internet: Het *Ministry of Public Security* (MPS) beheert de *Great Firewall* (zie hieronder); het *Ministry of Industry and Information Technology* (MIIT) reguleert de ICT-sector; de *National Information Security Standardization Technical Committee* (Technical Committee 260 of TC260) maakt wetgeving in het kader van de *Cyber Security Law*; en de informatiediensten van oudsher belast met het toezicht op staatsveiligheid zijn vaak betrokken bij internet-gerelateerd toezicht, aangezien controle van het internet volgens de overheid vaak voortkomt uit de noodzaak om de staatsveiligheid te beschermen.¹⁶¹

Internetgebruikers in China hebben te maken met incidenteel beperkte toegang tot het Chinese internet en voortdurend beperkte toegang tot het wereldwijde internet, en met inhoudelijke censuur en zelfcensuur. Daarnaast verplicht de overheid Chinese social media platforms, websites en apps om gebruikers te sturen naar materiaal dat zich houdt aan belangrijkste waarden.¹⁶²

5.7 Great Firewall

De Chinese overheid onderhoudt een nationaal internet. China's toegangspoorten tot het wereldwijde internet zijn in overheidshanden, waardoor autoriteiten de mogelijkheid hebben om grensoverschrijdende informatieverzoeken af te sluiten en websites te blokkeren. Alle serviceproviders, waarvan de meerderheid in privaat bezit is, moeten zich aanmelden bij de gateway-exploitanten, die onder toezicht staan van het MIIT. Deze regeling is de basis voor het uitgebreide internetcensuursysteem, informeel bekend als de Great Firewall. De meeste

¹⁵⁹ The New York Times, *A Chinese law professor criticized XI, Now he's been suspended*, 26 maart 2019. The Independent, *China University removes reference to 'free thinking' in charter*, 19 december 2019. The Guardian, *China cuts 'freedom of thought' from top university charters*, 18 december 2019. NPR, *Chinese universities are enshrining Communist Party control in their charters*, 20 januari 2020. The Guardian, *Book burning by Chinese county library sparks fury*, 9 december 2019. De Groene Amsterdammer, *De schuld van Xi*, 26 februari 2020. Bitter Winter, *Obedient 'Red Successors' cultivated from young age*, 10 oktober 2019. HRW, *World report 2019, China, Events of 2018*, blz. 7. Vertrouwelijke bron, d.d. 19 mei 2020.

¹⁶⁰ Reuters, *China jails former internet regulator for 14 years over graft*, 26 maart 2019.

¹⁶¹ New America, *China's Cybersecurity Law one year on*, 30 november 2017.

¹⁶² The Star, *China's internet regulator order AI to promote mainstream values*, 12 september 2019.

internationale sociale media en berichtenplatforms zijn volledig geblokkeerd in China, inclusief Facebook, WhatsApp, Twitter, Instagram, YouTube, Telegram en Pinterest, net als de websites van Amnesty International, Human Rights Watch (HRW), alle anderstalige versies van Wikipedia en een groot aantal andere internationale nieuwswebsites. Begin 2019 was de zoekmachine Bing van Microsoft, de enige grote buitenlandse zoekmachine, om onduidelijke redenen voor enkele dagen niet vanuit China bereikbaar. Volgens een anonieme Chinese bron van de krant *The Financial Times* gebeurde dit in reactie op het verzoek van China Unicom, een overheidsbedrijf; volgens Microsoft lagen technische redenen hieraan ten grondslag.¹⁶³

5.8 Regelgeving aangaande het internet

Gezien de snelle ontwikkelingen op technisch vlak en de toegenomen toegang tot het internet, tracht de Chinese overheid het internet te controleren met een complex vlechtwerk aan regelgeving omtrent gegevensbescherming, kritieke infrastructuur, encryptie, internetinhoud, evenals het versterken van de Chinese ICT-industrie. De Cyber Security Law¹⁶⁴ kreeg verreweg de meeste aandacht maar staat aan de basis van een veel bredere visie omtrent veiligheid, die tot uiting komt in een veelvoud aan strategieën, regels, wetten en standaarden.¹⁶⁵ Een nieuw pakket aan maatregelen om het internet te controleren werd op 1 november 2018 van kracht. Onderdeel daarvan is ook de regeling die overheidsfunctionarissen toegang verleent tot bedrijfsruimte om informatie veilig te stellen of zwaktes in de veiligheid van het netwerk te detecteren. Verder verplichten de nieuwe regels bedrijven ertoe om ongewenste artikelen te monitoren en soms te blokkeren.¹⁶⁶

Daarnaast werden op 1 maart 2020 de *Provisions on the Governance of the Online Information Content Ecosystem* van kracht. Deze regelgeving bouwt voort op de Nationale Veiligheidswet en de Cyber Security Law, en moet aanzetten tot het delen van uitsluitend positieve inhoud; zij moet het delen van negatieve inhoud juist ontmoedigen en het delen van verboden inhoud sanctioneren. Positieve inhoud is bijvoorbeeld het delen van de partijdoctrine of socialisme; negatieve inhoud is het verspreiden van excessief materialisme of seksuele toespelingen. Verboden inhoud omvat bijvoorbeeld de verspreiding van geruchten, het verstoren van de economische of sociale orde, het ondermijnen van het nationale gezag en het vernietigen van de nationale eenheid. De wet legt verantwoordelijkheid bij internetgebruikers, producenten en internetplatforms.¹⁶⁷

¹⁶³ Freedom House, *Country report freedom on the net, China, 2019*, ongedateerd, para. A3. Cable News Network (CNN), *China's censors face a major test in 2019, But they've spent three decades getting ready*, 7 januari 2019. Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), *Hatte Bings Ausfall wirklich nur „technische“ Gründe?*, 28 januari 2019. The Financial Times, *China blocks Bing access in curb on last foreign search engine*, 24 januari 2019.

¹⁶⁴ De Cyber Security Law betreft een brede wet en richt zich op de beveiliging van persoonlijke en nationale veiligheidsgerelateerde data, een hiërarchische categorisering van informatienetwerken met bijbehorende veiligheidsvereisten, het beveiligen van kritieke informatie infrastructuur en een verdere aanscherping van controle van online processen.

¹⁶⁵ Een goed beeld van de veelheid aan Chinese regelgeving betreffende het internet op dat moment geeft de infographic in dit artikel uit 2017: Center for Strategic and International Studies (CSIS), *China's Emerging Cyber Governance System*.

¹⁶⁶ The US Law Library of US Congress, *New regulation on policy cybersecurity supervision and inspection powers issued*, 13 november 2018. Inofficiële vertaling beschikbaar op: China Law Translate.

¹⁶⁷ Zie China Law Translate: *Governing the E-cosystem*, 18 september 2019 en *Governing the E-cosystem 2*, 1 maart 2020. The Guardian, *China cracks down on 'sexual innuendo' and 'celebrity gossip' in new censorship rules*, 2 maart 2020. Business insider, *China enacted a sweeping new law that bars people from posting negative content online, and it could be used to suppress coronavirus news*, 2 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020.

Sinds 1 januari 2020 is de Cryptography Law, ook wel bekend als de Encryption Law, van kracht. De State Cryptography Administration (SCA), een orgaan van de CCP, is belast met de implementatie van de Cryptography Law en vergunningverlening van encryptietechnologie. Onduidelijk is nog wat de wet voor de privacy van gebruikers van versleutelde communicatie gaat betekenen, aangezien de wet geen bepaling kent over de decryptie – het vrijgeven van sleutels. Een bepaling uit een eerdere concepttekst van de wet, waarin bedrijven verplicht werden om de sleutel tot hun encryptiecode over te dragen aan de politie, veiligheidsdiensten en openbaar aanklagers in het belang van de staatsveiligheid, werd geschrapt uit de definitieve versie. Wel stelt de wet het niet melden van encryptiegebruik met risico voor de nationale veiligheid strafbaar voor bedrijven met een boete van maximaal 100.000 yuan¹⁶⁸, afhankelijk van de winst van het bedrijf.¹⁶⁹

5.9 VPN's

Voor de meeste Chinese internetgebruikers is het bijna onmogelijk om toegang tot ongecensureerde inhoud te verkrijgen. Toch slaagt een minderheid, volgens schattingen circa twintig miljoen gebruikers, erin om toegang tot geblokkeerde websites en ongecensureerde inhoud te verkrijgen met bijvoorbeeld virtuele privénetwerken (VPN), ondanks het verbod op het gebruik van niet officieel goedgekeurde VPN's. Serviceproviders mogen geen VPN's installeren zonder goedkeuring van de overheid. Omzeiling van die regelgeving werd in toenemende mate gesanctioneerd door sluiting of blokkeren van websites. Honderden VPN-services zijn sinds 2017 verboden.¹⁷⁰

5.10 Gehele afsluiting van het internet

Naast het bovengenoemde gericht afsluiten van de toegang tot buitenlandse websites kan de overheid ook het gehele internet afsluiten. Dit gebeurde voornamelijk bij specifieke gebeurtenissen om publieke beeldvorming over gebeurtenissen in de hand te houden. Het meest extreme voorbeeld uit het verleden hiervan is de afsluiting van het gehele internet in Xinjiang gedurende tien maanden in 2009. Ook in deze verslagperiode werden in mei 2019 gehele regio's afgesloten van het internet, mogelijk als test om een herdenking van de neergeslagen protesten op het Plein van de Hemelse vrede, ook bekend als het Tiananmen-plein, dertig jaar geleden te voorkomen. Daarnaast kunnen individuele personen, bijvoorbeeld activisten, ook te maken krijgen met afsluiting van het internet.¹⁷¹

¹⁶⁸ Op 25 juni 2020 had 100.000 yuan de waarde van EUR 12.569,89 volgens CoinMill.com, een wisselkoers convertor.

¹⁶⁹ Chief Privacy Officer (CPO) Magazine, *China's new Encryption Law highlights cryptography as a strategic priority*, 11 november 2019. China Law Blog, *China's new Cryptography Law, Still no place to hide*, 7 november 2019. NPC Observer, *NPCSC passes Cryptography Law, grants State Supervision Commission rulemaking power & approves new free trade zone pilots*, 27 oktober 2019. SCMP, *China hopes cryptography law will provide security and profitability*, 27 oktober 2019. The Diplomat, *Decoding China's Cryptography Law*, 30 oktober 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juni 2020.

¹⁷⁰ Freedom House, *Country report freedom on the net, China, 2019*, ongedateerd, para. B1. The Guardian, *The great firewall of China, Xi Jinping's internet shutdown*, 29 juni 2018.

¹⁷¹ Freedom House, *Country report freedom on the net, China, 2019*, ongedateerd, para. A3. The Epoch Times, *China tested internet shutdown ahead of 30th anniversary of Tiananmen Massacre*, 4 juni 2019.

5.11 Internetbedrijven in China: gegevensbescherming en censuur

Internetbedrijven in China moeten volgens de wet gebruikersgegevens opslaan en deze in voorkomende gevallen delen met de overheid, bijvoorbeeld als deze informatie als bewijs in een strafzaak zou dienen.¹⁷² Daarnaast verplicht de *Cyber Security Law*¹⁷³ internetbedrijven om de inhoud van gebruikers te censureren, als het gaat om verboden informatie, of om informatie die de nationale veiligheid bedreigt, die aanzet tot terrorisme, extremisme, racisme of discriminatie, omverwerping van het socialistische systeem, economische verstoringen, desinformatie, separatisme of criminele acties. Gezien de brede formulering van de wet moeten bedrijven vaak zelf inschatten welke content binnen de wet past. Bedrijven hebben daardoor grote controle-eenheden die ongewenste uitingen censureren. Door deze controle spreekt een bron ook wel van de privatisering van de censuur, die mede in de hand gewerkt wordt doordat topmanagers van internetbedrijven die vaak tegelijk ook een politiek ambt bekleden.¹⁷⁴ Zo besloot Inke, China's grootste live-streaming app met maandelijks 25 miljoen gebruikers, om een hele regio af te sluiten van de app nadat er live-streams over protesten omtrent de bouw van een afvalverbrandingsinstallatie verschenen.¹⁷⁵

De grootste internetbedrijven in China, *Baidu* en *Tencent*, bekleden volgens de ranking van de ngo *Ranking Digital Rights* (RDR) de één en twee na laagste rang in een lijst van internetbedrijven wereldwijd als het aankomt op vrijheid van meningsuiting en privacy van hun online gebruikers. Baidu en Tencent maken weinig tot niets bekend over hun interne beleid ten aanzien van verzoeken van derden om de toegang tot inhoud of accounts te beperken, of ten aanzien van verzoeken om gebruikersinformatie te delen.¹⁷⁶

Als een bedrijf onvoldoende censuur toepast, kan de website in het uiterste geval worden afgesloten van het Chinese internet zoals eerder ook al gebeurde bij buitenlandse bedrijven als *Facebook* en *Twitter*. In juni 2019 sloot de CAC de financiële nieuwswebsite *wallstreetcn.com* tijdelijk af en droeg *Q Daily*, een nieuwssite bekend om zijn verhalen over sociale kwesties, op om te stoppen met het publiceren van nieuwe artikelen voor de duur van drie maanden.¹⁷⁷ Ook het sociale media platform *Weibo* moest in 2018 meerdere van zijn populaire toepassingen opschorten op last van de overheid.¹⁷⁸

Ook de online spellenindustrie krijgt te maken met censuur. In maart 2019 werden alle berichten over het online spel *Devotion* van het sociale media platform *Weibo* door de overheid verwijderd. De distributiepartners van het spel hadden zich teruggetrokken nadat er publieke verontwaardiging was ontstaan over een poster in het spel waarop Xi Jinping werd vergeleken met Winnie de Poeh. Chinese spelers zelf hadden hun irritatie geuit over de verborgen politieke boodschap van de Taiwanese spelontwikkelaar, terwijl zij dachten een politiek neutraal spel te kopen.¹⁷⁹

¹⁷² CNN, *China's censors face a major test in 2019, But they've spent three decades getting ready*, 7 januari 2019.

¹⁷³ Cybersecurity Law of the People's Republic of China (2016), inofficiële vertaling op China Law Translate, zie art. 12 en 46 en HRW, *China, Abusive Cybersecurity Law Set to be Passed*, 6 november 2016.

¹⁷⁴ Zo is Robin Li (CEO van de zoekmachine Baidu) lid van het adviesorgaan *People's Political Consultative Conference* en Lei Jun (CEO van de telefoonbedrijf Xiaomi) een volksvertegenwoordiger in het Volkscongres. The Guardian, *The great firewall of China, Xi Jinping's internet shutdown*, 29 juni 2018.

¹⁷⁵ The Star, *China's internet regulator orders online AI algorithms to promote 'mainstream values'*, 12 september 2019.

¹⁷⁶ Ranking Digital Rights, *2019 ranking digital rights, Corporate accountability index*.

¹⁷⁷ HRW, *World report China 2019, China, Events of 2018*, ongedateerd, blz. 6.

¹⁷⁸ HRW, *World report 2019, China, Events of 2018*, ongedateerd, blz. 6.

¹⁷⁹ De Standaard, *Het is allemaal de fout van Winnie de Poeh*, 28 maart 2019. The Verge, *Taiwanese horror game, Devotion vanishes from steam after angry Chinese gamers find Winnie the Pooh meme*, 25 februari 2019.

5.12 Influencers, bloggers en vloggers op sociale media

Ook in het Chinese internet zijn influencers, bloggers en vloggers met een miljoenenpubliek van grote betekenis voor de beeldvorming ten aanzien van politieke en andere onderwerpen. De voornaamste sociale media, *Tencent's WeChat* (een berichtenapp met veel meer toepassingen, bijvoorbeeld om te betalen) en *Sina Weibo* (een soort Twitter) zijn aan strenge censuur van de overheid onderworpen.

In veel gevallen maken filters het onmogelijk om verboden woorden of afbeeldingen online te plaatsen. Deze filters wissen automatisch berichten met ongewenste inhoud, waardoor deze berichten überhaupt niet openbaar verschijnen op het internet of in communicatie tussen gebruikers.¹⁸⁰ Deze gecensureerde berichten zijn wel, in ieder geval tijdelijk, zichtbaar voor de overheid en kunnen dus tot vervolging van de opstellers van gecensureerde berichten leiden.¹⁸¹

Ook berichten met ongewenste inhoud die wel door de filters komen en op sociale media verschijnen, kunnen gebruikt worden als bewijs in strafzaken, en providers kunnen verplicht worden om gebruikersnamen te delen op verzoek van de overheid. De overheid kan dan vervolging instellen tegen de individuele gebruikers op basis van dit bewijs, en overgaan tot sluiting van de accounts. Zo werden bijvoorbeeld de sociale media accounts van Ma Ling, een clickbait-blogger met meer dan zestien miljoen volgers, in maart 2019 verwijderd onder verdenking van desinformatie.¹⁸² In juli 2019 arresteerde de politie in Hunan de blogger Chen Jieren nadat hij artikelen had geschreven over corruptie door provinciale partijfunctionarissen; staatsmedia omschreven Chen als een 'internetplaag' die 'de online ruimte had vervuild'.¹⁸³

Bedrijven zijn verplicht om de gebruikersgegevens op servers in China op te slaan, en gebruikers moeten zich onder hun echte naam registreren. Sinds november 2018 mag de politie zich toegang verschaffen tot de bedrijfsruimte om informatie te kopiëren indien deze als relevant voor de staatsveiligheid wordt beschouwd. Onder andere data centers van sociale media en internetcafés kunnen hiermee te maken krijgen.¹⁸⁴

5.13 Internetcafés

Alle internetcafés en andere publieke toegangspunten tot het internet moeten een vergunning hebben van het ministerie van Cultuur, het PSB en de *State Administration for Industry and Commerce*. Bezoekers van internetcafés moeten zich identificeren met een identiteitsdocument met foto, en soms ook via gezichtsherkenning. In 2018 moesten alle internetcafés in de provincie Henan die zich binnen tweehonderd meter van basisscholen en middelbare scholen bevonden, sluiten.¹⁸⁵ Ondertussen wordt het gebruik van internetcafés door de toename van gebruikers van mobiele telefoons steeds zeldzamer en moeten veel internetcafés daardoor sluiten of veranderen in bijvoorbeeld game cafés.¹⁸⁶

¹⁸⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 28 mei 2020. The Citizenlab, *Censored Contagion - How Information on the Coronavirus is Managed on Chinese Social Media*, 3 maart 2020.

¹⁸¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 juni 2020.

¹⁸² HRW, *World report 2019, China, Events of 2018*, ongedateerd. What's on Weibo, *Welcome to WeChat, Anything you post may be used against you in a court of law*, 4 oktober 2016.

¹⁸³ HRW, *World report 2019, China, Events of 2018*.

¹⁸⁴ Technode, *Chinese police can now inspect internet service providers*, 8 oktober 2018. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 33

¹⁸⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 32. Freedom House, *Country report freedom on the net, China, 2019*, para. A2.

¹⁸⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 maart 2020.

5.14 Censuur en repressie op media buiten China

Ook sociale media die buiten de Great Firewall opereren, dus die niet zondermeer toegankelijk zijn vanuit China, lijken nu onder de Chinese censuur te vallen. Zo krijgen gebruikers van de Chinese app Tiktok in het buitenland geen inhoud te zien over onderwerpen die in China politiek gevoelig liggen, als bijvoorbeeld de neergeslagen opstand op het Tiananmen-plein in 1989 en Xinjiang. Ook uitingen op Twitter werden in de verslagperiode gemonitord door de Chinese autoriteiten. Gebruikers die in China verbleven en via VPN's toch vanuit China Twitter wisten te bereiken, kregen met uiteenlopende reacties te maken voor het aanmaken van een Twitter-account, het reageren op een uiting of het zelf plaatsen van een uiting: sommige gebruikers werden door de politie verzocht om hun uitingen of de gehele account te verwijderen, salaris werd bevroren of anderen – volgens HRW honderden – werden opgepakt. De verdenking waarop arrestaties plaatsvonden varieerde daarbij tussen verschillende vergrijpen, als bijvoorbeeld van het overtreden van gedragsregels voor hun beroepsgroep – in dit geval een advocaat – of het beledigen van de overheid. Arrestanten werden deels urenlang ondervraagd.¹⁸⁷

5.15 Gebruikers buiten China

Chinese gebruikers die in het buitenland sociale media bezoeken, moeten er mee rekenen dat hun online gedrag wordt gemonitord door de Chinese overheid, onder andere door nepaccounts op die zelfde sociale media.¹⁸⁸ De Chinese overheid verbindt niet aan elke kritische uiting gevolgen, maar er zijn wel voorbeelden van Chinese gebruikers in het buitenland die door online uitingen problemen kregen, zeker als zij een groot aantal volgers hebben.¹⁸⁹ Zo bericht *The Washington Post* over een Chinese internetgebruiker in de VS die kritische berichten op WeChat plaatste. Volgens de krant stuurden familieleden hem daarop oproepen om terug te keren naar China, waarschijnlijk onder druk van de overheid.¹⁹⁰ Een Chinese student die gedurende zijn verblijf in de VS kritische tweets op Twitter zette, werd na zijn terugkeer in China gearresteerd, en in februari 2019 na maandenlange detentie veroordeeld tot zes maanden detentie voor denigrerende uitingen die een negatieve invloed op de samenleving zouden hebben.¹⁹¹

¹⁸⁷ The Financial Times, *Chinese authorities step up crackdown on Twitter users*, 15 april 2019. HRW, *World report 2020, China, Events of 2019*, ongedateerd, blz. 135

¹⁸⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 maart 2020.

¹⁸⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020.

¹⁹⁰ The Washington Post, *Russia and China are taking different but equally dangerous approaches on coronavirus*, 27 februari 2020.

¹⁹¹ Time, *University of Minnesota student jailed for 6 months for critical tweets he sent in the U.S.*, 23 januari 2020. Axios, *University of Minnesota student jailed in China over tweets*, 23 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 9 maart 2020.

6 Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

6.1 Inleiding

Het religieuze landschap in China is verdeeld in drie segmenten, te weten een 'rood', 'zwart' en 'grijs' segment. Het 'rode' segment verwijst naar de religieuze gemeenschappen die zijn erkend door de Chinese Communistische Partij (CCP) en onder haar controle staan. In dit verband verwijst 'rood' naar de kleur van de communistische ideologie van de CCP. Het 'zwarte' segment bestaat uit religieuze en spirituele bewegingen die door de Chinese autoriteiten zijn aangemerkt als een Xie Jiao. Dit begrip wordt veelal vertaald als *evil cult* ('kwaadaardige sekte'), maar 'heterodoxe leer' is een meer passende vertaling.¹⁹² Bekende voorbeelden van bewegingen die als Xie Jiao in de ban zijn gedaan, zijn Falun Gong (FG) en de Church of Almighty God (CAG).¹⁹³ In de optiek van de Chinese overheid hangen aanhangers van een Xie Jiao geen religie aan en zijn zij 'staatsgevaarlijk'. Op grond van artikel 300 van de Chinese strafwet kunnen aanhangers van een Xie Jiao een gevangenisstraf krijgen van drie tot zeven jaar of langer, in het ergste geval levenslang. De meeste geloofsgemeenschappen in China behoren tot het 'grijze' segment. Deze gemeenschappen staan niet onder het toezicht van religieuze overheidsinstellingen, zoals de 'rode' geloofsgenootschappen, en zijn dus volgens de letter van de wet illegaal. Echter, ze worden niet beschouwd als Xie Jiao en als zodanig vervolgd, zoals de bewegingen in het 'zwarte' segment.¹⁹⁴

In totaal erkennen de Chinese autoriteiten vijf religies, te weten: boeddhisme, katholicisme, taoïsme,¹⁹⁵ islam en protestantisme. Voor ieder van deze religies bestaat een *Patriotic Religious Association* (PRA), oftewel een 'patriottische religieuze vereniging'. Een PRA is een overkoepelend orgaan dat aan de autoriteiten is gelieerd en toezicht houdt op de selectie, opleiding, bijscholing en het handelen van geestelijken van de desbetreffende religie. Boeddhisten vallen onder de *Buddhist Association of China* (BAC), katholieken onder de *Chinese Patriotic Catholic Association* (CPCA),¹⁹⁶ taoïsten onder de *Chinese Taoist Association* (CTA) en moslims onder de *Islamic Association of China* (IAC). Voor protestanten bestaan twee PRA's, te weten de *Three-Self Patriotic Movement* (TSPM)¹⁹⁷ en de *China Christian Council* (CCC).¹⁹⁸ De geloofsgemeenschappen die zijn aangesloten bij een PRA behoren dus tot het 'rode' segment van China's religieuze landschap.¹⁹⁹

¹⁹² 'Heterodoxe leer' kan in deze context worden begrepen als een leer die 'afwijkt' van een conventionele leer.

¹⁹³ In het Nederlands staat de CAG bekend als 'Kerk van Almachtige God' (KAG).

¹⁹⁴ The Sociological Quarterly, *The red, black, and gray markets of religion in China*, uitgegeven in 2006, blz. 93 en 97. The Journal of CESNUR, *Would the real article 300 please stand up? Refugees from religious movements persecuted as Xie Jiao in China, The case of the Church of Almighty God*, september/oktober 2019, blz. 12. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 februari 2020.

¹⁹⁵ Ook wel bekend als daoïsme.

¹⁹⁶ In het Nederlands staat de CPCA bekend als de 'Chinese Katholieke Patriottische Vereniging' (CKPV). In het Engels is ook de benaming *Catholic Patriotic Association* (CPA) gangbaar.

¹⁹⁷ In het Nederlands staat de TSPM bekend als de 'Drie-Zelf Patriottische Beweging'.

¹⁹⁸ In het Nederlands staat de CCC bekend als de 'Christelijke Raad van China'.

¹⁹⁹ The Sociological Quarterly, *The red, black, and gray markets of religion in China*, uitgegeven in 2006, blz. 100. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 37. Freedom House, *The battle for China's spirit, Religious revival, repression and resistance under Xi Jinping*, februari 2017, blz. 15. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 maart 2020. Massimo Introvigne, *Inside the Church Almighty God, The most persecuted religious movement in China*, uitgegeven in 2020, blz. 126-127.

Het voorgaand ambtsbericht over China constateerde dat de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging verder onder druk kwam te staan.²⁰⁰ Deze ontwikkeling heeft zich onverminderd voortgezet tijdens de verslagperiode van dit ambtsbericht. Op 1 februari 2018 trad een nieuwe regeling inzake religieuze aangelegenheden in werking. Deze regeling was bedoeld om de bewegingsvrijheid van met name het 'grijze' segment verder in te perken. 'Grijze' geloofsgenootschappen kwamen voor de keuze te staan om zich alsnog aan te sluiten bij een PRA of te worden opgeheven dan wel strafrechtelijk vervolgd door de Chinese autoriteiten.²⁰¹ In maart 2018 vond er een belangrijke bestuurlijke verandering plaats. Voorheen legden de PRA's verantwoording af aan de *State Administration of Religious Affairs* (SARA), maar voortaan voerde het *United Front Work Department* (UFWD)²⁰² deze controlerende taak uit. Het UFWD is een orgaan van de CCP en daarmee kwam het toezicht op religieuze zaken direct te vallen onder president Xi Jinping en zijn regeringspartij. Als gevolg van deze wijziging vervaagde het onderscheid tussen de staats- en partijstructuren.²⁰³

De regelingen over religieuze zaken van februari 2018 en de daaropvolgende vervanging van de SARA door het UFWD vormen onderdeel van een religieus beleid dat bekendstaat als 'sinificatie'.²⁰⁴ Deze term verwijst niet naar een proces waarbij gelovigen in China hun religie aanpassen aan de lokale en culturele omstandigheden, maar naar het streven van de CCP om de door de staat erkende religies in te bedden in haar interpretatie van het communisme.²⁰⁵

De mate van onvrijheid verschilt per geloofsgemeenschap en de 'kleur' van het segment ('rood', 'zwart' of 'grijs'). Over het algemeen stellen de Chinese autoriteiten zich betrekkelijk tolerant op tegen taoïsten en Chinese boeddhisten. In de optiek van de CCP maken het taoïsme en de Chinese varianten van het boeddhisme deel uit van China's cultuurhistorisch erfgoed en zijn deze religies bruikbaar voor het aanwakkeren van een Chinees nationaal bewustzijn. Het christendom, de islam en het Tibetaanse boeddhisme daarentegen, worden beschouwd als 'buitenlandse' religies die ontvankelijk zijn voor 'anti-Chinese' sentimenten van buitenaf. Aanhangers van religieuze en spirituele bewegingen die zijn aangemerkt als Xie Jiao, zoals FG-beoefenaars en CAG-gelovigen, hebben te maken met een hoge mate van onvrijheid. Hetzelfde geldt voor Oeigoerse moslims en Tibetaanse boeddhisten (de positie van Oeigoeren en Tibetanen wordt elders in dit ambtsbericht behandeld, te weten in respectievelijk hoofdstuk 9 en 11).²⁰⁶ Zoals reeds vermeld, neemt de druk op de 'grijze' geloofssector zienderogen toe.

²⁰⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 37.

²⁰¹ Eén vertrouwelijke bron gaf aan verhalen te hebben gehoord over 'grijze' geloofsgemeenschappen die zich zouden hebben aangesloten bij een PRA, maar kon deze verhalen niet bevestigd krijgen. Vertrouwelijke bron, d.d. 23 juni 2020.

²⁰² In het spraakgebruik ook wel aangeduid als het *United Front*.

²⁰³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 38. United States Commission on International Religious Freedom (USCIRF), *Annual report 2019*, 24 april 2019, blz. 35-36. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 7 februari 2020.

²⁰⁴ In het Nederlands ook wel aangeduid als 'verchinezing'. In de Engelstalige literatuur wordt de term *Sinicization* gehanteerd.

²⁰⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 37. Lausanne Global Analysis (LGA), *The sinification of religion in China, Will enforcing conformity work?*, 10 september 2019, geraadpleegd op 22 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 6 februari 2020. Massimo Introvigne, *Inside the Church of Almighty God, The most persecuted religious movement in China*, uitgegeven in 2020, blz. 17.

²⁰⁶ Freedom House, *The battle for China's spirit*, februari 2017, blz. 6, 9, 18 en 19. Asia Times, *Chinese Christians live in fear, fleeing abroad, Part 1*, 21 maart 2019. Council on Foreign Relations (CFR), *The state of religion in China*, voor het laatst bijgewerkt op 11 oktober 2018, geraadpleegd op 5 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 februari 2020.

Volgens een bron komt het voor dat wanneer iemand vanwege zijn of haar geloofsovertuiging wordt veroordeeld tot een gevangenisstraf, hij of zij als aanvullende straf uit de ouderlijke macht wordt ontzet.²⁰⁷

6.2 Strafrechtelijke vervolging van leden en leiders van een Xie Jiao

De Chinese autoriteiten houden een lijst bij van bewegingen die zij beschouwen als een Xie Jiao. Voor zover bekend is deze lijst voor het laatst bijgewerkt in september 2017. Naast FG en de CAG telt de lijst negentien andere verboden bewegingen, te weten: *The Shouters, Full Scope Church*,²⁰⁸ *The Disciple Society*,²⁰⁹ *The Lingling Sect, Anointed King, Guanyin Method, Mainland China Administrative Deacon Station, Children of God, Dami Mission, True Buddha School, New Testament Church, Bloody Holy Spirit, World Elijah Gospel Mission Society, The Unification Church, Lord God Sect, Three Grades of Servants*,²¹⁰ *Yuandunfamen, Zhonggong, South China Church* en de *Pure Land Learning Association*.²¹¹ Paragraaf 13.2 biedt een overzicht van als Xie Jiao bestempelde groepen met de Engels- en Chineestalige benamingen (de benamingen in het Chinees zijn zowel weergegeven in het Latijnse als in het Chinese schrift).

Uit de berichtgeving van ChinaAid, een christelijke non-profitorganisatie die zich inzet voor godsdienstvrijheid in China,²¹² blijkt dat leden van een geloofsgenootschap onder artikel 300 van de Chinese strafwet kunnen worden vervolgd, terwijl hun genootschap niet publiekelijk is aangemerkt als Xie Jiao. ChinaAid berichtte dat in juni 2019 achttien Jehovah's getuigen werden aangeklaagd door de Chinese autoriteiten, omdat zij bekeringsactiviteiten hadden ontplooid in Xinjiang, een noordwestelijke provincie met van oudsher een sterk islamitisch karakter. Volgens de autoriteiten hadden de Jehovah's getuigen zich schuldig gemaakt aan het verspreiden van 'bijgeloof en ketterij', hetgeen verboden is onder artikel 300.²¹³ Tot op heden is het onduidelijk of de Jehovah's Getuigen formeel zijn toegevoegd aan de zwarte lijst van in de ban gedane bewegingen of dat deze vervolgingszaak op zichzelf staat.²¹⁴

Indien een lid van een als Xie Jiao bestempelde groep verhuist naar een andere provincie en daar niet zijn of haar geloof openlijk uitdraagt, heeft deze volgens een vertrouwelijke bron de kans om aan strafrechtelijke vervolging te ontkomen. Echter, dezelfde bron voegt daaraan het volgende toe. Indien de persoon in de nieuwe provincie zich andermaal inzet voor de groep die wordt beschouwd als een Xie Jiao, bijvoorbeeld middels het bijwonen van religieuze samenkomsten en het ontplooiën van bekeringsactiviteiten, zal deze opnieuw het risico lopen te worden blootgesteld aan strafrechtelijke vervolging.²¹⁵ Een andere bron stelt dat een groepslid in sommige gevallen door middel van verhuizing kan ontsnappen aan vervolging en in andere gevallen niet. Volgens deze bron hangt dit af van de grootte van de afstand tot de oorspronkelijke provincie van domicilie en of de persoon een *high profile* geniet bij de autoriteiten. Dezelfde bron vult aan dat het moeilijk is om onopgemerkt

²⁰⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 januari 2020.

²⁰⁸ Ook wel bekend als *All Sphere Church, World of Life Church of Born-Again Movement*.

²⁰⁹ Ook wel bekend als *Association of Disciples of Society of Disciples*.

²¹⁰ Ook wel bekend als *Three Kinds of Servants Sect*.

²¹¹ Dui Hua, *Identifying cult organizations in China*, 10 juli 2014. The Journal of CESNUR, *The list, The evolution of China's list of illegal and evil cults*, januari/februari 2018, blz. 42-45.

²¹² Voor meer informatie over ChinaAid, bezoek: www.chinaaid.org.

²¹³ ChinaAid, *18 indicted for being Jehovah's Witnesses*, 12 juni 2019, voor het laatst bijgewerkt op 1 juli 2019, geraadpleegd op 30 januari 2020.

²¹⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020.

²¹⁵ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020.

te blijven vanwege de alom aanwezige surveillance-apparatuur, ook al is China een uitgestrekt land.²¹⁶

Op de vraag of de Chinese autoriteiten een onderscheid maken tussen leden en leiders van een Xie Jiao, kan geen eenduidig antwoord worden gegeven. In theorie worden leiders zwaarder gestraft dan leden, maar het eerder aangehaalde artikel 300 van de Chinese strafwet, dat een wettelijk kader biedt voor de vervolging van als Xie Jiao bestempelde groepen, wordt niet in heel China op dezelfde wijze toegepast. Daardoor kan het voorkomen dat in sommige gevallen een lid zwaarder wordt gestraft dan een leider.²¹⁷

De volgende analyse van tweehonderd veroordelingen ziet uitsluitend toe op CAG-gelovigen. Deze vervolgingszaken deden zich voor in de periode van januari 2018 tot juli 2019. De uitspraken waren gepubliceerd door het Chinese Supreme People's Court (SPC) op *China Judgments Online*. Uit de veroordelingen bleek dat de Chinese autoriteiten niet zozeer meewogen of de CAG-gelovige een leidinggevende rol vervulde binnen zijn of haar lokale congregatie, maar welke activiteiten hij of zij had ontplooid. Het hebben en/of verspreiden van religieuze literatuur bleek reeds voldoende om onder artikel 300 te worden veroordeeld tot een gevangenisstraf. Hetzelfde gold voor het evangeliseren onder familieleden en burens, het helpen opnemen van evangelisch filmmateriaal, het schrijven van een script voor een evangelische film, het bijwonen en/of verzorgen van religieuze bijeenkomsten en het drukken, kopiëren en binden van religieuze literatuur.²¹⁸

Falun Gong vormt ten aanzien van het vermeende onderscheid tussen leiders en leden een geval apart, aangezien deze gemeenschap geen hiërarchie kent en enkel bestaat uit beoefenaars. Er bestaat hooguit een onderscheid tussen 'gewone' beoefenaars en degenen die groepsactiviteiten organiseren en coördineren.²¹⁹ Volgens één bron zouden beoefenaars met coördinerende verantwoordelijkheden zwaarder worden gemarteld en langere gevangenisstraffen krijgen dan 'gewone' beoefenaars,²²⁰ terwijl een andere bron stelt dat de Chinese autoriteiten geen onderscheid zouden maken tussen enerzijds het enkel beoefenen en/of uitdragen van FG en anderzijds het coördineren van FG-gerelateerde groepsactiviteiten.²²¹

Op grond van statistisch materiaal dat door het SPC is vrijgegeven, concludeert de Amerikaanse non-profitorganisatie Dui Hua dat tussen 1998 en 2016 meer dan 40.000 mensen zijn vervolgd op grond van artikel 300. Daarvan werden 96 personen vrijgesproken. De meeste veroordeelden waren FG-beoefenaars en CAG-gelovigen. Dui Hua merkt daarbij op dat voorgaande informatie geen compleet beeld geeft, omdat de ongedocumenteerde, buitengerechterlijke detenties buiten beeld zijn gebleven.²²²

²¹⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 februari 2020.

²¹⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 januari 2020.

²¹⁸ The Journal of CESNUR, *Would the real article 300 please stand up? Refugees from religious movements persecuted as Xie Jiao in China, The case of the Church of Almighty God*, september/oktober 2019, blz. 19-25.

²¹⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 14 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 21 februari 2020.

²²⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 14 februari 2020.

²²¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 21 februari 2020.

²²² Dui Hua, *Detailed court statistics on article 300, Part I*, 28 mei 2020. Dui Hua, *Detailed court statistics on article 300, Part II*, 4 juni 2020.

6.3 Falun Gong (FG)

Falun Gong, ook wel *Falun Dafa* ('Grote Wet van het Wetswiel') genoemd, is een spirituele discipline die voortborduurt op het boeddhisme, taoïsme en confucianisme, welke in China bekend staan als *sanjiao* ('Drie Leren'). FG is geen geïnstitutionaliseerde religie met een hiërarchische structuur, een geestelijkheid, godshuizen en een ledenadministratie. FG heeft enerzijds een meditatieve component, bestaande uit vijf langzaam bewegende oefeningen, en bevat anderzijds een morele leer, waarvan *Zhen* ('waarachtigheid'), *Shan* ('mededogen') en *Ren* ('verdraagzaamheid') de kernwaarden vormen. FG werd in 1992 door 'meester' Li Hongzhi opgericht. Zijn standaardboek draagt de titel *Zhuan Falun*, oftewel 'Het Draaiende Wetswiel', en is onder meer in het Engels en Nederlands vertaald. Sinds 1998 woont Li op permanente basis in de Verenigde Staten. In 1999 bestempelden de Chinese autoriteiten FG als een Xie Jiao. Telde de beweging eind jaren negentig miljoenen beoefenaars die openlijk FG beoefenden in parken en op pleinen, tegenwoordig wordt deze leer op het Chinese vasteland achter gesloten deuren beoefend uit angst voor de overheid.²²³ FG heeft zich buiten het Chinese vasteland verspreid en kent met name in de Verenigde Staten, Hongkong en Taiwan een omvangrijke en zichtbare gemeenschap.²²⁴ Volgens een bron herbergt Nederland minstens zeventig FG-beoefenaars.²²⁵

Het voorgaand ambtsbericht maakte melding dat FG-gevangenen naar verluidt slachtoffer zijn geworden van onvrijwillige orgaandonatie.²²⁶ In juni 2019 stelde een rapport van het *China Tribunal* dat de Chinese autoriteiten organen zouden verwijderen bij FG-gevangenen.²²⁷ Dit tribunaal kwam tot deze conclusie op grond van getuigenissen en berekeningen die zijn gebaseerd op beschikbaar statistisch materiaal.²²⁸ Desgevraagd geven vier bronnen aan dat het onmogelijk is om met volledige zekerheid vast te stellen of de Chinese autoriteiten daadwerkelijk organen verwijderen bij FG-gedetineerden. In dit licht achten zij de gestelde orgaanroof onder FG-gevangenen 'mogelijk', 'goed mogelijk' dan wel 'aannemelijk'.²²⁹

Hoe de Chinese autoriteiten omgaan met familieleden van FG-beoefenaars is niet geheel duidelijk. Volgens een bron worden familieleden door de Chinese autoriteiten onder druk gezet om het FG-familielid aan te geven dan wel te overtuigen om afstand te nemen van deze spirituele discipline.²³⁰ Twee andere bronnen stellen dat de beoefenaar onder druk wordt gezet, waarbij de autoriteiten dreigen het werk van zijn of haar familieleden af te pakken en/of de schoolcarrière van het kind van de beoefenaar te frustreren.²³¹

²²³ Home Office, *China, Falun Gong*, november 2016, blz. 9 en 10. Freedom House, *The battle for China's spirit*, februari 2017, blz. 110. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 42 en 43. The Economist, *What is Falun Gong?*, 5 september 2018. Hong Kong Free Press (HKFP), *20 years on, Falun Gong survives underground in China*, 23 april 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 14 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 21 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 13 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 16 maart 2020.

²²⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 14 februari 2020.

²²⁵ Vertrouwelijke bron, d.d. 16 maart 2020.

²²⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 42.

²²⁷ Het China Tribunal is een naar eigen zeggen onafhankelijke onderzoeksgroep die bestaat uit vijf (mensenrechten)advocaten, één professor, één zakenman en één historicus. Het China Tribunal is opgericht door de *International Coalition to End Transplant Abuse in China* (ETAC), een in Australië gevestigde non-profitorganisatie die strijdt tegen de gestelde orgaanroof in China. Voor meer informatie over het China Tribunal en ETAC, bezoek: chinatribunal.com.

²²⁸ Independent Tribunal Into Forced Organ Harvesting from Prisoners of Conscience in China (China Tribunal), *Final judgment & summary report*, 17 juni 2019.

²²⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 7 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 17 maart 2020.

²³⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 februari 2020.

²³¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 14 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 21 februari 2020.

6.4 Church of Almighty God (CAG)

De CAG is een in 1989 opgericht kerkgenootschap dat is voortgekomen uit het protestantisme. Aanhangers van de CAG geloven dat Jezus Christus als 'Almachtige God' is geïncarneerd in een Chinese vrouw, Yang Xiangbin genaamd. Hoewel Jezus volgens CAG-gelovigen is wedergekeerd in een vrouwenlichaam, verwijzen zij naar Almachtige God als een mannelijk figuur. De meeste CAG-gelovigen weten niet dat de vrouw, in wie Jezus zou huizen, Yang Xiangbin heet. Binnen de CAG is het namelijk niet gebruikelijk om haar naam uit te spreken. Aangezien Jezus volgens de CAG in het Oosten is teruggekeerd op aarde, staat dit kerkgenootschap ook bekend als *Eastern Lightning*, oftewel 'Oosterse Bliksem'. De leerstellingen van de CAG zijn vastgelegd in een Heilige Schrift genaamd *The Word Appears in the Flesh*, in het Nederlands vertaald als 'Het Woord verschijnt in het vlees'. Gelovigen kunnen zich om verschillende redenen aangetrokken voelen tot de theologie van de CAG. Voor sommigen is het een aantrekkelijk idee dat Jezus weer terug is op aarde. Anderen worden gesterkt door het idee dat het geloof in de wederkomst van Almachtige God hen toegang zal verschaffen tot de hemel op de Dag des Oordeels.²³²

In 1995 merkten de Chinese autoriteiten de CAG aan als een Xie Jiao en in 2000 weken Yang en Zhao Weishan uit naar de Verenigde Staten, alwaar zij sinds 2001 politiek asiel genieten. Zhao fungeert als hoogste bestuurder binnen de CAG.²³³ In tegenstelling tot sommige buitenstaanders ontkennen CAG-gelovigen dat Yang en Zhao een echtelijke of anderzijds romantische dan wel seksuele relatie met elkaar onderhouden.²³⁴

Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, om het precieze aantal CAG-aanhangers in China te achterhalen. De CAG publiceert geen gegevens over haar ledenaantal en vanwege de staatsrepressie kunnen CAG-gelovigen in China niet openlijk voor hun geloof uitkomen. Volgens de Chinese autoriteiten zou de CAG in China vier miljoen gelovigen tellen, maar volgens de meeste Westerse wetenschappers is dit aantal overdreven. Vanwege de hoge mate van onvrijheid komt het veelvuldig voor dat CAG-gelovigen veranderen van adres, waardoor het moeilijk is om vast te stellen waar in China deze kerk de grootste aanhang heeft. Wel is bekend dat de CAG zich vanuit de Centraal-Chinese provincie Henan over het gehele vasteland van China heeft verspreid, inclusief Xinjiang. De CAG streeft ernaar om de gehele mensheid in contact te brengen met 'het werk van Almachtige God' en heeft dus geen exclusief etnisch karakter. Aangezien ongeveer 92% van de Chinese bevolking bestaat uit Han-Chinezen,²³⁵ vormen zij de grootste bevolkingsgroep binnen de CAG, maar er zijn gevallen bekend van Oeigoeren met een moslimachtergrond die zich hebben bekeerd tot deze kerk. De CAG telt meer vrouwelijke dan mannelijke leden.²³⁶

²³² Holyspiritspeaks.org (officiële website van de CAG), *A brief introduction about the background of the appearance and work of Christ of the Last Days in China*, 13 december 2015. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 43. PierLuigi Zoccatelli, *A dynamic religion in China, The Church of Almighty God*, 13 en 14 april 2018, blz. 5. CESNUR en International Observatory of Religious Liberties of Refugees (ORLIR), *The Church of Almighty God*, juni 2018, blz. 7, 8 en 12. Vertrouwelijke bron, d.d. 13 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 17 februari 2020. NI.godfootsteps.org (website van de CAG in Nederland), *Boeken, Het Woord verschijnt in het vlees*, datum van publicatie onvermeld, geraadpleegd op 11 maart 2020.

²³³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 43. PierLuigi Zoccatelli, *A dynamic religion in China, The Church of Almighty God*, 13 en 14 april 2018, blz. 5. CESNUR en ORLIR, *The Church of Almighty God*, juni 2018, blz. 9.

²³⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 8 juli 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 9 juli 2020.

²³⁵ Volgens een schatting uit 2010 vormden Han-Chinezen met 91,6 procent de overgrote meerderheid van China's bevolking. Central Intelligence Agency (CIA), *The World Factbook, China, People and society*, voor het laatst bijgewerkt op 28 januari 2020.

²³⁶ The Journal of CESNUR, *Would the real article 300 please stand up? Refugees from religious movements persecuted as Xie Jiao in China, The case of the Church of Almighty God*, september/oktober 2019, blz. 20. Vertrouwelijke bron, d.d. 28 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 13 februari 2020.

Als gevolg van de religieuze onvrijheid op het Chinese vasteland hebben sommige CAG-gelovigen zich elders gevestigd en zijn er CAG-gemeenschappen ontstaan in onder meer de Verenigde Staten, Italië, Zuid-Korea, Hongkong, Taiwan en de Filipijnen. Inmiddels hebben ook niet-Chinezen zich bekeerd tot de CAG, zoals Amerikanen, Filippino's en Zuid-Koreanen.²³⁷ Het aantal CAG-gelovigen buiten China wordt geschat op vijf- tot tienduizend leden.²³⁸ Er zijn signalen opgevangen dat de CAG via sociale media ook vaste voet aan grond probeert te krijgen in Nederland.²³⁹ De CAG staat tweemaal geregistreerd in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel (KvK): in Rotterdam en in Groningen. Zij heeft in Nederland geen kerkgebouw, maar wel twee correspondentieadressen en twee websites.²⁴⁰

De Chinese overheid legitimeert de strafrechtelijke vervolging van de CAG door te verwijzen naar het vermeende criminele, gewelddadige en sektarische karakter van deze geloofsgemeenschap. Een veel door de autoriteiten aangehaald incident is een moord die op 28 mei 2014 plaatsvond in een filiaal van McDonald's in Zhaoyuan, een stad in de Oost-Chinese provincie Shandong. Een groep bestaande uit zes leden vroeg een vrouwelijke klant, Wu Shuoyan, om haar telefoonnummer. Toen zij weigerde haar nummer te geven, werd ze door de groepsleden als een kwaadaardige geest beschouwd en door hen vermoord. Volgens de Chinese autoriteiten waren de daders lid van de CAG, maar godsdienstwetenschappers hebben nadien achterhaald dat de daders een eigen genootschap vormden die ook *Church of Almighty God* heette, maar losstond van de CAG die Yang vereert als 'Almachtige God'. De Chinese autoriteiten verspreiden dergelijke desinformatie om de CAG in diskrediet te brengen en de strafrechtelijke vervolging van dit geloofsgenootschap te rechtvaardigen.²⁴¹

Het door de Chinese overheid gevoede beeld dat de CAG haar leden zou oproepen om de banden met de familie te verbreken, blijkt eveneens ongefundeerd. In 2018 nam een Italiaanse wetenschapper een enquête af bij 337 CAG-gelovigen in de Verenigde Staten, Zuid-Korea en de Filipijnen die reeds voor hun vlucht uit China waren bekeerd tot deze geloofsstroming. Ongeveer zeventig procent van de respondenten gaf aan te zijn bekeerd door een gezins- of familielid, hetgeen aantoont dat familiebanden juist een rol van betekenis spelen in de bekeringsactiviteiten van de CAG.²⁴²

6.5 'Grijze' kerkgenootschappen

Zoals reeds vermeld, is het 'grijze' segment van het religieuze landschap in China onder grote druk komen te staan gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht. Hieronder volgen enkele voorbeelden van de wijze waarop de Chinese autoriteiten de speelruimte van 'grijze' kerkgenootschappen hebben verkleind. Deze opsomming kan geenszins als uitputtend worden beschouwd.

²³⁷ CESNUR en ORLIR, *The Church of Almighty God*, juni 2018, blz. 9 en 10. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion, Family networks and the growth of the Church of Almighty God*, gepubliceerd in 2018, blz. 10 en 11.

²³⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 januari 2020.

²³⁹ Algemeen Dagblad (AD), *Chinese 'sekte' vestigt zich in Nederland*, 24 december 2018. RTV Noord, *Chinese 'sekte' staat ingeschreven in Groningen*, 28 december 2018. *De Gelderlander, Wat doet een in China verboden sekte in Nederland?*, 22 januari 2019.

²⁴⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 13 februari 2020. ANBI.nl, *De Kerk van Almachtige God*, geraadpleegd op 11 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 13 maart 2020.

²⁴¹ *Journal of Religion and Violence, Gatekeeping and narratives about 'cult' violence, The McDonald's murder of 2014 in China*, gepubliceerd in 2018, blz. 375-376. *The Journal of CESNUR, Fake news! Chinese mobilization of resources against the Church of Almighty God as a global phenomenon*, juli/augustus 2018, blz. 15-16.

²⁴² *Interdisciplinary Journal of Research on Religion, Family networks and the growth of the Church of Almighty God*, gepubliceerd in 2018, blz. 12, 14 en 17.

In september 2018 werd het kerkgebouw van de protestantse *Zion Church* in Peking, die niet stond ingeschreven bij de overheid, door de Chinese autoriteiten afgebroken. Dominee Jin Mingri, die aan het hoofd stond van deze kerk, kreeg de rekening van de afbraakkosten gepresenteerd, welke 1,2 miljoen yuan bedroegen.²⁴³ Ongeveer een half jaar later, op 24 maart 2019, sloten de autoriteiten opnieuw een protestantse kerk in de Chinese hoofdstad, ditmaal de *Shouwang Church*. Dit kerkgenootschap had geweigerd zich aan te sluiten bij de TSPM, een overheidsorgaan dat toezicht houdt op protestantse kerken.²⁴⁴

In december 2018 deed de politie een inval in de *Early Rain Covenant Church*,²⁴⁵ een 'grijs' kerkgenootschap van protestanten dat zich bevindt in Chengdu, een stad in Zuidwest-China. Daarbij werden onder meer Wang Yi en Qin Defu, respectievelijk dominee en ouderling van deze kerk, opgepakt. Op 25 november 2019 werd Qin tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens 'illegale handel', hetgeen verwees naar het verspreiden van christelijke literatuur binnen zijn kerkgenootschap. Wang werd op 30 december 2019 veroordeeld tot negen jaar gevangenisstraf wegens het leiden van een 'illegaal' kerkgenootschap.²⁴⁶

Op de vraag of 'grijze' kerken worden ingelijfd door kerken die aan de overheid zijn gelieerd en zo ja, hoe dit inlijvingsproces eruit ziet, kan geen eenduidig antwoord worden gegeven. Een dergelijk proces van inlijving hangt namelijk sterk af van de lokale machtsdynamiek. Het kan voorkomen dat een lokale overheid een 'grijze' kerk oogluikend toestaat vanuit pragmatische overwegingen, bijvoorbeeld omdat betreffende overheid reeds met tal van uitdagingen te maken heeft en het 'grijze' kerkgenootschap zich niet prominent manifesteert in de openbare ruimte. Het is ook goed mogelijk dat een lokale overheid juist 'grijze' kerken onder druk zet om zich aan te sluiten bij de desbetreffende PRA in de hoop daarmee in de gunst te komen van de centrale overheid in Peking. Indien een 'grijze' kerk zich alsnog aansluit bij de desbetreffende PRA, hangt het opnieuw van de lokale machtsdynamiek af in hoeverre de kerk in kwestie haar eigen religieuze signatuur kan behouden. Afhankelijk van de politieke agenda's van lokale overheidsmedewerkers wordt de mate van sinificatie in de ene gemeente verder doorgevoerd dan in de andere gemeente.²⁴⁷

Indien een lid van een 'grijs' kerkgenootschap verhuist naar een andere provincie en daar niet zijn of haar geloof openlijk uitdraagt, heeft deze volgens een vertrouwelijke bron de kans om aan strafrechtelijke vervolging te ontkomen. Echter, dezelfde bron voegt het volgende daaraan toe. Indien de persoon in de nieuwe provincie zich andermaal aansluit bij een 'grijs' kerkgenootschap, zal deze opnieuw het risico lopen te worden blootgesteld aan strafrechtelijke vervolging.²⁴⁸

6.6 Justification by Faith ('Sola Fide')

²⁴³ Reuters, *China outlaws large underground Protestant church in Beijing*, 10 september 2018. The Guardian, 'We are scared, but we have Jesus', *China and its war on Christianity*, 28 september 2018. Volgens CoinMill.com, een online wisselkoers convertor, had 1,2 miljoen yuan op 22 januari 2020 dezelfde waarde als 15.6334,90 euro.

²⁴⁴ Nederlands Dagblad (ND), *Huiskerk in Peking moet deur sluiten*, 28 maart 2019. Bitter Winter, *Shouwang Church, The rise and fall of Beijing's largest megachurch*, 30 maart 2019.

²⁴⁵ In het Nederlands aangeduid als 'Vroege Regen Verbondskerk'.

²⁴⁶ ChinaAid, *Church elder receives four year sentence*, 29 november 2019. AI, *China, 'Appalling' jail sentence for outspoken pastor makes mockery of religious freedoms*, 30 december 2019. De Volkskrant, *Chinese dominee krijgt 9 jaar cel voor runnen van een 'subversieve huiskerk'*, 30 december 2019.

²⁴⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 februari 2020.

²⁴⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 28 januari 2020.

De Lutheraanse beweging *Justification by Faith* komt voort uit het protestantisme en is ook bekend onder de Latijnse spreuk *Sola Fide*, oftewel 'door geloof alleen'. De aanhangers van *Justification by Faith* staan bekend als conservatieve Lutheranen die vasthouden aan de doctrines van kerkhervormer Maarten Luther (1483-1546). Zij weigeren zich aan te sluiten bij de TSPM, omdat ze de gesinificeerde theologie van dit overheidsorgaan als 'kettens' beschouwen. *Justification by Faith* kent geen scherp afgebakende hiërarchie en structuur, maar vormt een los netwerk van groepen gelovigen die clandestiene kerkdiensten vieren. Volgens sommigen telt de beweging enkele miljoenen leden, maar er zijn geen betrouwbare ledenaantallen beschikbaar.²⁴⁹

In het voorgaande ambtsbericht stond vermeld dat *Justification by Faith* tot Xie Jiao zou zijn verklaard,²⁵⁰ maar deze Lutheraanse beweging staat niet vermeld op het genoemde overzicht van als Xie Jiao bestempelde organisaties in paragraaf 6.2. Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht heeft *Justification by Faith* net als andere 'grijze' kerkgenootschappen te maken gekregen met inperking van de godsdienstvrijheid.²⁵¹

6.7 Rooms-katholieke kerk in China

De rooms-katholieke geloofsgemeenschap in China is verdeeld in een 'rood' segment, dat door de staat is erkend en wordt gecontroleerd, en een 'grijze' beweging die niet is aangesloten bij de CPCA, het overheidsorgaan dat toezicht houdt op rooms-katholieke kerken en leiders. Van oudsher werden de door de Chinese overheid benoemde bisschoppen niet erkend door het Vaticaan. De paus behield zich het recht voor om bisschoppen te benoemen en excommuniceerde de Chinese overheidsbisschoppen die gelieerd waren aan de CPCA. Decennialang verstoorde deze benoemingskwestie de diplomatieke betrekkingen tussen China en het Vaticaan, maar op 22 september 2018 sloten beide partijen een voorlopig akkoord dat afloopt op 21 september 2020.²⁵² De details van deze overeenkomst werden niet openbaar gemaakt, maar volgens drie vertrouwelijke bronnen selecteert de Chinese overheid de bisschopskandidaten, waarna de paus zijn formele goedkeuring verstrekt.²⁵³ In hoeverre de paus een door China naar voren geschoven kandidaat kan weigeren, blijft onduidelijk. Tot dusver zijn er sinds het akkoord tussen China en het Vaticaan twee bisschoppen door China geselecteerd, welke allebei zijn goedgekeurd door de paus.²⁵⁴

Hoewel de in september 2018 gesloten overeenkomst beoogt om de 'grijze' en 'rode' takken van de katholieke kerk in China samen te voegen, zijn er bisschoppen, priesters en gelovigen die weigeren zich aan te sluiten bij de CPCA. Zij riskeren daarmee gevangenisstraf of huisarrest. Vincenzo Guo Xijin, de voormalige bisschop van Mindong (een bisdom in de zuidoostelijke kustprovincie Fujian), weigert zich aan te sluiten bij de CPCA. In januari 2020 berichtte *AsiaNews*, het persbureau van een

²⁴⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 42. Bitter Winter, *Sola Fide (Justification by Faith) house churches in China*, 15 april 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020.

²⁵⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 42.

²⁵¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020.

²⁵² The Guardian, *Vatican signs historic deal with China – but critics denounce sellout*, 22 september 2018. CECC, *Annual report 2019*, 18 november 2019, blz. 107. Trouw, *Het Vaticaan doet een stevige concessie en erkent door China benoemde bisschoppen*, 22 september 2018.

²⁵³ Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 4 maart 2020.

²⁵⁴ Union of Catholic Asian News (UCAN), *Vatican-China bishops' deal 'bearing fruit'*, 11 september 2019. China Centrum, *News update on religion and church in China*, 28 juni – 2 oktober 2019, blz. 15-17. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 februari 2020.

rooms-katholiek missiegenootschap, dat de Chinese autoriteiten Guo uit zijn huis hadden gezet. Eerder publiceerde de *Union of Catholic Asian News* (UCAN), een persagentschap dat zich richt op katholicisme in Azië, dat de Chinese overheid Guo had belet om de kerstdienst bij te wonen, omdat hij weigerde zich te conformeren aan de religieuze wet- en regelgeving.²⁵⁵

²⁵⁵ UCAN, *Bishop told to toe party line before celebrating Chrism Mass*, 5 april 2019. AsiaNews, *Mindong's Msgr. Guo evicted from the curia, he will sleep on the street. Several priests and elderly also made homeless*, 16 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 januari 2020 Vertrouwelijke bron, d.d. 3 februari 2020.

7 Bewegingsvrijheid

7.1 Hukou

Voor de mogelijkheid om zich elders, bijvoorbeeld in een meer stedelijke omgeving, te vestigen blijft de hukou (huishoudregistratieboekje) in de verslagperiode met name voor mensen van het platteland bepalend. Een registratie in de stad is nodig voor de toegang tot goede arbeidsvoorwaarden, sociale verzekering, publieke dienstverlening, medische zorg en schoolopleiding voor kinderen. Circa 286 miljoen mensen wonen volgens de Chinese overheid in 2019 niet op de plek waar zij officieel volgens hun hukou zijn geregistreerd en genieten daarmee op hun daadwerkelijke plaats van verblijf niet dezelfde rechten als officieel geregistreerde medebewoners. Volgens het urbanisatiebeleid van de overheid moeten circa honderd miljoen ongeregistreerde mensen een registratie krijgen, vooral in kleinere steden. De overheid streeft ernaar om barrières voor interne verhuizing volledig weg te nemen in kleinere steden van minder dan drie miljoen inwoners, en versoepeling van de hukou-regels voor steden van drie tot vijf miljoen inwoners. Voor grotere steden met meer dan vijf miljoen inwoners wordt een puntensysteem ingevoerd waarmee mensen een hukou-registratie in die stad kunnen aanvragen.²⁵⁶ Zo kondigde bijvoorbeeld de bestuurder van de zuidelijke provincie Guangdong in januari 2020 aan het registratiesysteem voor alle steden behalve de grote steden Guanzhou en Shenzhen te zullen versoepelen.²⁵⁷

Naast deze versoepeling van de hukou-regels ten gunste van urbanisatie werden enkele regels versoepeld, bijvoorbeeld hoeft men de aanvraag van een nieuw paspoort niet meer in de stad van de hukou-registratie te doen maar kan dit op de plek van daadwerkelijk verblijf (zie paragraaf 2.3 over documenten).

7.2 Uitreis

Een uitreisverbod wordt voor maximaal één jaar opgelegd en kan verlengd worden.²⁵⁸

Uitreis uit China wordt volgens de wet ontzegd aan personen:

- die niet over een geldig reisdocument beschikken;
- die zich aan de grenscontrole onttrekken;
- die in afwachting zijn van een strafrechtelijke uitspraak of de tenuitvoerlegging van een strafrechtelijk vonnis;
- die van een civiele rechter een uitreisverbod opgelegd hebben gekregen hangende een civielrechtelijke uitspraak;
- die zich aan het grenstoezicht hebben onttrokken of een uitreisverbod opgelegd hebben gekregen na illegale uitreis, illegaal verblijf of ongeautoriseerd werk in een ander land;

²⁵⁶ Punten kunnen verdiend worden met een vast dienstverband, een goede opleiding, goede huisvesting en andere werkgerelateerde prestaties uit het verleden. USDOS, *China report on human rights practices for 2018*, ongedateerd, blz. 41. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 19. Freedom House, *Annual report on political rights and civil liberties in 2019*.

²⁵⁷ Reuters, *China's most populous province to loosen grip on internal migration*, 14 januari 2020.

²⁵⁸ SCMP, *China's mysterious 'Bian Kong' system that can bar anyone from entering or leaving the country*, 5 augustus 2019.

- die op grond van een gevaar voor de openbare orde en veiligheid een uitreisverbod opgelegd hebben gekregen van de Staatsraad van China; en
- personen tegen wie op grond van andere wetten of administratieve regelingen een uitreisverbod van kracht is.²⁵⁹

Het systeem van grenscontrole aan de buitengrenzen van China is gebaseerd op een groot aantal wetten en lagere regelgeving, hetgeen resulteert in een gefragmenteerd en ondoorzichtig systeem waarin tal van autoriteiten op uiteenlopende niveaus een uitreisverbod kunnen opleggen.²⁶⁰ De ruime formulering van de wetgeving maakt een arbitraire toepassing van uitreisverboden mogelijk. Daardoor werden in de verslagperiode uitreisverboden opgelegd aan bijvoorbeeld activisten en mensenrechtenverdedigers of hun familieleden. Hoewel er formeel wel rechtsmiddelen openstaan, blijkt het in de praktijk nagenoeg onmogelijk om een uitreisverbod aan te vechten.²⁶¹

Of alle opgelegde uitreisverboden en andere redenen voor ontzegging van uitreis – als bijvoorbeeld het in afwachting zijn van een strafrechtelijk vonnis – ook daadwerkelijk zichtbaar zijn in de computersystemen van de grensposten, is niet vast te stellen. Naar verluidt is de controle op grote luchthavens het meest waterdicht. Grote luchthavens beschikken over toegang tot een centraal systeem met namenlijsten van in- en uitreizigers, en uitreizigers worden aan verschillende identiteitscontroles onderworpen aan de hand van het paspoort en de instapkaart. Daarnaast wordt bij grensposten te land, te zee of via de lucht gebruik gemaakt van gezichtsherkenning.²⁶² De namen van mensen met een uitreisverbod worden bijgehouden op diverse lijsten. Over die lijsten bestaat enige onduidelijkheid. Bronnen geven aan dat er een nationale lijst en meerdere provinciale lijsten bestaan met uitreisverboden, en daarnaast nog een lijst met uitreisverboden op grond van een misdrijf. Op die laatste lijst kan de plaatselijke politie een uitreisverbod laten zetten door het provinciale Police Security Bureau (PSB) in te lichten. Op de nationale lijst kunnen ook andere autoriteiten als bijvoorbeeld het Ministry of Public Security en het *Ministry of State Security* namen zetten. De autoriteiten op de luchthavens hebben toegang tot alle lijsten.²⁶³

Ondanks bovenstaand beschreven streng toezicht is het systeem van uitreiscontrole niet waterdicht. Zo kan het voorkomen dat uitreis mogelijk is op het moment dat een lokaal opgelegd reisverbod nog niet is ingevoerd in het provinciale systeem, of op het moment dat een verlenging van een verlopen uitreisverbod nog niet is ingevoerd. Ook kan verzocht worden om opheffing van een uitreisverbod om dringende familiekwesies of gezondheidsredenen. Hoe vaak een dergelijk verzoek wordt ingewilligd, is niet bekend. HRW gaf bij de Canadese *Immigration and Refugee Board* aan, voorbeelden te kennen van mensen die in één provincie een

²⁵⁹ Art. 12 van de *Exit and Entry Administration Law of the People's Republic of China* van 1 juli 2013, geraadpleegd 10 februari 2020.

²⁶⁰ SCMP, *China's mysterious 'Bian Kong' system that can bar anyone from entering or leaving the country*, 5 augustus 2019.

²⁶¹ Foreign Policy, *China's dissidents can't leave*, 23 juli 2019. Research Directorate, Immigration and Refugee Board of Canada, *Exit controls and security measures at airports, particularly Beijing airport, for Chinese citizens travelling overseas, including procedures at check points and the use of computerized identity verification and facial recognition technology*, augustus 2019.

²⁶² DFAT, *Country information report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, para 5.40.

²⁶³ Research Directorate, Immigration and Refugee Board of Canada, *Exit controls and security measures at airports, particularly Beijing airport, for Chinese citizens travelling overseas, including procedures at check points and the use of computerized identity verification and facial recognition technology*, augustus 2019;

uitreisverbod hadden, maar wel vanuit een andere provincie China konden verlaten.²⁶⁴

Frauduleuze grensoverschrijding door corruptie is volgens het Australische DFAT en een vertrouwelijke bron niet zeer waarschijnlijk; dit zou immers omkoping op hoog niveau vereisen, met name op luchthavens. Na het harde optreden van de regering tegen corruptie is omkoping van ambtenaren afgenomen, en maakte plaats voor toenemende fraude door elektronische manipulatie van documenten.²⁶⁵

7.3 Uitreis voor Oeigoeren

Legale uitreis uit Xinjiang werd in de verslagperiode in de praktijk nagenoeg onmogelijk gemaakt aan Oeigoeren. Hun Chinese paspoorten werden ofwel ingenomen of hun paspoortaanvragen geweigerd, waardoor zij niet konden uitreizen. Indien Oeigoeren woonachtig in het buitenland probeerden hun paspoort bij de Chinese ambassade te verlengen, werden zij veelal verzocht om hiervoor naar China terug te keren, en werden zij gearresteerd of verdwenen zij bij hun aankomst in China.²⁶⁶

Een buitenlands paspoort bleek voor kinderen van Oeigoerse ouders geen garantie om in de praktijk uit te kunnen reizen, aangezien de ouders met het Chinese paspoort niet uit konden reizen. Volgens verschillende kranten zaten enkele kinderen met zowel de Chinese als de Australische nationaliteit vast in Xinjiang.²⁶⁷

7.4 Uitreis voor Tibetanen

Tibetanen krijgen in toenemende mate te maken met beperkingen in hun bewegingsvrijheid. Zo ondervinden zij moeilijkheden bij het verkrijgen van paspoorten of worden zij gehinderd bij uitreis naar met name Nepal en India. De Chinese politie onderwerpt vooral Tibetaans-boeddhistische pelgrims aan lange ondervragingen, intrekking van paspoorten of weigering om uit te reizen zonder of slechts met gedeeltelijke compensatie voor reeds gemaakte reiskosten. Voor boeddhistische monniken en nonnen is uitreis vrijwel onmogelijk. Tibetaanse pelgrims in Nepal en India werden opgeroepen om terug te komen, met de dreiging om paspoorten van hun familieleden ongeldig te maken. Aan sommige familieleden van mensenrechten-activisten die zich inzetten voor de Tibetaanse zaak werd de mogelijkheid tot emigratie ontzegd. Han-Chinese inwoners van Tibetaanse gebieden ondervonden niet dezelfde moeilijkheden.²⁶⁸

²⁶⁴ Research Directorate, Immigration and Refugee Board of Canada, *Exit controls and security measures at airports, particularly Beijing airport, for Chinese citizens travelling overseas, including procedures at check points and the use of computerized identity verification and facial recognition technology*, augustus 2019. DFAT, *Country information report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, para 5.40

²⁶⁵ DFAT, *Country information report People's Republic of China*, 3 oktober 2019, blz. 75. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari 2020.

²⁶⁶ USDOS, *Yearly report on Human Rights 2018*, China, blz. 42. The Guardian, *Uyghur woman says she was threatened by the Chinese police after husband appeared on Q&A*, 26 februari 2020.

²⁶⁷ Australian Broadcasting Corporation (ABC) News, *Australia requests Beijing let family of Uyghur man leave China following Four Corners program*, 17 juli 2019. The Guardian, *Revealed, Five Australian children trapped in China amid Uighur crackdown*, 5 april 2019. Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), *Kazakhs from Xinjiang say relatives not allowed to leave China*, 26 november 2018.

²⁶⁸ USDOS, *China report on human rights practices for 2018*, ongedateerd, blz. 42. RFA, *Tibetan passport restrictions limit attendance at Dalai Lama prayer gathering*, 26 december 2018. Free Tibet, *Hundreds of Tibetans ordered to immediately return from pilgrimage sites*, 4 januari 2019.

7.5 Binnenlandse beperking van de bewegingsvrijheid

De overheid kan de bewegingsvrijheid van de volgende personen beperken met een zogenaamde community correction: individuen die een voorwaardelijke straf (*suspended sentence*) hebben opgelegd gekregen; individuen die voorwaardelijk zijn vrijgelaten; individuen die vanwege gezondheidsredenen niet hun straf in een gevangenis of detentiecentrum kunnen uitzitten (zie voor een uitgebreidere beschrijving paragraaf 3.3.5).

Het reizen binnen China wordt daarnaast voor sommige Chinezen in de praktijk onmogelijk gemaakt door intensieve surveillance door de Chinese autoriteiten. Zo werden bijvoorbeeld mensenrechtenverdedigers intensief gevolgd door de autoriteiten en gehinderd om binnen of buiten China te reizen. Volgens een vertrouwelijke bron zou het dan vooral gaan om mensen met grote maatschappelijke zichtbaarheid, gezien de kosten van een surveillanceteam. Deze maatregel is doorgaans niet gebaseerd op een gerechtelijk vonnis.²⁶⁹

Verschil tussen provincies in maatregelen aangaande de bevolkingsgroei kan voor gezinnen een belemmering betekenen om zich vrij te vestigen in een andere provincie. Sinds 2016 mogen alle gezinnen twee kinderen krijgen - waarmee het reguleren van bevolkingsgroei, het zogenaamde één-kind-beleid, is versoepeld. Etnische minderheden mogen over het algemeen twee tot drie kinderen krijgen, afhankelijk van het regionale beleid en de handhaving daarvan door lokale autoriteiten.²⁷⁰ In Xinjiang mogen Han-Chinezen net als etnische minderheden twee kinderen in stedelijke gebieden krijgen en drie kinderen in rurale gebieden. Zie ook paragraaf 9.2. Terwijl de autoriteiten de bevolkingsgroei in heel China blijven reguleren, riskeren minder gezinnen sinds de wetwijziging straffen als hoge boetes, ontslag, verminderde overheidsuitkeringen en soms detentie. De hoogte van de boete voor niet toegestane kinderen verschilt per provincie en kan oplopen tot een tienvoud van het jaarsalaris. Gedwongen abortus en sterilisatie komen weliswaar minder, maar toch nog steeds voor. Gezinnen met slechts één kind komen in aanmerking voor een maandelijkse uitkering die per provincie kan verschillen tussen de twaalf en drieduizend yuan.²⁷¹ In sommige provincies moeten gezinnen voorafgaand aan de verwekking van een kind toestemming aan de autoriteiten vragen.²⁷²

Voor beperking van interne reizen naar of vanuit Xinjiang, zie paragraaf 9.6.

²⁶⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020. HKFP, *Missing Chinese rights lawyer Jiang Tianyong returns home but 'still not free', says wife*, 3 maart 2019.

²⁷⁰ Zie de website van de Chinese Permanente Vertegenwoordiging aan de VN in Genève, *National Minorities Policy and Its Practice in China*, geraadpleegd op 26 mei 2020 (<http://www.china-un.ch/eng/bjzl/t176942.htm>).

²⁷¹ Op 25 juni had 12 yuan de waarde van 1,51 EUR, en 3.000 yuan de waarde van 377,10 EUR, volgens CoinMill.com, een wisselkoers convertor.

²⁷² Freedom House, *Annual report on political rights and civil liberties in 2019*. USDOS, *China (includes Tibet, Hong Kong and Macau), 2019 human rights report*, ongedateerd, blz. 66. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 9.

8 Positie van specifieke groepen

8.1 Mensenrechtenverdedigers

Het voorgaande ambtsbericht over China berichtte reeds dat de situatie voor mensenrechtenverdedigers (MRV's)²⁷³ was verslechterd.²⁷⁴ Deze ontwikkeling heeft zich onverminderd voortgezet tijdens de verslagperiode van dit ambtsbericht. Onderstaande voorbeelden dienen ter illustratie en kunnen geenszins als uitputtend worden beschouwd.

MRV's die tot de Han-meerderheid behoren worden veelal vervolgd op grond van artikel 105 van de *PRC Criminal Law*. Dit artikel bestaat uit twee leden: artikel 105 (1) schrijft voor dat iemand die heeft geprobeerd om het staatsgezag te ondermijnen²⁷⁵ maximaal levenslang kan krijgen en artikel 105 (2) zet uiteen dat iemand die heeft aangezet tot het ondermijnen van staatsgezag²⁷⁶ maximaal vijftien jaar gevangenisstraf kan krijgen. MRV's die tot een etnische minderheid behoren worden veelal vervolgd op grond van het aanwakkeren van separatisme. Sinds Xi Jinping aan de macht is, is het aantal strafrechtelijke vervolgingen van MRV's toegenomen en vallen de opgelegde gevangenisstraffen in het algemeen hoger uit.²⁷⁷

Volgens Chinese Human Rights Defenders (CHRD), een netwerk dat de mensenrechtensituatie in China monitort,²⁷⁸ bevonden zich in 2018 879 MRV's in gevangenschap. Daarvan waren 334 MRV's in voorarrest of gedwongen verdwenen en 545 veroordeeld tot een gevangenisstraf.²⁷⁹ In 2019 bevonden zich volgens CHRD 1.016 MRV's in gevangenschap. Daarvan waren 335 MRV's in voorarrest of gedwongen verdwenen en 681 veroordeeld tot een gevangenisstraf.²⁸⁰ Voorgaande informatie betreft alleen het aantal door CHRD bevestigde gevangenschappen. Derhalve is het werkelijke aantal gevangengenomen MRV's naar waarschijnlijkheid hoger.

Een andere ontwikkeling die zich gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht heeft voortgezet is dat MRV's worden onderworpen aan een praktijk genaamd residential surveillance in a designated location (RSDL), voordat zij officieel worden aangeklaagd. RSDL verwijst naar een situatie, waarin een MRV wordt vastgehouden op een geheime locatie en geen toegang heeft tot een advocaat of familieleden. Onder dergelijke omstandigheden, waarbij de MRV niet is beschermd door procedurele waarborgen, kan deze worden blootgesteld aan uiteenlopende martelmethodes. Detentie in de vorm van RSDL kan maximaal zes maanden

²⁷³ In het Engels is deze term bekend als *human rights defenders* (HRDs).

²⁷⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 50.

²⁷⁵ In het Engels aangeduid als *attempting to subvert state power*.

²⁷⁶ In het Engels aangeduid als *inciting subversion of state power*.

²⁷⁷ CECC, *Annual report, 2011*, 10 oktober 2011, blz. 229. Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 16 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 25 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 25 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

²⁷⁸ Voor meer informatie over CHRD, bezoek de website: www.nchr.org.

²⁷⁹ CHRD, *Defending rights in a "no rights zone"*, *Annual report on the situation of human rights defenders in China, 2018*, 21 februari 2019.

²⁸⁰ CHRD, *Defending human rights in the era of dystopia, The situation of defenders in China, 2019*, 12 februari 2020.

duren.²⁸¹ Zie voor een beschrijving van de leefomstandigheden in RSDL paragraaf 4.3.2.

Een ander patroon is dat gedetineerde MRV's met gezondheidsklachten verstoken blijven van adequate medische zorg. Volgens twee bronnen overleden in 2019 twee MRV's in gevangenschap als gevolg van ontzegging van adequate medische zorg.²⁸² Eén andere bron stelt informatie te hebben dat in 2019 drie MRV's in gevangenschap zijn overleden als gevolg van ontzegging van adequate medische zorg.²⁸³

Volgens de informatie van CHRDR verkeren er op het moment van schrijven tien MRV's met gezondheidsklachten in gevangenschap die geen toegang hebben tot medische zorg.²⁸⁴ Eén van hen is Huang Qi, de oprichter en directeur van *64 Tianwang*, een website die aandacht vraagt voor de mensenrechtensituatie in China. Op 29 juli 2019 werd hij na een proces achter gesloten deuren veroordeeld tot twaalf jaar gevangenisstraf. Huang worstelt met verschillende gezondheidsklachten waaronder een terminale nieraandoening.²⁸⁵

Ook nadat een MRV formeel is vrijgelaten uit detentie kan deze worden onderworpen aan verschillende vormen van staatsrepressie. Dit blijkt uit de situatie van een advocaat genaamd Jiang Tianyong. In het verleden verdedigde hij in de rechtszaal de belangen van onder meer FG-beoefenaars en Tibetaanse demonstranten. Na een periode van gedwongen verdwijning werd Jiang in november 2017 veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf wegens het aanzetten tot ondermijning van het staatsgezag. In februari 2019 werd Jiang vrijgelaten, maar sindsdien staat hij onder huisarrest in zijn ouderlijk huis in Henan, een provincie in Centraal-China. De Chinese autoriteiten houden voortdurend toezicht op hem en beletten hem om in Peking zijn beroep van advocaat uit te oefenen. Een dergelijke vrijlating uit de gevangenis, die niet leidt tot een onvoorwaardelijke vrijheid, staat bekend als een *non-release release*. Daarnaast wordt Jiang de toegang tot een arts ontzegd en blijven zijn gezondheidsklachten onbehandeld. Het huisarrest en binnenlands reisverbod betreffen buitenrechtelijke maatregelen die niet door een rechter zijn verordend.²⁸⁶

De Chinese autoriteiten beperken de strafrechtelijke vervolging niet alleen tot MRV's die in de publieke ruimte aandacht vragen voor de mensenrechtensituatie in China. Eind december 2019 kwam een groep MRV's bijeen in Xiamen, een stad in de oostelijke kustprovincie Fujian, om tijdens een maaltijd China's politieke situatie te bespreken. De bijeenkomst had een informeel en besloten karakter. Voor de Chinese autoriteiten bestond er voldoende aanleiding om meer dan twaalf aanwezige activisten en advocaten op te pakken.²⁸⁷

²⁸¹ Made in China Journal, *Systematising human rights violations*, 25 oktober 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 25 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 25 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

²⁸² Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 25 maart 2020.

²⁸³ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

²⁸⁴ CHRDR, *Watch list of detainees and prisoners of conscience in need of medical attention*, voor het laatst bijgewerkt op 17 maart 2020.

²⁸⁵ CHRDR, *Huang Qi*, 19 december 2016. OHCHR, *UN human rights experts gravely concerned about Huang Qi's health*, 20 december 2018. CPJ, *Chinese court sentences journalist Huang Qi to 12 years in prison*, 29 juli 2019. The Guardian, *China's first 'cyber-dissident' jailed for 12 years*, 29 juli 2019.

²⁸⁶ BBC, *Jiang Tianyong, Chinese human rights lawyer disappears on release day*, 28 februari 2019. OHCHR, *Harassment of human rights lawyer Jiang Tianyong must stop, say UN experts*, 24 september 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 8 april 2020.

²⁸⁷ DW, *China arrests pro-democracy activists in year-end crackdown*, 2 januari 2020. HKFP, *China detains more than 12 lawyers and activists in end of year crackdown – rights groups*, 3 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020.

Rond de jaarovergang van 2019/2020 brak vanuit Wuhan, een havenstad in de Centraal-Chinese provincie Hubei, de corona-pandemie uit. Met het oog op China's mensenrechtensituatie is het relevant om te weten dat MRV's, die kritiek uitten op het corona-beleid van de Chinese overheid, risico liepen op blootstelling aan vervolging.²⁸⁸ Aldus ontstond volgens een vertrouwelijke bron een nieuwe groep van gevangenen: MRV's, journalisten en medici die het corona-beleid van de Chinese regering hadden bekritiseerd.²⁸⁹ In februari 2020 pakten de autoriteiten bijvoorbeeld Xu Zhiyong op in de zuidelijke stad Guangzhou en hielden hem gevangen op een geheime locatie. Xu had gesteld dat president Xi Jinping had geprobeerd om de corona-uitbraak in Centraal-China in de doofpot te stoppen. Daarnaast had Xu deelgenomen aan de hierboven genoemde mensenrechtenbijeenkomst in Xiamen. Op het moment van het schrijven zit Xu nog vast.²⁹⁰

Ook wendden de Chinese autoriteiten de corona-crisis aan om de bewegingsvrijheid van 'vrijgelaten' MRV's te beperken. Op 4 april 2020 werd Wang Quanzhang, die in het verleden onder meer FG-beoefenaars had verdedigd in de rechtszaal, na 4,5 jaar uit de gevangenis ontslagen. Wang was tezamen met meer dan tweehonderd advocaten en MRV's opgepakt op 9 juli 2015, een arrestatiegolf die bekendstaat als de *709 Crackdown*.²⁹¹ Wang werd na zijn ontslag uit de gevangenis niet gelijk herenigd met zijn vrouw en zoon in Peking, maar voor twee weken in verplichte 'thuisquarantaine' geplaatst in Jinan, een plaats vierhonderd kilometer ten zuiden van de Chinese hoofdstad. Op 27 april 2020 kon Wang naar zijn gezin in Peking afreizen, omdat zijn vrouw ziek was geworden. Op het moment van schrijven is het onduidelijk of de gezinshereniging tijdelijk of permanent van aard is.²⁹²

8.2 Vrouwen

8.2.1 Inleiding

Het voorgaand ambtsbericht constateerde reeds dat er in China sprake is van genderongelijkheid.²⁹³ Deze situatie is gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht onveranderd gebleven. Zo blijkt uit een in 2019 gepubliceerd rapport van het *World Economic Forum (WEF)*²⁹⁴ dat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn in leidinggevende functies en hogere politieke en ambtelijke segmenten. Van de wetgevers, senior ambtenaren en managers is ongeveer 17% vrouw, het parlement bestaat voor ongeveer een kwart uit vrouwen en het vrouwelijk aandeel van de ministerraad beslaat 6,5%.²⁹⁵ Hoewel er binnen de communistische ideologie

²⁸⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 4 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 8 april 2020.

²⁸⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

²⁹⁰ The New York Times, *China detains activist who accused Xi of coronavirus cover-up*, 17 februari 2020. Trouw, *Chinese mensenrechtenactivist Xu weer opgepakt*, 17 februari 2020. AD, *China duldt geen enkele kritiek op president Xi of zijn optreden in coronacrisis*, 17 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 8 april 2020.

²⁹¹ Voor meer informatie over de 709 Crackdown, raadpleeg: Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 50 en 51.

²⁹² The Guardian, *'Shameless', Anger as China quarantines freed human rights lawyer 400 km from home, Wang Quanzhang released from jail but sent far from his wife and son in Beijing*, 5 april 2020. Trouw, *Chinese mensenrechtenadvocaat Wang Quanzhang vrijgelaten*, 5 april 2020. The New York Times, *Chinese human rights lawyer released from prison after term of nearly 5 years*, 6 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 8 april 2020. The Guardian, *China 'bars lawyer from going home' after prison release, Wang Quanzhang's wife fears Covid-19 may be used as pretext to keep him under house arrest*, 19 april 2020. Aljazeera, *Chinese human rights lawyer Wang Quanzhang reunites with family*, 28 april 2020. China Human Rights Lawyers Concern Group (CHRLCG), *Wang Quanzhang eventually reunited with his family in Beijing*, 28 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

²⁹³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 51.

²⁹⁴ In het Nederlands bekend als het Wereld Economisch Forum (WEF). Voor meer informatie over het WEF, bezoek: www.weforum.org.

²⁹⁵ WEF, *Global gender gap report 2020*, uitgegeven in 2019, blz. 125.

gelijkheid bestaat tussen mannen en vrouwen, maakt de Chinese overheid zich schuldig aan vrouwendiscriminatie op de arbeidsmarkt. De internationale mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch (HRW) onderzocht 16.144 banenadvertenties die de Chinese overheid in 2018 had geplaatst. Bijna drieduizend vacatures, oftewel negentien procent, vermeldden expliciet dat de kandidaat een man moest zijn dan wel dat de kandidaat bij voorkeur een man was.²⁹⁶

8.2.2

#MeToo-beweging in China

In januari 2018 kreeg *#MeToo*, een beweging die seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de kaak stelt, een gezicht in China. Op Weibo, het Chinese equivalent van Twitter, beschuldigde Luo Xixi haar voormalige professor Chen Xiaowu van poging tot verkrachting. Haar bericht ging viraal en de in Peking gevestigde universiteit ontsloeg de professor. Hierop verklaarde het Chinese ministerie van Onderwijs een *zero tolerance*-beleid te zullen voeren tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag van professoren en beloofde het te zullen optreden tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag op campussen. Hoewel het ontslag van Chen en de reactie van het ministerie van Onderwijs een hoopvol begin leken voor de *#MeToo*-beweging in China, zag zij zich gesteld voor hindernissen en tegenslagen. De universiteit had Chen niet ontslagen wegens seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar wegens het 'schenden van de gedragscode voor professoren'. Daarnaast verkleinden de Chinese autoriteiten de bewegingsruimte voor *#MeToo*-activisten. Zo werd de hashtag *#MeToo* niet langer geduld door de Chinese overheidsensuur en in maart 2018 sloten de autoriteiten de sociale media-accounts van *Feminist Voices*, een ngo die streeft naar gendergelijkheid. In december 2018 sloot het *Guangzhou Gender and Sexuality Education Center* (GSEC) zijn deuren vanwege de toenemende overheidsdruk. Het GSEC streefde naar gendergelijkheid, streed tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag en gaf voorlichting over seksuele diversiteit.²⁹⁷

Ondanks bovengenoemde obstakels en tegenslagen toonde China's vrouwenrechtenbeweging zich weerbaar. Feministische activisten ontwikkelden succesvolle strategieën om de overheidsensuur op de sociale media te ontduiken, waardoor zij aandacht konden blijven vragen voor vrouwenrechten en de problematiek omtrent seksueel overschrijdend gedrag. Daarnaast beleefde de vrouwenbeweging een opsteker toen een rechtbank in Chengdu op 11 juli 2019 in het voordeel oordeelde van Liu Li, een slachtoffer van seksueel overschrijdend gedrag. Zij had Liu Meng, haar voormalige werkgever, aangeklaagd wegens seksueel grensoverschrijdend gedrag. De rechtbank veroordeelde Liu Meng tot het publiekelijk maken van excuses. Voornoemde uitspraak vormde de eerste gerechtelijke overwinning voor de *#MeToo*-beweging in China. Hoewel de overwinning bescheiden van formaat bleef, de dader hoefde namelijk geen schadeloosstelling te betalen aan het slachtoffer, was zij een bron van inspiratie en hoop voor andere vrouwenrechtenactivisten en slachtoffers van grensoverschrijdend geweld.²⁹⁸

²⁹⁶ HRW, "Only men need apply", *Gender discrimination in job advertisements in China*, uitgegeven in 2018, blz. 22 en 23.

²⁹⁷ BBC, *China professor accused in #MeToo campaign is sacked*, 12 januari 2018. HKFP, *Prominent Chinese feminist social media account censored on International Women's Day*, 9 maart 2018. SupChina, *Guangzhou Gender and Sexuality Education Center Shuts down*, 6 december 2018. FP, *China's #MeToo activists have transformed a generation*, 10 januari 2019. Quartz, *The future of #MeToo in China hinges on a lawsuit against the country's most famous TV presenter*, 31 januari 2019.

²⁹⁸ Aljazeera, *#MeToo movement in China, Powerful yet fragile*, 22 oktober 2018. The Guardian, *China's women's movement has not only survived an intense crackdown, it's grown*, 7 maart 2019. The Guardian, *'It is not hopeless', China's #MeToo movement finally sees legal victories*, 4 november 2019.

8.2.3 *Huiselijk geweld*

Op 1 maart 2016 voerde de Chinese overheid de eerste nationale wet tegen huiselijk geweld in, aangeduid als de *PRC Anti-Domestic Violence Law*. Het ambtsbericht van februari 2018 stelde vast dat de effecten van het in werking treden van deze *Domestic Violence Law* in de praktijk achterbleven en dat huiselijk geweld een groot probleem vormde in China.²⁹⁹ Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht bleef huiselijk geweld in China een omvangrijk probleem. Volgens een in november 2018 gepubliceerd onderzoek door de *People's Daily*, de officiële krant van China's regeringspartij, zou dertig procent van de getrouwde vrouwen in China enige vorm van huiselijk geweld hebben ondergaan. Sinds de wet inzake huiselijk geweld in maart 2016 in werking trad, zijn er 5.860 aanvragen om bescherming ingediend bij Chinese rechtbanken, waarvan er 3.718 zijn ingewilligd, oftewel 63%.³⁰⁰

Er is een aantal oorzaken aan te wijzen voor het relatief lage aantal meldingen van huiselijk geweld. Huiselijk geweld wordt veelal beschouwd als een kwestie die binnen de privésfeer moet worden opgelost, niet in een rechtbank. Daarnaast is het voor slachtoffers van huiselijk geweld moeilijk om te voldoen aan de eisen die worden gesteld aan de bewijslast, hetgeen een ontmoedigende uitwerking heeft. Verder hebben politieagenten en rechters niet altijd de kennis en vaardigheden om de *Domestic Violence Law* op adequate wijze te implementeren en te handhaven. De implementatie en handhaving van deze wet kan per provincie verschillen.³⁰¹

Volgens een vertrouwelijke bron beheert het *Ministry of Civil Affairs* (MCA), oftewel het ministerie voor Burgerzaken, 1.534 zogeheten *relief stations*. Dergelijke opvangcentra zijn niet bestemd voor één specifieke doelgroep, maar bedienen een waaier aan uiteenlopende groepen van daklozen, waaronder vrouwelijke slachtoffers van mensensmokkel en huiselijk geweld.³⁰²

Tijdens de coronacrisis berichtten de media dat het huiselijk geweld in China toenam. Vanwege quarantaine-maatregelen kwamen vrouwen onbedoeld vast te zitten met gewelddadige partners. De toename in huiselijk geweld liet zich niet op nationaal niveau kwantificeren en berichtgeving hierover was gefragmenteerd van aard. De directrice van een vrouwenrechtenorganisatie in Peking maakte bekend dat haar organisatie driemaal zoveel meldingen van huiselijk geweld had ontvangen dan voor de inwerkingtreding van de lockdown. De oprichter van een ngo in Jingzhou, een stad in de Centraal-Chinese provincie Hubei, meldde dat één enkel politiebureau in februari 2020 162 meldingen van huiselijk geweld had ontvangen tegen 47 meldingen in februari 2019.³⁰³

8.2.4 *Ongehuwde moeders en alleenstaande vrouwen in China*

Er zijn weinig tot geen onderzoeksgegevens bekend ten aanzien van de maatschappelijke positie van ongehuwde moeders en alleenstaande vrouwen.³⁰⁴ Wel blijkt uit het navolgende dat alleenstaande moeders onder sommige omstandigheden niet dezelfde rechten hebben als gehuwde moeders.

Uit mediaberichten blijkt bijvoorbeeld dat alleenstaande moeders in de zuidelijke provincie Guangzhou aanspraak kunnen maken op een zwangerschapsuitkering en

²⁹⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 27, 51 en 52.

³⁰⁰ CECC, *Annual report, 2019*, 18 november 2019, blz. 152.

³⁰¹ SupChina, *Domestic violence in China and the limitations of law*, 10 oktober 2018. Sixth Tone, *Silent no more, How China's domestic abuse victims spoke out*, 2 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 maart 2020.

³⁰² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 53. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari 2020.

³⁰³ Sixth Tone, *Domestic violence cases surge during COVID-19 epidemic*, 2 maart 2020. BBC, *Coronavirus, Five ways virus upheaval is hitting women in Asia*, 8 maart 2020.

³⁰⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 5 maart 2020.

een hukou-registratie voor hun kind, terwijl alleenstaande moeders in Shanghai verstoken blijven van dergelijke diensten. Indien een kind geen hukou-registratie krijgt, heeft hij of zij geen toegang tot basale diensten als onderwijs en gezondheidszorg. Afgaande op de berichtgeving in de media heffen de lokale autoriteiten in de grote steden niet langer een *social compensation fee* (SCF), oftewel een boete voor het verwekken van een kind buiten de gezinsplanningsregels. In provinciale plaatsen en gebieden wordt naar verluidt nog wel een SCF geheven voor het op de wereld zetten van een buitenechtelijk of derde kind. Voorts wordt opgemerkt dat alleenstaande vrouwen met een kinderwens zich niet kunnen wenden tot door de overheid gecontroleerde spermabanken. De noordoostelijke provincie Jilin vormt naar verluidt de enige uitzondering op deze regel. Deze omstandigheid heeft welvarende, alleenstaande vrouwen met een kinderwens ertoe aangezet om in het buitenland zwanger te worden middels kunstmatige inseminatie.³⁰⁵

8.2.5 *Alleenstaande, Chinese moeders in het buitenland*

Voor alleenstaande, Chinese moeders in het buitenland kan het lastig zijn om de Chinese nationaliteit van hun kind, dat in het buitenland is geboren, bevestigd te krijgen. Volgens de Chinese nationaliteitswetgeving heeft een in het buitenland geboren kind recht op de Chinese nationaliteit indien één van de ouders een Chinees staatsburger is. Zie voor meer gedetailleerde informatie over nationaliteitswetgeving paragraaf 2.6. Indien een alleenstaande, Chinese moeder met haar kind terugkeert naar China, dient het kind te reizen op een reisdocument dat door de betreffende Chinese ambassade is opgesteld en afgegeven. Na aankomst in China dient de moeder bij het Public Security Bureau (PSB), de overheidsinstantie die belast is met het bijhouden van de bevolkingsadministratie, een aanvraag in om de Chinese nationaliteit van haar kind bevestigd te krijgen. Dit doet zij door een geboorteakte te overleggen aan het PSB die is opgesteld en afgegeven door de autoriteiten van het land waar het kind is geboren. Deze akte dient te zijn vertaald en geverifieerd door een in China gevestigd notariskantoor dat door het Chinese ministerie van Justitie is erkend. Indien de geboorteakte geen informatie bevat over de vader kan dit leiden tot registratieproblemen. Naar verluidt gaan de Chinese autoriteiten niet op eenduidige wijze om met het verwerken van dergelijke aanvragen, waarbij de persoonsgegevens van de vader ontbreken. Op sommige plaatsen dient de alleenstaande moeder een SCF te betalen om een hukou-registratie te bemachtigen voor haar kind, waarna de Chinese nationaliteit van het kind kan worden bevestigd.³⁰⁶

8.3 **LHBTI**³⁰⁷

8.3.1 *Inleiding*

De Chinese overheid neemt een ambivalente houding aan ten aanzien van de LHBTI-gemeenschap in China. Enerzijds kent China geen wetgeving die gericht is tegen het hebben van een LHBTI-geaardheid of -identiteit. Anderzijds bestaan er geen regels die de LHBTI-gemeenschap beschermen tegen discriminatie op grond van hun

³⁰⁵ Global Times, *Unmarried mothers demand rights for children born out of wedlock*, 10 maart 2019. Sixth Tone, *The single mothers left out of maternity leave*, 17 oktober 2019. Bloomberg, *Baby shortage prompts China's unwed mothers to fight for change*, 28 oktober 2019. National Public Radio (NPR), *In China, kids of unwed mothers may be barred from public health care, education*, 6 november 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari 2020.

³⁰⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 52 en 53. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 en 28 februari en 18 mei 2020.

³⁰⁷ In dit ambtsbericht wordt de afkorting LHBTI gebruikt als een verzamelterm voor seksuele minderheden, te weten: lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen. In het Engels staat de afkorting bekend als LGBTI (*lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex*).

seksuele oriëntatie en genderidentiteit (SOGI).³⁰⁸ Het Chinese overheidswezen kent evenmin een instantie die zich specifiek bezighoudt met LHBTI-aangelegenheden. Verder is het voor homostellen verboden om te trouwen en kinderen te adopteren. De ambivalentie van de Chinese autoriteiten jegens seksuele minderheden creëert een grijs gebied, waarin LHBTI-individuele, -activisten en -organisaties een weg proberen te vinden.³⁰⁹

8.3.2 *Homoseksualiteit en censuur*

Bovengenoemde ambivalentie komt onder meer tot uiting in het wisselende censuurbeleid ten aanzien van homoseksualiteit.³¹⁰ Op 13 april 2018 kondigde Weibo, het Chinese equivalent van Twitter, aan om voortaan homo-gerelateerde bijdragen te zullen censureren. De aankondiging leidde tot een dusdanig grote storm van kritiek, dat Weibo op 16 april 2018 terugkwam op het besluit, hetgeen sommigen beschouwden als een overwinning in de strijd voor LHBTI-rechten.³¹¹ Echter, in 2019 draaide in de Chinese bioscopen een gecensureerde versie van *Bohemian Rhapsody*, een biografische film over de homoseksuele Queen-zanger Freddie Mercury (1946-1991), waar homo-gerelateerde scènes uit waren geknipt.³¹² In januari 2020 kwam in China een televisieadvertentie uit, waarin twee ouders hun zoon en diens homoseksuele partner verwelkomen, hetgeen door LHBTI-activisten werd verwelkomd als een geste van tolerantie ten aanzien van seksuele minderheden.³¹³

8.3.3 *Homoseksualiteit en rechtsgang*

Ook in de rechtsspraak wordt niet eenduidig omgegaan met seksuele diversiteit. Zo kan het gebeuren dat de ene lokale rechter een transgender in het gelijk stelt, terwijl een andere lokale rechter homoseksualiteit duidt als een bedreiging voor China's sociale mores en tradities. Een beperkt aantal LHBTI'ers beschikt over de financiële middelen en juiste contacten om naar de rechter te stappen in geval van discriminatie op grond van SOGI.³¹⁴ Eén bron vult daarbij aan dat het hebben van financiële middelen en de juiste contacten niet voldoende is voor een gang naar de rechter. De gediscrimineerde LHBTI'er dient ook bereid te zijn om openlijk uit te komen voor zijn of haar geaardheid, hetgeen nadelige gevolgen kan hebben voor zijn of haar sociale leven en kansen op de arbeidsmarkt.³¹⁵

Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht deed zich een rechtszaak voor die veel media-aandacht genereerde. Het betrof een 31-jarige leraar in de Oost-Chinese provincie Shandong die, nadat duidelijk was geworden dat hij homoseksueel is, op 6 augustus 2018 door zijn werkgever werd ontslagen. De man, bekend onder het pseudoniem Ming Jue, klaagde de school aan. Voor zover bekend, was dit de eerste maal in China dat een leerkracht een school aanklaagde vanwege discriminatie op grond van SOGI. In november 2018 oordeelde de rechtbank dat de

³⁰⁸ In het Engels bekend als *sexual identity and gender identity* (SOGI).

³⁰⁹ Bloomberg, *A \$300 billion rainbow economy is booming the middle of China*, 18 juni 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 7 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 maart 2020. The New York Times Magazine, *How a dating app helped a generation of Chinese come out of the closet*, 5 maart 2020.

³¹⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. The New York Times Magazine, *How a dating app helped a generation of Chinese come out of the closet*, 5 maart 2020.

³¹¹ Trouw, *Na een storm van kritiek mag je toch homo zijn op de Chinese variant van Twitter*, 17 april 2018. AP, *China's Weibo site backtracks on gay censorship after outcry*, 17 april 2019. The Diplomat, *China's complicated LGBT movement*, 1 juni 2018.

³¹² The New York Times, *'Bohemian Rhapsody' with no gay scenes? Censored film angers Chinese viewers*, 26 maart 2019. Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie (VRT), *China censureert 'Bohemian Rhapsody', "Bang dat heel China homoseksueel wordt"*, 27 maart 2019.

³¹³ Sixth Tone, *Ad featuring same-sex couple wins hearts and minds in China*, 10 januari 2020.

³¹⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020.

³¹⁵ Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020.

school hem vijfmaal een maandsalaris moest uitkeren ter compensatie. De aanklager kreeg niet zijn baan terug en de rechtbank ging in haar oordeel niet in op de aantijging dat de leraar op grond van zijn homoseksuele gerichtheid was gediscrimineerd en ontslagen.³¹⁶

8.3.4 *Homoseksualiteit en gezondheidszorg*

In de gezondheidszorg wordt ook tegenstrijdig omgegaan met homoseksualiteit. Zo verwijderde China in 2001 homoseksualiteit van de officiële lijst van geestesziekten, maar tegelijkertijd zijn er homoseksuelen die onder familiedruk zogeheten 'conversietherapie'³¹⁷ ondergaan. Een dergelijke behandeling heeft als doel om iemands homoseksuele geaardheid te veranderen in een heteroseksuele en kent daartoe verschillende middelen, zoals hypnose, drugs, acupunctuur en elektroshocktherapie. Conversietherapie wordt aangeboden door zowel volksziekenhuizen als centra zonder een medische licentie.³¹⁸

8.3.5 *LHBTI-organisaties*

Voor LHBTI-organisaties is het moeilijk om zich officieel te laten registreren, met name wanneer de gekozen naam expliciet verwijst naar het LHBTI-karakter van de organisatie en de organisatie een activistische agenda uitdraagt. Vandaar dat sommige LHBTI-organisaties ervoor kiezen om zich te laten registreren als organisaties die gezondheidskundige diensten leveren aan LHBTI-personeel die besmet zijn met HIV/AIDS, hetgeen in de ogen van de Chinese regering minder bedreigend is voor de gevestigde orde.³¹⁹

In China zijn verscheidene organisaties actief die zich inzetten voor LHBTI-rechten. Een prominente speler binnen het LHBTI-activisme is het *Beijing LGBT Center*. Deze ngo werpt zich op als een netwerkorganisatie. Het Beijing LGBT Center organiseert gala's, feesten en themabijeenkomsten. Ook verstrekt het Beijing LGBT Center geestelijke zorg aan LHBTI'ers en geeft het aan artsen voorlichting over transgender issues. *Parents, Families and Friends of Lesbians and Gays* (PFLAG) is een netwerkorganisatie van ouders die de LHBTI-geaardheid van hun kinderen omarmen. Deze ouders moedigen op hun beurt andere ouders aan om ook de seksuele geaardheid van hun LHBTI-kinderen te accepteren. *Common Language* verricht juridisch onderzoek en behartigt de rechten van LHBTI'ers in het algemeen en lesbiennes en transgenders in het bijzonder.³²⁰

Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht is de speelruimte van LHBTI-organisaties onder druk komen te staan. Sinds de *Foreign NGO Management Law* op 1 januari 2017 in werking trad,³²¹ is het moeilijker geworden voor ngo's op het Chinese vasteland om toestemming te krijgen voor het ontvangen van buitenlandse donorstun. Zo is het Beijing LGBT Center als gevolg van deze wet afgesneden

³¹⁶ Global Times, *Gay teacher gains arbitration after school fires him*, 27 september 2018. SCMP, *Chinese gay teacher files for unfair dismissal after being outed by parent of former pupil*, 28 september 2018. Reuters, *China school sued by fired gay teacher in potential landmark case*, 28 september 2018. Gay Star News (GSN), *Gay Chinese teacher loses case for unfair dismissal*, 27 november 2018.

³¹⁷ In het Engels aangeduid als *conversion therapy*.

³¹⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 54. ChinaFile, *Converting the converters*, 18 oktober 2019. Reuters, *Many LGBT people in China forced into illegal 'conversion therapy' groups*, 21 november 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 maart 2020.

³¹⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 maart 2020.

³²⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 55 en 56. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 9 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020.

³²¹ Voor meer informatie over de Foreign NGO Management Law, raadpleeg: Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 25 en 26.

geraakt van fondsen uit het buitenland, waardoor deze organisatie thans in financiële problemen verkeert, aldus drie bronnen.³²²

8.3.6 *Streven naar homohuwelijk*

Homohuwelijken zijn volgens de Chinese wet niet toegestaan. Wel zijn enkele homoseksuele partners tijdens de verslagperiode van dit ambtsbericht erin geslaagd om elkaar bij bereidwillige notarissen te machtigen als voogd. Deze contractuele constructie staat bekend als *yiding jianhu*. Indien één partner als gevolg van een medische noodsituatie niet handelingsbekwaam is, kan de andere partner namens hem of haar optreden.³²³ Tot dusver zou een handjevol homostellen gebruik hebben gemaakt van deze constructie. Naar verluidt is de voogdij-optie niet beschikbaar voor een breed LHBTI-publiek. Ten eerste dienen beide partners openlijk te durven uitkomen voor hun LHBTI-geaardheid. Ten tweede dient het homostel over financiële middelen te beschikken indien de notaris eerst overtuigd dient te worden door een advocaat. Voor zover bekend, heeft zich nog geen situatie voorgedaan, waarbij één van de homoseksuele partners heeft moeten optreden als voogd voor de andere partner. Derhalve is onduidelijk in hoeverre een LHBTI'er daadwerkelijk zal worden geaccepteerd als voogd voor zijn of haar partner.³²⁴

Mede dankzij het gebruik van de sociale media is de LHBTI-gemeenschap in China zichtbaarder geworden en bereiken maatschappelijke discussies over LHBTI-onderwerpen de *mainstream* samenleving.³²⁵ Zo heeft *Voice of LGBT*, een sociaal mediakanaal op Weibo, miljoenen volgers.³²⁶ Deze maatschappelijke ontwikkeling leidt soms tot succesvolle online campagnes. In 2019 nodigde het National People's Congress (NPC) de samenleving uit om suggesties aan te leveren voor de totstandkoming van het Burgerlijk Wetboek. Op de sociale media werden mensen opgeroepen om de Chinese overheid te verzoeken om het homohuwelijk te legaliseren. Op 20 december 2019 koppelde een woordvoerder van het NPC terug dat ten aanzien van de sectie omtrent huwelijkswetgeving ruim 200.000 inzendingen waren ontvangen. Het NPC erkende dat een niet nader bepaald aantal inzendingen toezag op het legaliseren van het homohuwelijk.³²⁷ Vooralsnog zijn er geen concrete indicaties dat China op korte termijn het homohuwelijk zal legaliseren.³²⁸

8.4 **Alleenstaande minderjarigen**

Volgens een bron telt China 176 *Minor Protection Centres* die tijdelijke opvang en onderdak bieden aan (alleenstaande) minderjarigen. Deze Minor Protection Centres hebben een totale opvangcapaciteit van achtduizend bedden. Dit aantal bedden is alleen voldoende voor het verlenen van tijdelijke opvang. Minderjarigen, al of niet alleenstaand, kunnen in Minor Protection Centres naast bedden ook voedsel en

³²² Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 9 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020.

³²³ Sixth Tone, *How legal guardianship made my same-sex relationship 'official'*, 13 augustus 2019. The Economist, *Gay Chinese take a modest first step towards civil unions*, 5 september 2019. The Conversation, *How China is legally recognising same-sex couples, but not empowering them*, 2 oktober 2019.

³²⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020.

³²⁵ The New York Times Magazine, *How a dating app helped a generation of Chinese come out of the closet*, 5 maart 2020.

³²⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020.

³²⁷ PinkNews, *China finally takes small step towards recognising same-sex marriage*, 8 januari 2020. The Economist, *Gay prospects, China's government finds surprising support for same-sex marriage*, 23 januari 2020. Sixth Tone, *Amid the epidemic, a quiet leap forward for China's LGBT community*, 19 februari 2020.

³²⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 4 maart 2020.

gezondheidszorg krijgen. In plaatsen waar geen Minor Protection Centre is, dient een (alleenstaande) minderjarige te worden opgevangen in een ouderentehuis of in een andere overheidsfaciliteit. De Minor Protection Centres worden beheerd door het Ministry of Civil Affairs (MCA). Het mandaat van het MCA is niet vastgelegd in een specifieke wet, maar is gebaseerd op verscheidene beleidsstukken en circulaire's. Het is onduidelijk of ngo's ook betrokken zijn bij de opvang van (alleenstaande) minderjarigen.³²⁹

8.5 Milieuactivisten

Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht bleef milieuverontreiniging een omvangrijk probleem voor de Chinese samenleving. Zo bleek uit een onderzoek van IQAir, een van origine Zwitsers bedrijf dat zich bezighoudt met luchtvervuiling, in 2019 dat 48 van de 100 meest vervuilde steden ter wereld in China liggen.³³⁰ Het voorgaand ambtsbericht berichtte dat milieuactivisten kunnen worden opgepakt en gedetineerd indien hun activiteiten de Chinese autoriteiten in diskrediet dan wel in verlegenheid brengen.³³¹

Dit beeld is tijdens de verslagperiode van onderhavig ambtsbericht niet veranderd. Zo werd Xue Renyi op 1 mei 2018 door de Chinese autoriteiten gedetineerd in Chongqing, een stad in Zuidwest-China. Xue is de oprichter en het hoofd van *Green Leaf Action*, een actiegroep die streeft naar voedselzekerheid en strijdt tegen lucht- en watervervuiling. Voor zover bekend is Xue tot op heden veroordeeld noch vrijgelaten.³³²

8.6 Vakbondsactivisten

Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht nam de vervolging toe van activisten die buiten de geijkte staatsstructuren opkomen voor arbeidsrechten.³³³ De vakbonden in China dienen aangesloten te zijn bij de *All China Federation of Trade Unions* (ACFTU),³³⁴ een overkoepelend orgaan dat door de CCP wordt geleid. Het oprichten van zelfstandige vakbonden is niet toegestaan. Volgens wetenschappers en internationale waarnemers preferereert de ACFTU de belangen van de regeringspartij boven die van werknemers.³³⁵

In augustus 2018 deteneerde de oproerpolitie ongeveer vijftig studenten in de zuidelijke provincie Guangdong. De onafhankelijke media omschrijven hun politieke oriëntatie als maoïstisch dan wel marxistisch. De studenten hadden fabrieksarbeiders van *Jasic Technology* gesteund bij het oprichten van een zelfstandige vakbond.³³⁶ Gedurende het eerste kwartaal van 2019 plaatste de

³²⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 februari, 23 en 24 juni 2020.

³³⁰ IQAir, *2019 world air quality report, Region & City PM2.5 ranking*, uitgegeven in 2019, blz. 12.

³³¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 57.

³³² CHR, *Xue Renyi*, 31 mei 2019. Dui Hua, *From Hu to Xi, China's grip on environmental activism, Part II, Environmental activism from above and below*, 24 juli 2019.

³³³ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

³³⁴ In het Nederlands bekend als de 'Chinese Federatie van Vakbonden' of de 'Chinese eenheidsvakbond'.

³³⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 57. CECC, *Annual report, 2019*, 18 november 2019, blz. 61.

³³⁶ RFA, *Riot police in China's Shenzhen detain 50 labor activists in dawn raid*, 24 augustus 2018. The Guardian, *50 student activists missing in China after police raid*, 24 augustus 2018. The Guardian, *Student activists detained in China for supporting workers' rights*, 12 november 2018. CHDR, *China must release detained labor rights advocates*, 25 juli 2019.

Chinese overheid in de provincie Guangdong drie redacteurs van *iLabour.net*, een online nieuwsplatform dat levensgevaarlijke arbeidsomstandigheden in Chinese fabrieken aan de kaak stelt, in detentie. Voor zover bekend, zijn deze redacteurs, Yang Zhengjun, Wei Zhili en Ke Chengbing, tot op heden veroordeeld noch vrijgelaten.³³⁷

³³⁷ CPJ, *Labor rights website editor Wei Zhili arrested in China; another is missing*, 21 maart 2019. RFA, *Labor editors 'at risk of torture', Dozens of labor activists behind bars*, 30 april 2019. China Labour Bulletin (CLB), *Gone for 100 days, Three labour activists 'disappeared' in China*, 27 juni 2019. HRW, *World report 2020, Events of 2019*, uitgegeven in 2020, blz. 134. CHDR, *China must release detained labor rights advocates*, 25 juli 2019.

9 Xinjiang

9.1 Inleiding

De West-Chinese provincie Xinjiang³³⁸ is het woongebied van de Oeigoeren. Xinjiang telt 23 miljoen inwoners. Van dit totaal aantal is ongeveer 63% moslim (vijftien miljoen mensen), en ongeveer 48% van het totaal aantal is Oeigoer. Daarmee is Xinjiang de enige Chinese provincie met een moslimmeerderheid. Ongeveer twee derde (23.000) van alle in de Volksrepubliek China geregistreerde moskeeën staat in Xinjiang. Oeigoeren wonen vooral in het zuiden van de provincie, in steden zoals Kashgar en Hotan, terwijl de meerderheid van de Han-Chinezen in het noorden woont. De Oeigoeren hebben vaak nauwe culturele en sociale banden met aangrenzende Centraal-Aziatische buurlanden waar aan de Turken verwante etnische groepen wonen. Ook hun taal is aan het Turks verwant. Als onderdeel van de 'Nieuwe Zijderoute'³³⁹ komt Xinjiang enig belang toe als een hub voor export.³⁴⁰

Het overheidsbeleid in Xinjiang, de zogenaamde *Strike Hard Campaign*, behelst vergaande maatregelen om de regio onder totale controle te brengen. Dit veiligheidsbeleid werd ingesteld na gewelddadige weerstand van Oeigoeren tegen de overheid in de afgelopen twee decennia, en het optreden van Oeigoerse jihadisten in het buitenland.³⁴¹ De Chinese overheid beoogt daarmee naar eigen zeggen om de openbare orde en veiligheid zeker te stellen en moslimextremisme de kop in te drukken. Volgens critici gaat de overheid daarbij veel verder dan nodig, en ziet het beleid effectief op het uitbannen van de Oeigoerse cultuur of zelfs etniciteit door vergaande maatregelen. Sinds 2016 staat partijsecretaris Chen Quanguo, bekend om zijn repressief beleid als toenmalig partijsecretaris in Tibet tot 2016, in Xinjiang aan het roer. Onder hem kregen inwoners in de gehele provincie steeds meer te maken met zeer vergaande repressie. Kenmerkend voor dit repressieve beleid zijn de volgende elementen: In de gehele regio was er intensief toezicht op de bewegingsvrijheid, en werden mensen door plaatsing in zogenaamde heropvoedingskampen gedwongen om de meeste aspecten van hun geloofsbelijdenis op te geven en hun culturele identiteit aan te passen aan wat de overheid wenselijk acht. De regio werd afgesloten van communicatie met de buitenwereld door middel van maandenlange afsluiting van het internet, vergaand toezicht op individueel niveau op het contact met familieleden buiten China, en buitenlandse journalisten werden gehinderd in hun werk of alleen tijdens geregisseerde bezoeken toegelaten. Internationale kritiek werd gepareerd met het argument dat het om een interne aangelegenheid zou gaan. Daarnaast is er grootschalige inzet van veiligheidsdiensten in het openbare leven maar ook bij mensen thuis.³⁴²

³³⁸ Xinjiang betekent letterlijk 'Nieuwe Grens' en werd voorheen ook gespeld als Sinkiang. Activistische Oeigoeren noemen de provincie 'Oost-Turkestan'.

³³⁹ Dit begrip verwijst naar een economische en infrastructuurontwikkelingsstrategie van de Chinese overheid, in het Engels bekend als het *Belt and Road Initiative* (BRI). Voor meer informatie over het BRI, raadpleeg: Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 11 en 12.

³⁴⁰ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF), *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 15.

³⁴¹ Een bekende overwegend Oeigoerse groepering van jihadisten in het buitenland is bijvoorbeeld de Turkistan Islamic Party (TIP) in Syrië. Zie AP News: <https://cgppolicy.org/articles/uighur-jihadists-in-syria/> *Uighurs fighting in Syria take aim at China*, 23 december 2017. Center for Global Policy: *Uighur Jihadists in Syria*, 18 maart 2020.

³⁴² HRW, *World report 2020*, blz. 131. The Economist, *In Xinjiang, China applies repressive lessons learned in Tibet*, 12 december 2019. BAMF, *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 16. Vertrouwelijke bron, d.d. 24 juli 2019.

Dit hoofdstuk gaat in op de plaatsing in 'heropvoedings'- of detentiekampen, arbitraire detenties en oneerlijke processen, verbod van religieuze handelingen, en de vergaande surveillance over alle bewoners van Xinjiang.

9.2 'Heropvoedingskampen'

Over zogenaamde 'heropvoedingskampen' werd zowel in internationale media als door ngo's veel bericht. In het kader van de Strike Hard Campaign richtten de Chinese autoriteiten vanaf het voorjaar 2017 gesloten kampen in voor zogenaamde 'heropvoeding' van Oeigoeren, Kirgiezen, Kazachen³⁴³ en Hui-Chinezen die overwegend moslim zijn. Zij moeten volgens de Chinese overheid gederadicaliseerd worden en kennis opdoen over de Han-Chinese cultuur en het politieke gedachtegoed van Xi Jinping. Naast gesloten kampen met detentie gedurende meestal meerdere maanden, zijn er open inrichtingen met zogenaamde scholing overdag of in de avonden, waar inzittenden thuis slapen. Deelname is verplicht, bij weigering kan de betrokkene alsnog naar een detentiekamp worden overgeplaatst. Gedetineerden kunnen vanuit een detentiekamp overgeplaatst worden naar strafrechtelijke detentie in een reguliere gevangenis indien zij niet voldoen aan de kampregels.³⁴⁴

Informatie over de omvang van de kampen en de gang van zaken in die kampen is gebaseerd op getuigenissen van voormalig gedetineerden, satellietbeelden en gelekte overheidsdocumenten. Chinese aanbestedingsdocumenten voor nieuw te bouwen detentiekampen en hergebruik van reeds bestaande gebouwen duiden in 2017 al op inrichting van detentiefaciliteiten voor honderdduizenden gevangenen.³⁴⁵ Aanvankelijk ontkenden de Chinese autoriteiten het bestaan van detentiekampen, later werden journalisten juist uitgenodigd in kampen voor officiële tours waarbij de kampen verheerlijkt werden, en uiteindelijk maakte de regering bekend dat de gedetineerden van die kampen waren vrijgelaten en terug begeleid in de samenleving.³⁴⁶ Zie hierover ook paragraaf 9.3 over gedwongen tewerkstelling.

Ook berichtgeving van media en ngo's stond in schril contrast met de berichten van de overheid. In november 2019 publiceerde het *International Consortium of Investigative Journalists* (ICIJ) over Chinese overheidsdocumenten, de zogenaamde *China Cables*,³⁴⁷ waaruit een veel grotere omvang van de gevangenenpopulatie in de kampen bleek dan door de Chinese overheid aangegeven. Op basis van deze en eerder gepubliceerde overheidsdocumenten³⁴⁸ schatten ngo's en media het aantal inzittenden van detentiekampen op circa één miljoen mensen. Vooral Oeigoeren maar ook Chinezen van Kazachse of Kirgizische oorsprong of andere

³⁴³ Volgens een bericht van Bitter Winter zijn er naast ca. tienduizend etnische Kazachen met de Chinese nationaliteit ook enkele tientallen Kazachen met de Kazachse nationaliteit gedetineerd in kampen. Volgens het bericht werden 20 Kazachen met de Kazachse nationaliteit, en 2.500 mensen met zowel de Kazachse als de Chinese nationaliteit, vrijgelaten. De laatste groep wordt toegestaan om de Chinese nationaliteit op te geven. Bitter Winter, *The drama of Kazakh Muslims in China, Imprisoned, tortured, silenced*, 3 juli 2019. Zie ook paragraaf 12.6 over Chinese Kazachen in Kazachstan.

³⁴⁴ BAMF, *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 15.

³⁴⁵ Voor gesloten kampen werden o.a. scholen, ziekenhuizen, supermarkten en tehuizen voorzien van muren, veiligheidshelmen, wachttorens, camerabewaking, prikkeldraad en veiligheidsdeuren. Journal of Political Risk, *Wash brains, Cleanse hearts, Evidence from Chinese government documents about the nature and extent of Xinjiang's extrajudicial internment campaign*, november 2019. Jamestown Foundation, *New evidence for China's political re-education campaign in Xinjiang*, 15 mei 2018.

³⁴⁶ AP, *China claims everyone in Xinjiang camps has "graduated"*, 9 december 2019.

³⁴⁷ International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ), *China Cables, Who are the Uighurs and why mass detention?*, 24 november 2019.

³⁴⁸ Jamestown Foundation, *New evidence for China's political re-education campaign in Xinjiang*, 15 mei 2018.

moslimminderheden zoals de Hui zouden gedurende vele maanden of zelfs jaren tegen hun wil in detentiekampen geplaatst worden.³⁴⁹ Aan de plaatsing in een kamp hoeft door een wetwijziging van de anti-extremismewetgeving in oktober 2018 geen rechterlijke procedure vooraf te gaan. Daarmee werd buitengerechterlijke detentie in de kampen sinds 2017 met terugwerkende kracht gelegaliseerd.³⁵⁰

Aanleiding voor plaatsing in een gesloten kamp zijn volgens wederom uitgelekte overheidsdocumenten dagelijkse gedragingen of omstandigheden van de persoon zelf of familieleden. Op deze overheidsdocumenten staan overwegend dagelijkse omstandigheden als bijvoorbeeld het hebben van familieleden in het buitenland of het ontvangen van hulpgoederen van die familieleden, het hebben van een echtgenote die een sluier draagt of droeg, het voornemen om op islamitische bedevaart te gaan, het stoppen met alcoholconsumptie, het dragen van een baard of het bijwonen van een begrafenis. Ook het hebben van meer dan het toegestane aantal kinderen – twee in stedelijke gebieden en drie in landelijke gebieden – kan leiden tot plaatsing in een detentiekamp.³⁵¹ Volgens de onderzoeker Adrian Zenz van de *Jamestown Foundation*³⁵² was dit in Qaraqash de meest voorkomende aanleiding voor plaatsing in een dergelijk kamp.³⁵³

Het gehanteerde regime en de leefomstandigheden in de detentiekampen werden bekend uit bovengenoemde *China Cables*,³⁵⁴ en uit berichten van vrijgelaten gedetineerden. Gedetineerden moeten Chinees leren en worden onderworpen aan intensieve indoctrinatie; zij moeten lofliederen op de CCP zingen en regels uit hun hoofd leren. Grove mishandeling en foltering door kampbewakers volgt op het niet voldoen aan de regels, net als dwangarbeid, het onthouden van voedsel en gedwongen medicatie.³⁵⁵ De faciliteiten in de kampen lijken op gevangnissen, met camerabewaking in alle ruimtes, ook in de sanitaire inrichtingen. Sommige cellen zijn zo vol dat gevangen alleen om beurten kunnen slapen. Er zijn meldingen van sterfgevallen zonder duidelijke doodsoorzaak in de kampen, mogelijk door omstandigheden in detentie of gebrek aan medische behandeling.³⁵⁶ Sommige Oeigoeren berichtten over gedwongen medische onderzoeken en afname van bloed of DNA in de kampen.³⁵⁷ Volgens drie Oeigoerse vrouwen zouden zij zonder hun weten gesteriliseerd zijn tijdens hun verblijf in een kamp.³⁵⁸ De onderzoeker Adrian Zenz vermoedt na inzage van overheidsdocumenten grootschalige toepassing in en buiten de kampen van gedwongen sterilisatie en plaatsing van een spiraal bij Oeigoerse vrouwen met twee of drie kinderen.³⁵⁹

³⁴⁹ The New York Times, 'Absolutely No Mercy', *Leaked files expose how China organized mass detentions of Muslims*, 16 november 2019. BBC, *Data leak reveals how China 'brainwashes' Uighurs in prison camps*, 24 november 2019. BAMF, *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 14.

³⁵⁰ BAMF, *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 13. Tagesschau, *Umerziehungslager jetzt offiziell*, 11 oktober 2018.

³⁵¹ The New York Times, *How China tracked detainees and their families*, 17 februari 2020. Süddeutsche Zeitung, *Was mit den Uiguren nach der Internierung passiert*, 17 februari 2020.

³⁵² De *Jamestown Foundation* is een in de VS gevestigd onderzoeksinstituut. Zie voor meer informatie de website <https://jamestown.org>.

³⁵³ The Journal of Political Risk, *The Karakax List, Dissecting the anatomy of Beijing's internment drive in Xinjiang*, februari 2020, onder paragraaf 3.4.2 van dit artikel.

³⁵⁴ ICIJ, *China Cables, Who are the Uighurs and why mass detention?*, 24 november 2019.

³⁵⁵ The China Tribunal, *Final Judgment*, 1 maart 2020, blz. 83 para. 261.

³⁵⁶ BAMF, *Länderreport 22, China Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 15. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

³⁵⁷ China Tribunal, *Final Judgment*, punt 193 op blz. 59.

³⁵⁸ The Independent, *Muslim women 'sterilised' in China detention camps, say former detainees*, 12 augustus 2019. CECC, *2019 Annual report*, blz. 123.

³⁵⁹ The Journal of Political Risk, *The Karakax List, Dissecting the anatomy of Beijing's internment drive in Xinjiang*, februari 2020, blz. 15 en 18.

Ten aanzien van gedwongen orgaandonatie in de detentiekampen is er vooralsnog ontoereikend bewijs. Het onderzoekscomité China Tribunal uitte in september 2019 voor de *UN Human Rights Council* zijn zorgen over de kwetsbaarheid van Oeigoeren voor de gestelde gedwongen orgaandonatie in detentiekampen. Hoewel er onvoldoende omvangrijk bewijs bleek te zijn van gedwongen orgaandonatie, sluit dit onderzoekscomité uitdrukkelijk niet uit dat dit gebeurt.³⁶⁰ Andere ngo's sluiten deze mogelijkheid eveneens niet uit maar hebben onvoldoende mogelijkheden om bewijs te verzamelen.³⁶¹

9.3 Gedwongen tewerkstelling

Vanuit de detentiekampen, maar ook vanuit hun huizen, werden moslimminderheden in Xinjiang, als bijvoorbeeld Oeigoeren en Kazachen, in de verslagperiode onvrijwillig tewerkgesteld in fabrieken. Deze fabrieken liggen deels in Xinjiang in de buurt van hun woonplaats, maar soms ook ver buiten Xinjiang in andere delen van China. Naar schatting van het Australian Strategic Policy Institute (ASPI) werden tussen 2017 en 2019 circa tachtigduizend bewoners vanuit Xinjiang onvrijwillig tewerkgesteld in fabrieken buiten hun eigen provincie. Sommige fabrieken hebben een dependance in een detentiekamp. De tewerkstelling volgt soms op een gedwongen verblijf in een detentiekamp, maar kan ook mensen buiten detentiekampen treffen. Tewerkstelling is onderdeel van de overheids campagne *Xinjiang Aid*, bedoeld om armoede en werkloosheid tegen te gaan.³⁶²

Hoewel sommige arbeiders in Xinjiang vrijwillig instemmen met de tewerkstelling, zijn er volgens een onderzoeker ook vaak elementen van onvrijwilligheid: arbeiders van een moslimminderheid wonen in gescheiden vertrekken en eten in aparte kantines van hun Han-Chinese collega's. In sommige fabrieken worden Oeigoeren minder betaald dan hun collega's voor hetzelfde werk. Familieleden in Xinjiang zouden te maken krijgen met bedreigingen zodra de Oeigoerse arbeiders overwegen om te stoppen met hun werk.³⁶³

9.4 Arrestaties, detentie en oneerlijk proces

Naast dreigende plaatsing in open kampen of detentiekampen krijgt een onbekend aantal moslims in Xinjiang te maken met arbitraire arrestaties en detenties, en oneerlijke rechtsgang. Volgens officiële gegevens van de Chinese regering werd in 2017 grofweg twintig procent van alle arrestaties in heel China geregistreerd in Xinjiang, waar ongeveer anderhalf procent van de bevolking van China woont. Deze hoge aantallen verklaart de Chinese regering met haar strijd tegen het terrorisme. Zij maakte in maart 2019 bekend sinds 2014 circa 1.600 gewelddadige en terroristische bendes vernietigd te hebben, 13.000 terroristen gearresteerd, 2.052 explosieven in beslag genomen, 30.645 mensen gestraft voor 4.858 illegale

³⁶⁰ The Independent, *China is killing religious and ethnic minorities and harvesting their organs*, 24 september 2019.

³⁶¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020.

³⁶² The New York Times, *Inside China's push to turn Muslim minorities into an army of workers*, 30 december 2019 en bijgewerkt op 17 februari 2020. CECC, *2019 Annual Report*, blz. 58. Australian Strategic Policy Institute (ASPI), *Uyghurs for sale*, 1 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 8 april 2020.

³⁶³ The Economist, *From slammer to serfdom, What happens when China's Uighurs are released from re-education camps*, 5 maart 2020.

religieuze activiteiten en 345.229 kopieën van illegaal religieus materiaal in beslag genomen te hebben.³⁶⁴

Tegenover HRW beschreven Oeigoerse voormalig gedetineerden marteling en mishandeling zowel tijdens politieverhoren als in detentiecentra. Zij beschreven opsluiting zonder proces, afranselingen, slaaponttrekking en aan plafonds of muren geketende gedetineerden. Volgens de geïnterviewden waren er voornamelijk Oeigoeren en Kazachen gedetineerd, en een aantal Hui. Zij werden gedetineerd zonder formele aanklacht, zonder een advocaat te zien te krijgen en zonder dat de familie op de hoogte werd gebracht.³⁶⁵

9.5 Vrijheid van godsdienst en assimilatie aan de Han-Chinese cultuur

De Oeigoerse gemeenschap verschilt in taal, geloof en cultuur van de Han-Chinese bevolking. Oeigoeren blijven hun eigen cultuur en geloof van oudsher trouw, hetgeen door de Chinese staat als religieus extremisme en als bedreiging voor de nationale eenheid wordt opgevat. De Chinese overheid reageert dan ook sinds 2009 met strenge maatregelen om de cultuur en het geloof van Oeigoeren in te perken. Een groot aantal religieuze handelingen is aangemerkt als illegale religieuze activiteiten of religieus extremisme. In het kader van Xi Jinpings rule by law-beleid werden ook deze bestaande maatregelen in wetten vastgelegd. Zo is het verbod op diverse religieuze handelingen vastgelegd in een aantal wetten op nationaal, regionaal en lokaal niveau.³⁶⁶ Deze wetten zijn echter vaak dermate ruim geformuleerd, dat weinig sprake is van transparantie in overheidsoptreden.³⁶⁷

Vrije beoefening van religie is voor moslims vrijwel onmogelijk in Xinjiang. Religieuze uitingen als de oproep tot gebed of het dragen van een sluier zijn verbannen uit het straatbeeld. Een onbekend aantal moskeeën is buiten gebruik, of wordt gebruikt voor partijpropaganda. Andere moskeeën werden gesloopt, of er werden toegangscontroles ingevoerd, zoals persoonscontroles bij de ingangen en bewakingscamera's.³⁶⁸ De antiterrorismewet van de regio Xinjiang verbiedt lange baarden, halal-praktijken ten aanzien van andere zaken dan voedsel, evenals islamitische elementen in de gezinsplanning, bruiloften, begrafenissen of het erfrecht. Ook mogen minderjarigen niet deelnemen aan religieuze activiteiten, en mogen kinderen geen islamitische namen krijgen. De Arabische begroeting *assalamu aleykum* ('vrede zij met u') is eveneens verboden. Het kwam voor dat moslims door ambtenaren gedwongen werden tot het eten van varkensvlees, het drinken van alcohol, en het doorbreken van de vastenperiode tijdens de ramadan (zie ook paragraaf 9.6).³⁶⁹

³⁶⁴ 21% van alle arrestaties en 13% van alle aanklachten zouden in 2017 in Xinjiang zijn verricht. BAMF, *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 17. The Guardian, *China says it has arrested 13000 terrorists in Xinjiang*, 18 maart 2019.

³⁶⁵ HRW, "Eradicating ideological viruses", *China's campaign of repression against Xinjiang's Muslims*, september 2018, blz. 27. AI, *Fears of imprisonment for missing Kazakh writer, Nagyz Muhammed*, 27 april 2020.

³⁶⁶ Bijvoorbeeld wetgeving op het gebied van terrorismebestrijding uit januari 2016, de Xinjiang-verordeningen voor religieuze aangelegenheden uit januari 2015 en de Urumqi-voorschriften inzake religieuze kledij uit februari 2015.

³⁶⁷ Freedom House, *The battle for China's spirit*, februari 2017, blz. 70. BAMF, *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 18.

³⁶⁸ BAMF, *Länderreport 22, China Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 19. Vertrouwelijke bron. d.d. 29 oktober 2019.

³⁶⁹ USDOS, *2018 report on international religious freedom, China (includes Tibet, Xinjiang, Hong Kong, and Macau)*, 21 juni 2019, blz. 61-63. ChinaFile, *China's government has ordered a million citizens to occupy Uighur homes, Here's what they think they're doing*, 24 oktober 2018. RFA, *Chinese officials force Muslims to drink, eat pork at festival*, 6 februari 2019.

De poging tot assimilatie van de Oeigoerse cultuur aan de Han-Chinese cultuur richtte zich in de verslagperiode toenemend op de Oeigoerse kunst- en entertainmentsector. Oeigoeren die zichtbaar zijn door hun positie binnen die sector lopen gevaar om in strafrechtelijke detentie of een detentiekamp te verdwijnen, ook als zij niet politiek of religieus actief zijn en zelfs als zij lange tijd voor de overheid gewerkt hebben en goede banden met de CCP hebben.³⁷⁰ Deze arrestaties lijken naast de verzwakking van het Oeigoerse cultureel landschap ook als afschrikkingsmiddel te dienen. Zo werd de Oeigoerse historicus en uitgever Iminjan Seydin na zijn verdwijning in 2017 veroordeeld tot vijftien jaar gevangenisstraf op verdenking van het aanzetten tot extremisme. Amnesty International noemt het proces zeer oneerlijk.³⁷¹ Ook bekende Oeigoerse cabaretiers, zangers en dichters verdwenen zonder dat de familie wist waar zij zich ophouden.³⁷²

Het Chinese discours richt zich op culturele assimilatie. Op 21 juli 2019 publiceerde China het beleidsstuk *Historical matters concerning Xinjiang*, waarin wordt gesteld dat Xinjiang al lange tijd een onafscheidelijk deel is van China en de Oeigoeren niet afstammen van Turken, maar dat ze samen met Chinezen in opstand waren gekomen tegen Turkse overheersing; en waarin verder wordt gesteld dat de Oeigoeren een Chinees volk zijn dat de islam kreeg opgedrongen in religieuze oorlogen.³⁷³

9.6 Bewegingsvrijheid en dagelijks leven in Xinjiang

Deze paragraaf beschrijft hoe de bewegingsvrijheid van de bewoners van Xinjiang gedurende de verslagperiode verder werd ingeperkt door middel van controleposten, en een verplichte app die de overheid toegang geeft tot de locatiegeschiedenis van de gebruiker. In het dagelijks leven werd vergaand ingegrepen door bijvoorbeeld inwonende ambtenaren of gedwongen opvang van kinderen van gearresteerde inwoners in opvangfaciliteiten.

9.6.1 *Integrated joint operations platform (IJOP)*

Alle inwoners van Xinjiang zijn volgens een rapport van HRW verplicht om een applicatie op hun mobiele telefoon te installeren, genaamd *Integrated Joint Operations Platform (IJOP)*. Deze applicatie stelt de Chinese overheid in staat vrijwel alle activiteiten en persoonlijke informatie van burgers in Xinjiang te monitoren, en activiteiten of personen als verdacht aan te merken. Het IJOP slaat een grote hoeveelheid persoonlijke informatie op, volgens HRW grotendeels zonder wettelijke basis. De politie krijgt via IJOP toegang tot NAW-gegevens,³⁷⁴ bankgegevens, voertuigen op naam van de gebruiker, zijn politieke overtuiging, de bloedgroep, etnische en religieuze informatie en gebruik van elektriciteit en brandstof. De applicatie geeft ook toegang tot de locatiegeschiedenis en het gebruik van de telefoon, en koppelt deze gegevens aan andere gegevens verkregen via apparatuur bij controleposten en CCTV-camera's³⁷⁵ met gezichtsherkenning.³⁷⁶

In het geval dat de app als verdacht aangemerkte activiteiten of als verdacht aangemerkte personen detecteert, stuurt de app een signaal naar de autoriteiten. De politie start dan een onderzoek, veelal op verdenking van verstoring van de

³⁷⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 12 maart 2020.

³⁷¹ AI, *Uyghur academic jailed for 'inciting extremism'*, Iminjan Seydin, 13 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

³⁷² The Guardian, *Fears for Uyghur comedian missing amid crackdown on cultural figures*, 22 februari 2019.

³⁷³ Vertrouwelijke bron, d.d. 23 juli 2019.

³⁷⁴ NAW staat voor naam, adres, woonplaats.

³⁷⁵ CCTV staat voor *closed-circuit television*, oftewel beveiligingscamera's die zijn aangesloten op een gesloten circuit.

³⁷⁶ HRW, *China's algorithms of repression*, 1 mei 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 mei 2019.

openbare orde. De volgende activiteiten worden bijvoorbeeld als verdacht aangemerkt: religieuze activiteiten zoals donaties aan een moskee, preken zonder autorisatie, bedevaart zonder autorisatie; gebruik van niet toegestane sociale media als WhatsApp, Viber of Telegram, of het gebruik van de achterdeur in plaats van de voordeur. Personen worden als verdacht aangemerkt indien zij bijvoorbeeld een ter dood veroordeeld familielid hebben, in detentie gezeten hebben, teruggekeerd zijn uit het buitenland, meer kinderen hebben dan toegestaan, niet op hun geregistreerd adres wonen, of indien zij het bezit van een internationaal paspoort verzwijgen.³⁷⁷

9.6.2 *Controleposten*

Een dicht netwerk³⁷⁸ van controleposten door de gehele provincie Xinjiang maakt het bewoners in grote delen van Xinjiang onmogelijk om zich onopgemerkt te verplaatsen. Deze controleposten maken gebruik van gezichtsherkenning en identiteitscontrole. Sommige controleposten beschikken over apparatuur om data van mobiele telefoons te kopiëren, zodat deze later getraceerd kunnen worden. Daarnaast staan sommige controleposten in directe verbinding met de database achter de IJOP app. Indien de IJOP app een gebruiker als verdacht heeft aangemerkt, en deze gebruiker een checkpoint tracht te passeren, geeft het systeem een signaal af. De betrokkene kan dan ondervraagd worden, en staande gehouden of gearresteerd worden. HRW bericht van mensen die onverwacht te horen kregen dat zij hun woonplaats of regio niet mochten verlaten, omdat zij als verdacht waren aangemerkt zonder dit te weten.³⁷⁹

9.7 **Inwonende ambtenaren**

De Chinese overheid plaatst Han-Chinese ambtenaren³⁸⁰ in huis bij gezinnen in Xinjiang. Dit is onderdeel van het beleid om de Han-Chinese cultuur tot in alle gelederen van de bevolking in Xinjiang door te laten dringen, en daarmee ook de mensen te bereiken die niet in kampen onderworpen zijn aan zogenaamde heropvoeding. Eens in de maand of eens in de twee maanden houdt een inwonende ambtenaar gedurende een week toezicht, verzamelt informatie over politieke opvattingen en religieuze belijdenis van het gezin en stimuleert de kennisvergaring van Chinees en de Han-Chinese cultuur. Na zijn bezoek brengt de ambtenaar verslag uit van zijn observaties aan de Chinese overheid. Negatieve aantekeningen, bijvoorbeeld omdat het gezin vasthoudt aan islamitische gebruiken of weigert om informatie te geven, kunnen in het uiterste geval leiden tot plaatsing in een detentiekamp. De bezoeken zijn onderdeel van een volgens de overheid vrijwillige culturele uitwisseling. Volgens media gaat het om circa 1,1 miljoen observerende ambtenaren. Soms worden mannelijke ambtenaren geplaatst in een gezin waarvan alle mannelijke gezinsleden in een detentiekamp verblijven.³⁸¹

³⁷⁷ Zie voor een uitgebreide lijst van verdachte activiteiten en personen pagina 26 van het rapport van HRW, *China's algorithms of repression*, 1 mei 2019.

³⁷⁸ De dichtheid van checkpoints is het hoogst in gebieden met veel Oeigoerse inwoners. In de stad Hotan bijvoorbeeld, met een grote Oeigoerse bevolking, staan vier tot vijf controleposten per kilometer. In de stad Shihezi, waar 95% van de bevolking Han-Chinees is, staan veel minder of geen controlepunten langs de weg en zijn de politie maatregelen op een zelfde niveau als elders in China. BAMF, *Länderreport 22, China Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 20.

³⁷⁹ HRW, *China's Algorithms of Repression*, 1 mei 2019.

³⁸⁰ Meestal gaat het om ambtenaren, maar soms ook om familieleden van die een ambtenaar. Deze observeerders worden vrijwillig of onvrijwillig naar Xinjiang gezonden om daar deels langdurig in verschillende gezinnen te verblijven. ChinaFile, *China's government has ordered a million citizens to occupy Uighur homes, Here's what they think they're doing*, 24 oktober 2018.

³⁸¹ The Independent, *China sends state spies to live in Uighur Muslim homes*, 30 november 2018. Aljazeera, *Uighur refugee, I'm not very optimistic*, Video-interview met Ilshat Hassan, 8 december 2018. CNN, *Chinese Uyghurs forced to welcome Communist Party into their homes*, 14 mei 2018. ChinaFile, *China's government has ordered a million citizens to occupy Uighur homes, Here's what they think they're doing*, 24 oktober 2018.

9.8 Kinderen

Ook op kinderen van moslimminderheden in Xinjiang richt de Chinese overheid haar pogingen tot assimilatie. Op scholen worden uitsluitend Chinees sprekende leraren ingezet.³⁸² Kinderen van gedetineerde moslimminderheden worden doorgaans in weeshuizen of andere opvangfaciliteiten geplaatst. Dit gebeurt ook zonder toestemming van de ouders of familie. In de faciliteiten leren kinderen vanaf de kleuterleeftijd Chinees en maken zij kennis met de Han-Chinese cultuur. De Chinese overheid heeft daartoe tal van faciliteiten laten bouwen, deels met vergelijkbare veiligheidsvoorzieningen als de detentiekampen.³⁸³

9.9 De lange arm van China in het buitenland

Oeigoeren die buiten China leven, kunnen te maken krijgen met intimidatie van de Chinese overheid en mogelijk Chinese ambassades in hun land van verblijf. Leden van de Oeigoerse diaspora berichten dat de Chinese politie inbreekt in communicatie met hun familieleden in Xinjiang of hen rechtstreeks contacteert, en hen verzoekt om voor de Chinese overheid informatie te verzamelen over personen binnen de plaatselijke Oeigoerse gemeenschap. China lijkt dus de Oeigoerse diaspora in kaart te brengen. Weigering om mee te werken kan leiden tot nadelige gevolgen voor de familieleden van betrokkenen in Xinjiang zoals plaatsing in een detentiekamp. Enkele Oeigoeren in Nederland gaven tegenover media en Amnesty International aan dat de Chinese autoriteiten sociale media gebruiken om hen te volgen en te intimideren. Pogingen van de Oeigoerse diaspora om online aandacht te vragen voor de situatie in Xinjiang worden geregeld gedwarsboemd door hacks op websites en desinformatie van trollen op sociale media.³⁸⁴

Zie voor opvang van Oeigoeren in Turkije paragraaf 12.5.

³⁸² ChinaFile, *China's government has ordered a million citizens to occupy Uighur homes, Here's what they think they're doing*, 24 oktober 2018.

³⁸³ HRW, *China, Xinjiang children separated from families*, 15 september 2019. CECC, *Annual report, 2019*, blz. 16.

³⁸⁴ AI, *Oeigoeren zijn nergens veilig, zelfs niet in Nederland*, 21 februari 2020. Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC), *Oeigoeren in Nederland doen aangifte tegen Beijing*, 14 augustus 2019. NOS, *Oeigoeren in Nederland klagen de Chinese overheid aan*, 14 augustus 2019. BuzzFeed News, *They thought they'd left the surveillance state behind, They were wrong*, 9 juli 2018. Wired, *China is trolling and hacking Uighur exiles around the world*, 6 december 2019. De Volkskrant, *Beijings grote geheim stond op haar laptop*, 7 december 2019. Reformatorisch Dagblad (RD), *China achtervolgt Oeigoer tot in Nederland*, 15 april 2020.

10 Hongkong

10.1 Inleiding

Hongkong is een voormalige kroonkolonie van Groot-Brittannië. Op 1 juli 1997 droegen de Britten Hongkong over aan de Chinese autoriteiten. Sindsdien maakt Hongkong als een *special administrative region* (SAR), oftewel een speciale bestuurlijke regio, deel uit van de Volksrepubliek China. Dit betekent dat Hongkong binnen China een status aparte geniet.³⁸⁵ Hongkongs autonomie is vastgelegd in de *Basic Law*, oftewel 'Basiswet', de *de facto* grondwet van Hongkong. Hierin is onder andere vastgelegd dat Hongkong een eigen rechterlijke en wetgevende macht heeft en dat de centrale regering in Peking verantwoordelijk is voor defensie en het onderhouden van buitenlandse betrekkingen. Deze situatie, waarbij Hongkong en het Chinese vasteland tot hetzelfde land behoren, maar door twee verschillende systemen worden bestuurd, staat bekend als *one country, two systems*.³⁸⁶

Hoewel de Chinese Communistische Partij (CCP), China's regeringspartij, formeel niet deelneemt aan de Hongkongse politiek, oefent de centrale overheid in Peking grote invloed uit op de politieke situatie in Hongkong. De *Chief Executive* (CE), oftewel Hongkongs hoogste bestuurder, wordt niet direct gekozen door de bevolking van Hongkong, maar door een kiescommissie van ongeveer twaalfhonderd leden. Deze kiesmannen en -vrouwen vormen een economische, professionele, politieke en maatschappelijke elite en zijn grotendeels loyaal aan Peking. Sinds 1 juli 2017 bekleedt de Peking-getrouwe Carrie Lam het ambt van CE. De *Legislative Council* (LegCo), oftewel de Wetgevende Raad van Hongkong, telt zeventig parlementsleden. Daarvan worden 35 volksvertegenwoordigers direct gekozen door het Hongkongse electoraat, terwijl de andere helft wordt gekozen door verschillende beroepsgroepen. De vertegenwoordigers van deze beroepsgroepen zijn veelal trouw aan de centrale regering in Peking.³⁸⁷

In het voorgaande ambtsbericht over China stond dat de invloed van de centrale regering in Peking op het zelfbestuur van Hongkong steeds groter werd.³⁸⁸ Deze ontwikkeling heeft zich in de verslagperiode van dit ambtsbericht voortgezet. Zo verboden de Hongkongse autoriteiten in september 2018 de *Hong Kong National Party* (HKNP) die streeft naar een onafhankelijk Hongkong. Dit was voor de eerste keer sinds de soevereiniteitsoverdracht in 1997 dat er in Hongkong een politieke partij werd verboden.³⁸⁹

³⁸⁵ Macau, tot 1999 een Portugese kolonie, geniet dezelfde status als SAR.

³⁸⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 61. Trouw, *Hongkong en de spraakverwarring over één-land-twee-systemen*, 3 juli 2019. BBC, *Hong Kong, What is the Basic Law and how does it work?*, 20 november 2019.

³⁸⁷ VRT, *Pro-Chinese Carrie Lam wordt eerste vrouw aan het hoofd van Hong Kong*, 26 maart 2017. Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 61 en 62. Freedom House, *Hong Kong, Country report*, 30 januari 2019, blz. 4. Legislative Council Secretariat Education Service Team, *Composition of the Legislative Council*, mei 2019. BBC, *Hong Kong, What is the Basic Law and how does it work?*, 20 november 2019.

³⁸⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 61-62.

³⁸⁹ BBC, *Hong Kong government bans pro-independence party*, 24 september 2018. De Volkskrant, *Hongkong verbiedt partij die streeft naar onafhankelijkheid van China*, 24 september 2018. Freedom House, *Hong Kong, Country report*, 30 januari 2019, blz. 1.

10.2 Controerse omtrent uitleveringswet

In april 2019 diende het bestuur van Hongkong een wetsvoorstel in dat als doel had om strafrechtelijk verdachten vanuit Hongkong te kunnen uitleveren aan het Chinese vasteland, zonder dat daar een verdragsbasis voor nodig was. Tegenstanders vreesden dat de Chinese autoriteiten de wet zouden aanwenden om critici en activisten in Hongkong te kunnen vervolgen op het Chinese vasteland. Het wetsvoorstel leidde tot een golf van protest. Op 9 juni 2019 vond een protest plaats dat was georganiseerd door het *Civil Human Rights Front* (CHRF), een coalitie van groepen die streeft naar democratisering van het politiek bestel in Hongkong. Volgens het CHRF bracht het protest ruim één miljoen demonstranten op de been. De Hongkongse politie schatte het aantal demonstranten op ongeveer 240.000. Het was de grootste demonstratie sinds de soevereiniteitsoverdracht in 1997. Op 16 juni 2019 vond opnieuw een massademonstratie plaats. Ditmaal stelden de organisatoren dat twee miljoen mensen hadden gedemonstreerd, terwijl de politie sprak over 338.000 deelnemers. Onder publieke druk kondigde Lam, de CE van Hongkong, op 4 september 2019 aan de uitleveringswet te zullen intrekken. Op 23 oktober 2019 werd de uitleveringswet definitief ingetrokken.³⁹⁰

Er bestaat geen juridische basis voor het uitleveren van ingezetenen van Hongkong aan het Chinese vasteland.³⁹¹ Wel deed zich tijdens de verslagperiode van dit ambtsbericht het volgende incident voor. In augustus 2019 werd Simon Cheng, een Hongkongse medewerker van het Britse consulaat-generaal in Hongkong, door de Chinese autoriteiten opgepakt binnen de Chinese douanezone op het treinstation West Kowloon in het centrum van Hongkong. Vervolgens werd Cheng vijftien dagen 'administratief' gedetineerd op het Chinese vasteland op beschuldiging van prostitutiebezoek (voor meer informatie over het begrip 'administratieve detentie', raadpleeg paragraaf 4.3.3). Tijdens zijn detentie werd hij naar eigen zeggen gemarteld, zowel geestelijk als lichamelijk. De Britse autoriteiten achten Chengs verklaringen omtrent de ondergane martelingen geloofwaardig.³⁹² Voor zover bekend, heeft Cheng Hongkong verlaten en is het thans onduidelijk in welk land hij verblijft.³⁹³

10.3 Aanhoudende protesten

Ondanks dat de controversiële uitleveringswet definitief was ingetrokken, hielden de protesten in Hongkong aan. Het protest richtte niet langer uitsluitend op de uitleveringswet en de betogers brachten de volgende eisen naar voren:

³⁹⁰ HKFP, *Over a million attend Hong Kong demo against controversial extradition law, organisers say*, 9 juni 2019. SCMP, *Hong Kong extradition law, Hundreds of thousand protest against controversial bill*, 9 juni 2019. SCMP, *Hong Kong extradition law, 2 million Hongkongers in epic march against proposed law*, 17 juni 2019. SCMP, *Hong Kong protests, A timeline of events, from the introduction of the extradition bill to the 2 million person march and more*, 9 augustus 2019. De Volkskrant, *Bestuur Hongkong geeft toe aan betogers en trekt omstreden uitleveringswet in*, 4 september 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020.

³⁹¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 6 maart 2020.

³⁹² BBC, *Simon Cheng, Former UK consulate worker says he was tortured in China*, 20 november 2019. The Guardian, *Former UK employee in Hong Kong 'tortured in 15-day China ordeal'*, 20 november 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

³⁹³ Vertrouwelijke bron, d.d. 4 maart 2020.

- Een onafhankelijke commissie moet onderzoek verrichten naar het gebruik van geweld door de *Hong Kong Police Force* (HKPF) tegen demonstranten;
- De autoriteiten moeten deelnemers aan demonstraties niet omschrijven met de criminaliserende term 'reischoppers', een classificatie waarop een gevangenisstraf staat van tien jaar;
- De gearresteerde demonstranten moeten worden vrijgelaten en amnestie verkrijgen;
- De CE en alle leden van de LegCo moeten direct door het Hongkongse electoraat worden verkozen.³⁹⁴

Het bestuur van Hongkong willigde bovengenoemde eisen niet in en naarmate de protesten voortduurden, kregen zij een gewelddadiger karakter. Volgens een bron zou de Hongkongse politie van 9 juni 2019 tot 3 maart 2020 tussen de 7.400 en 7.700 demonstranten hebben gearresteerd. Het overgrote deel van deze arrestanten is op borgtocht vrij, aldus de bron. 86 personen zouden volgens dezelfde bron in voorlopige hechtenis verkeren en 23 personen zouden inmiddels zijn veroordeeld. Tegen ruim duizend gearresteerden zou momenteel een rechtszaak lopen.³⁹⁵

Het optreden van de HKPF roept veel kritiek op. Klagers kunnen zich officieel wenden tot de *Independent Police Complaints Council* (IPCC), oftewel de Onafhankelijke Raad voor Politieklachten. Op 28 februari 2020 maakte de IPCC bekend dat er in totaal 1.641 klachten waren ingediend betreffende het politieoptreden tijdens de protesten.³⁹⁶ In de ogen van critici is de IPCC geen onafhankelijke en legitieme onderzoekscommissie. Zo worden de leden van de IPCC door het door Peking gedomineerde bestuur van Hongkong benoemd en ontslagen en heeft de IPCC niet het recht om getuigen onder ede te verhoren.³⁹⁷ De critici worden gesteund door vijf politiekenners uit het Verenigd Koninkrijk, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland die concluderen dat de IPCC niet beschikt over de benodigde onafhankelijkheid, bevoegdheden en capaciteit om het optreden van de Hongkongse politie te onderzoeken.³⁹⁸ Op 2 maart 2020 maakte het Hongkongse politiehoofd bekend dat er tot dusver 21 politieagenten zijn 'berispt' vanwege hun optreden tijdens de protesten, maar het is onduidelijk wat dergelijke 'berispingen' inhouden.³⁹⁹

Op 15 mei 2020 publiceerde de IPCC een thematische studie naar het optreden van de HKPF gedurende de protesten. De IPCC concludeerde dat, hoewel er 'ruimte was voor verbeteringen', er geen structurele problemen bestonden in het politiekorps van Hongkong. Het geweld dat de Hongkongse politiek gebruikte was een gerechtvaardigde reactie op het geweld door demonstranten, aldus de IPCC. Mensenrechtenorganisaties, buitenlandse waarnemers en de Hongkongse oppositie en demonstranten beschouwden het IPCC-rapport als partijdig en een poging om het politiegeweld tegen demonstranten te vergoelijken.⁴⁰⁰

³⁹⁴ SCMP, *Hong Kong protests, What are the 'five demands'? What do protesters want?*, 20 augustus 2019.

³⁹⁵ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 maart 2020.

³⁹⁶ Voor meer informatie, bekijk de thuispagina van de IPCC: www.ipcc.gov.hk/en/home/index.html, geraadpleegd op 9 maart 2020.

³⁹⁷ HKFP, *Scrap the IPCC – we need a police complaints body Hongkongers can trust*, 5 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 6 maart 2020.

³⁹⁸ Time, *Hong Kong's police watchdog is unable to do its job, experts say*, 11 november 2019. HKFP, *Hong Kong police watchdog postpones report on unrest following legal challenge*, 17 januari 2020. De Volkskrant, *Buitenlandse experts stappen uit onderzoek naar politiegeweld Hongkong*, 11 december 2019.

³⁹⁹ HKFP, *Hong Kong police chief defends budget boost, says 21 officers 'reprimanded' over conduct at protests*, 2 maart 2020.

⁴⁰⁰ Radio Television Hong Kong (RTHK), *No police collusion in Yuen Long attack, IPCC report*, 15 mei 2020. HKFP, *'Absurd, preposterous, whitewash', Reactions pour in as Hong Kong police watchdog clears force of wrongdoing*, 15 mei 2020. AI, *Hongkong, Machteloze en bevooroordeelde klachtencommissie brengt geen gerechtigheid*, 15 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 mei 2020. Het IPCC-rapport telt 999 bladzijden en 52 aanbevelingen voor

10.4 Meest recente ontwikkelingen

Op 13 februari 2020 werd Xia Baolong benoemd als de nieuwe directeur van het *Hong Kong and Macau Affairs Office* (HKMAO), oftewel het Staatsbureau voor de relaties met Hongkong en Macau. Het HKMAO is gevestigd in Peking en valt onder de Staatsraad. Xia staat te boek als een *hardliner* die de door Xi Jinping uitgezette partijkoers op strikte wijze naleeft. In 2014 en 2015 liet Xia in de oostelijke provincie Zhejiang duizenden kruizen op kerkgebouwen verwijderen en sloot hij vele 'grijze' kerken.⁴⁰¹ Kenners beschouwen Xia's aanstelling als een signaal dat de centrale overheid in Peking haar greep op Hongkong verder wil versterken.⁴⁰²

Op 15 april 2020 omschreef Luo Huining, Pekings hoogste vertegenwoordiger in Hongkong, de Hongkongse protestbeweging als een bedreiging voor de nationale veiligheid, rechtsspraak en het principe van 'één land, twee systemen'. Luo is het hoofd van het *Liaison Office of the Central People's Government in the Hong Kong SAR* (LOCPG).⁴⁰³ Critici vatten Luo's stellingname op als een verdere poging van Peking om de greep op de LegCo en de rechterlijke macht in Hongkong te versterken.⁴⁰⁴

Op 18 april 2020 pakten de Hongkongse autoriteiten vijftien prominente leden van de protestbeweging op vanwege hun deelname aan niet-toegestane betogingen in 2019.⁴⁰⁵

10.4.1 Nationale veiligheidswet

Op 28 mei 2020 nam het National People's Congress (NPC) het besluit dat er een nieuwe nationale veiligheidswet⁴⁰⁶ moest komen die specifiek ziet op Hongkong. Het NPC in Peking deed dit zonder tussenkomst van de LegCo in Hongkong. De wet maakt de volgende handelingen strafbaar:

- Afscheiding van de Volksrepubliek China;
- Subversie, oftewel het ondermijnen van het gezag van de centrale overheid;
- Terrorisme;
- Buitenlandse inmenging in Hongkong.

Critici vrezen dat de nationale veiligheidswet de autonomie van Hongkong verder aantast. Zij zijn bang dat Hongkongse demonstranten onder de aanklachten van subversie of terrorisme zullen worden opgepakt en strafrechtelijk vervolgd achter gesloten deuren. In dit verband wijzen dezelfde critici erop dat demonstranten al regelmatig als 'terroristen' worden aangeduid door vertegenwoordigers van de overheid. Ook uiten zij bezorgdheid over het voornemen van Peking om centrale veiligheidsinstanties in Hongkong op te richten.⁴⁰⁷ Een ander punt van zorg is de

de HKPF en kan worden gedownload op de website van de IPCC:

https://www.ipcc.gov.hk/en/public_communications/ipcc_thematic_study_report.html.

⁴⁰¹ Voor meer informatie over het begrip 'grijze' kerken, raadpleeg paragraaf 6.1.

⁴⁰² Bloomberg, *China official who tore down church crosses to oversee Hong Kong*, 13 februari 2020. The Guardian, *China's new Hong Kong chief a hardliner known for crusade against Christian churches*, 13 februari 2020.

⁴⁰³ Het LOCPG heeft een Engelstalige website, te weten: <http://www.locpg.gov.cn/>.

⁴⁰⁴ The Guardian, *China's top official in Hong Kong pushes for national security, Luo Huining says region's pro-democracy movement is threat to 'one country, two systems' principle*, 15 april 2020.

⁴⁰⁵ The Guardian, *Police in Hong Kong arrest 15 activists amid autonomy warnings, China office says that city's right to self-rule is 'authorised by the central government'*, 18 april 2020. Bloomberg, *China flexes muscles on Hong Kong, prompting outcry from U.S.*, 18 april 2020. NRC, *Hongkong arresteert prominente leden uit protestbeweging*, 18 april 2020. Wall Street Journal (WSJ), *China's Hong Kong roundup, Beijing increases its hold on the territory with a spate of arrests*, 19 april 2020.

⁴⁰⁶ In het Engels aangeduid als *national security law*.

⁴⁰⁷ The Guardian, *'This is the end of Hong Kong', China pushes controversial security laws, Proposed legislation would effectively end one country, two system status, say critics*, 21 mei 2020. The Independent, *China proposes to*

uitspraak van Tam Yiu-chung, een Peking-getrouwe politicus uit Hongkong. Tam zei dat overtreders van de nationale veiligheidswet kunnen worden berecht op het Chinese vasteland indien de centrale overheid dat nodig acht.⁴⁰⁸

Op 30 juni 2020 nam het *Standing Committee of the National People's Congress* (NPCSC), oftewel het 'Staand Comité van het Nationaal Volkscongres',⁴⁰⁹ de nationale veiligheidswet aan. Hoe de nationale veiligheidswet daadwerkelijk zal worden geïmplementeerd en gehandhaafd is op het moment van schrijven onduidelijk.⁴¹⁰

10.4.2 *National Anthem Bill*

Op 4 juni 2020 nam de LegCo de controversiële *National Anthem Bill* aan. Deze wet stelt het beledigen van het nationale volkslied van China, 'De mars van de vrijwilligers',⁴¹¹ strafbaar. Op het beledigen van het volkslied staat een gevangenisstraf van maximaal drie jaar en/of een geldboete van 50.000,00 Hongkongse dollar (HKD).⁴¹² Critici vrezen dat de autoriteiten de National Anthem Bill zullen aanwenden om de vrijheid van meningsuiting in Hongkong verder in te perken.⁴¹³

sidestep Hong Kong government with controversial law against 'sedition', Legislation would also ban any external interference in financial hub, 21 mei 2020. BBC, *NPC: China moves to impose controversial Hong Kong security law*, 22 mei 2020. NPC Observer, *2020 NPC session, NPC's imminent decision on national security in Hong Kong explained*, 22 mei 2020. NRC, *China vergroot greep op Hongkong*, 22 mei 2020. BBC, *Hong Kong security law, What is it and is it worrying?*, 25 mei 2020. BBC, *Hong Kong security law, Carrie Lam dismisses concerns over rights*, 26 mei 2020. Het Financieel Dagblad (FD), *'Dit is het moment waarop China zijn wil doordrukt'*, 27 mei 2020. Trouw, *'Hongkong wordt een Chinese stad'*, 28 mei 2020. The Independent, *Controversial Hong Kong law approved by China, Major security proposal 'undermines autonomy of region'*, 29 mei 2020.

⁴⁰⁸ The Guardian, *'Grave cause for concern', Hongkongers could be extradited to China under new security law*, 18 juni 2020.

⁴⁰⁹ Het NPCSC vertegenwoordigt het NPC wanneer het NPC niet in zitting is. Het NPCSC heeft dezelfde wetgevende macht als het NPC. Verder overziet het NPCSC de selectie van het NPC. Vertrouwelijke bron, d.d. 24 juni 2020.

⁴¹⁰ Aljazeera, *China passes Hong Kong security law, deepening fears for future*, 30 juni 2020. The Financial Times, *Beijing passes national security law for Hong Kong*, 30 juni 2020. SCMP, *Beijing passes Hong Kong national security law, effective July 1*, 30 juni 2020. NRC, *China neemt omstreden veiligheidswet Hongkong aan*, 30 juni 2020.

⁴¹¹ In het Engels bekend als *March of the Volunteers*.

⁴¹² Volgens de online wisselkoers converter CoinMill.com had 50.000 HKD op 27 mei 2020 dezelfde waarde als 5.877,23 euro.

⁴¹³ HKFP, *Explainer, How a new law may see Hongkongers jailed for 3 years for parodying the national anthem*, 27 mei 2020. Aljazeera, *Hong Kong, Why China's national anthem bill is so controversial*, 27 mei 2020. AI, *Hong Kong, Crackdown on peaceful anthem bill protesters signals another summer of repression*, 27 mei 2020. NOS, *Omstreden volksliedwet Hongkong aangenomen ondanks protest met stinkend goedje*, 4 juni 2020.

11 Tibet

11.1 Inleiding

In de context van dit ambtsbericht verwijst 'Tibet' naar zowel de Tibetaanse Autonome Regie (TAR) als naar de Tibetaanse gebieden buiten de TAR. De Tibetaanse gebieden buiten de TAR betreffen zogeheten prefecturen en *counties* die onderdeel vormen van andere provincies.⁴¹⁴ Schattingen van het aantal etnische Tibetanen in China variëren van zes tot ruim zeven miljoen.⁴¹⁵ Verreweg de meeste Tibetanen praktiseren een variant van het Tibetaans boeddhisme dat uiteenvalt in verschillende stromingen en scholen. Een kleine minderheid belijdt andere religies, te weten de islam, het christendom of Bon,⁴¹⁶ een Tibetaanse geloofstraditie die stamt uit het pre-boeddhistische tijdperk.⁴¹⁷

In 1950 vestigde de communistische regering van China gewapenderhand haar gezag over Tibet. Op 10 maart 1959 brak in de Tibetaanse hoofdstad Lhasa een volksofstand uit tegen de Chinese aanwezigheid in Tibet. De autoriteiten van China sloegen deze opstand met geweld neer en de *Dalai Lama*, de hoogste autoriteit binnen het Tibetaans boeddhisme,⁴¹⁸ zag zich genoodzaakt om uit te wijken naar India.⁴¹⁹ Daar richtte hij een Tibetaanse regering in ballingschap op, welke bekend staat als de *Central Tibetan Administration* (CTA).⁴²⁰ Op 14 maart 2011 legde de Dalai Lama zijn functie als hoofd van de CTA neer. Sindsdien verkiezen de Tibetanen in de diaspora⁴²¹ de premier van de CTA en oefent de Dalai Lama alleen het spiritueel gezag uit over de Tibetaans-boeddhistische geloofsgemeenschap.⁴²² Zowel de Dalai Lama als de CTA streven op een geweldloze wijze naar een vergaande vorm van autonomie voor Tibet, hetgeen zij aanduiden met de term *genuine autonomy*.⁴²³

⁴¹⁴ Deze prefecturen en *counties* zijn in naam autonoom en staan bekend als *Tibetan Autonomous Prefectures* (TAP's) en *Tibetan Autonomous Counties* (TAC's).

⁴¹⁵ Voice of America (VOA), *Beijing: Tibetan population actually over 7 million*, 20 juni 2014. Trouw, 'Tibet is een groot politiekamp, overal hangen camera's met gezichtsherkenning', 7 september 2019.

⁴¹⁶ Ook wel gespeld als 'Bön'.

⁴¹⁷ USDOS, *International Religious Freedom Report for 2012*, blz. 20. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020.

⁴¹⁸ De huidige Dalai Lama heet Tenzin Gyatso. Binnen het Tibetaans boeddhisme verwijst de term *lama* naar een 'godsdiensleraar' o 'spirituele leraar'. *Dalai Lama* kan worden vertaald als 'Oceaan van Wijsheid'. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 27 maart 2020.

⁴¹⁹ Deze gebeurtenis wordt jaarlijks herdacht door de Tibetaanse diaspora en niet-Tibetanen die sympathie koesteren voor de Tibetaanse zaak. Boeddhistisch Dagblad, *De Tibetaanse Volksofstand van 1959*, 10 maart 2017. Boeddhistisch Dagblad, *Grote opkomst tijdens Tibet vredesmars in Amsterdam*, 10 maart 2020.

⁴²⁰ De Tibetaanse regering in ballingschap (CTA) dient niet te worden verward met de Chinese Taoist Association (CTA). De CTA is gevestigd in Dharamshala, Noord-India en heeft een eigen website: <https://tibet.net/>

⁴²¹ De Tibetaanse gemeenschap in Nederland wordt geschat op meer dan 900 mensen. Vertrouwelijke bron, d.d. 27 maart 2020.

⁴²² Dalailama.com (officiële website van de Dalai Lama), *Message of His Holiness the Dalai Lama to the Fourteenth Assembly of the Tibetan People's Deputies*, 14 maart 2011. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

⁴²³ International Campaign for Tibet (ICT), *Note on the memorandum on genuine autonomy for the Tibetan people*, 19 februari 2010, geraadpleegd op 23 maart 2020. Dalailama.com (officiële website van de Dalai Lama), *His Holiness middle way approach for resolving the issue of Tibet*, ongedateerd, geraadpleegd op 23 maart 2020. De Volkskrant, *De dalai lama toont zich verrassend mild over China*, 10 september 2018. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

Het voorgaande algemeen ambtsbericht berichtte reeds dat de vrijheden van de Tibetaanse bevolking in China ernstig werden beperkt.⁴²⁴ Deze ontwikkeling heeft zich onverminderd voortgezet gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht. De beperking van de vrijheden van de Tibetaanse bevolking in China manifesteerde zich op verschillende terreinen. Onderstaande voorbeelden dienen ter illustratie en kunnen geenszins als uitputtend worden beschouwd.

11.2 Onderdrukking van de Tibetaanse taal

Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht verminderden de Chinese autoriteiten de ruimte voor Tibetanen om uiting te geven aan hun cultuur, identiteit en geloof. Zo werd het onderwijs in de Tibetaanse taal zoveel mogelijk vervangen door onderwijs in het Chinees.⁴²⁵ Op 22 mei 2018 werd de Tibetaanse taalactivist Tashi Wangchuk veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf vanwege zijn streven naar meer Tibetaans taalonderwijs, hetgeen de Chinese autoriteiten omschreven als *inciting separatism*, oftewel 'aansporing tot separatisme'. Tashi had zich nadrukkelijk gedistantieerd van het ideaal van een onafhankelijk Tibet.⁴²⁶

11.3 Sinificatie van het Tibetaans boeddhisme

Ook het Tibetaans boeddhisme onderging een verdergaand proces van sinificatie, waarbij deze religie nader werd ingekapseld in de Chinese overheidsinterpretatie van het socialisme. Een praktijkvoorbeeld dat in het oog springt, is het vervangen van afbeeldingen van de Boeddha door staatsportretten van Xi Jinping in Tibetaans-boeddhistische tempels en kloosters. Tibetaans-boeddhistische tempels worden vernietigd dan wel ontdaan van kenmerken die deze godshuizen een Tibetaans-boeddhistisch karakter geven, bijvoorbeeld Tibetaanse gebedsvlaggen. Verder komt in het curriculum van Tibetaans-boeddhistische kloosters het accent te liggen op het politiek gedachtegoed van Xi Jinping in plaats van boeddhistische geschriften.⁴²⁷

De Chinese overheidsbemoeienis met het Tibetaans boeddhisme kent een lange voorgeschiedenis. Op 14 mei 1995 wees de Dalai Lama de zesjarige Gedhun Choekyi Nyima aan als de *Panchen Lama*. De Panchen Lama⁴²⁸ vervult binnen het Tibetaans boeddhisme een belangrijke rol en is betrokken bij de reïncarnatie van de Dalai Lama. Op 17 mei 1995 ontvoerden de Chinese autoriteiten de Panchen Lama en tot op heden is het onbekend waar hij verblijft. Aansluitend op de ontvoering stelde de Chinese overheid een eigen Panchen Lama aan.⁴²⁹ Naar verluidt geniet de door China aangestelde Panchen Lama⁴³⁰ weinig tot geen legitimiteit onder Tibetaans-

⁴²⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 59 en 60.

⁴²⁵ HRW, *Tibetan children denied mother-tongue classes*, 5 maart 2020. De Volkskrant, *Tibetaans verdwijnt uit 'tweetalige' school*, 10 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. RFA, *Classroom instruction switch from Tibetan to Chinese in Ngaba sparks worry, anger*, 9 april 2020.

⁴²⁶ AI, *Tibetan activist handed grotesquely unjust 5 year prison sentence after featuring in New York Times video*, 22 mei 2018. The New York Times, *A Tibetan tried to save his language, China handed him 5 years in prison*, 22 mei 2018. RFA, *Jailed Tibetan language rights advocate is refused visits from his lawyers*, 2 augustus 2019.

⁴²⁷ Tibet Centre for Human Rights and Democracy (TCHRD), *Human rights situation in Tibet, Annual report, 2018*, blz. 47-49. Vertrouwelijke bron, d.d. 6 maart 2019. Bitter Winter, *The purge of Tibetan Buddhism continues in Hebei*, 27 december 2019. Bitter Winter, *Tibetan Buddhist temples monitored, monks controlled*, 12 januari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020.

⁴²⁸ Binnen het Tibetaans boeddhisme verwijst de term *lama* naar een 'godsdienstleraar' of 'spirituele leraar'. *Panchen Lama* kan worden vertaald als 'Grote Geleerde'. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 27 maart 2020.

⁴²⁹ OHCHR, *UN expert body concerned about recent wave of enforced disappearances in China*, 8 april 2011. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 juni 2020.

⁴³⁰ De door China benoemde Panchen Lama heet Gyaincain Norbu.

boeddhistische gelovigen.⁴³¹ In mei 2019 berichtte *Radio Free Asia* (RFA),⁴³² een door de Amerikaanse overheid gefinancierde nieuwszender die zich richt op Oost-Azië, dat een Tibetaanse man genaamd Wangchen in het openbaar had geroepen om de vrijlating van de in 1995 ontvoerde Panchen Lama. Naar verluidt werd zijn protestactie bestraft met een gevangenisstraf van vier jaar en zes maanden.⁴³³

11.4 Detentiekampen in Tibet

Gedurende de verslagperiode verschenen berichten dat zich in Tibet detentiekampen bevonden die gelijkenis vertoonden met de detentiekampen in Xinjiang. Eind mei 2018 publiceerde het *Tibetan Centre for Human Rights and Democracy* (TCHRD), een in India gevestigde ngo die de mensenrechtensituatie in Tibet monitort,⁴³⁴ dagboekfragmenten van een anonieme Tibetaans-boeddhistische monnik. De auteur stelde in 2017 vier maanden te zijn vastgehouden in een zogeheten *transformation through education training centre*. Uit de gepubliceerde fragmenten blijkt dat het een detentiekamp betrof waar voornamelijk Tibetaans-boeddhistische monniken en nonnen werden vastgehouden. Zij mochten niet hun religieuze kledij dragen en werden door de kampautoriteiten verplicht om zich te kleden in een militair uniform dat zij uit eigen middelen moesten aanschaffen. De gedetineerde geestelijken moesten de Dalai Lama afzweren en trouw betuigen aan de CCP, aldus de schrijver van het dagboek. Volgens hem waren de leefomstandigheden in het kamp slecht. Gevangenen werden veelal geslagen en blootgesteld aan stroomschokken en seksueel geweld. Het kampvoedsel was van slechte kwaliteit en leidde tot ondervoeding en maagklachten onder de gevangenen.⁴³⁵ Volgens het TCHRD borduurt de detentiepraktijk van *transformation through education* voort op een detentiesysteem genaamd *re-education through labour* (RTL)⁴³⁶ dat in 2013 officieel werd afgeschaft.⁴³⁷

Volgens drie bronnen is er nog te weinig bewijsmateriaal om iets te kunnen zeggen over de aantallen detentiekampen en gedetineerden in Tibet.⁴³⁸ Eén bron vult aan dat niet alleen Tibetaans-boeddhistische geestelijken worden onderworpen aan *transformation through education*, maar ook Tibetaanse taal- en milieuactivisten en jongeren die op sociale media een mening hebben geuit die afwijkt van de partijlijn van de CCP. Dezelfde bron herhaalt dat gedetineerden te lijden hebben onder marteling, honger en dwangarbeid.⁴³⁹ Een andere bron merkt op dat de leefomstandigheden in de detentiekampen dusdanig zwaar zijn voor iemands geestelijke en lichamelijke gezondheid dat velen na hun vrijlating alsnog overlijden.⁴⁴⁰

⁴³¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

⁴³² In het Nederlands bekend als 'Radio Vrij Azië'.

⁴³³ RFA, *Tibetan man, aunt sentenced for Panchen Lama protest in Sichuan*, 8 mei 2019.

⁴³⁴ Voor meer informatie over het TCHRD, bezoek de website: <https://tchrd.org/>.

⁴³⁵ TCHRD, *Tibetan monk's account reveals torture and sexual abuse rampant in China's 'political re-education' centres*, 28 mei 2018. VOA, *Tibetan re-education camp journal tells of China's tactics now used on Uighurs*, 25 mei 2019.

⁴³⁶ In het Chinees staat het RTL-systeem bekend als *laojiao* of *liajiao*.

⁴³⁷ TCHRD, *Tibetan monk's account reveals torture and sexual abuse rampant in China's 'political re-education' centres*, 28 mei 2018. Voor meer informatie over het RTL-detentiesysteem, raadpleeg: Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 47 en 48.

⁴³⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 14 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 8 juni 2020.

⁴³⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 8 juni 2020

⁴⁴⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 18 mei 2020.

11.5 Gedeeltelijke vernietiging van Yarchen Gar

Gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht kwamen er berichten binnen over Yarchen Gar, een Tibetaans-boeddhistisch studie- en meditatiecentrum in Sichuan, een provincie aan de oostgrens van de TAR. In juni 2019 berichtte RFA dat naar schatting bijna 3.500 monniken en nonnen door de Chinese overheid zouden zijn verdreven uit Yarchen Gar. RFA baseerde zich daarbij op een anonieme, Tibetaanse bron.⁴⁴¹ In september 2019 publiceerde *Free Tibet*, een in Londen gevestigde ngo die aandacht vraagt voor de mensenrechtensituatie in Tibet,⁴⁴² satellietfoto's van Yarchen Gar, waaruit blijkt dat een omvangrijk deel van het studie- en meditatiecentrum is verwoest.⁴⁴³ Aangezien Yarchen Gar ooit bijna tienduizend monniken en nonnen accommodeerde en een groot deel van het complex is verwoest, is het aannemelijk dat duizenden monniken, nonnen en lekenbeoefenaars uit Yarchen Gar zijn verdreven, aldus twee vertrouwelijke bronnen.⁴⁴⁴

In februari 2020 berichtte RFA dat één van de uit Yarchen Gar verdreven nonnen zelfmoord zou hebben gepleegd. Zij zou naar haar uitzetting zijn geïnterneerd in een kamp, alwaar zij een politiek heropvoedingsprogramma onderging. De non zou zich uit wanhoop van het leven hebben beroofd. RFA baseerde voorgaande op een anonieme bron.⁴⁴⁵ Voor zover bekend, is er geen nadere informatie beschikbaar over de identiteit van de non en de wijze waarop zij zichzelf van het leven zou hebben beroofd.⁴⁴⁶ Eén bron bevestigde dat een groep van uit Yarchen Gar verdreven nonnen werd geïnterneerd in transformation through education-kampen.⁴⁴⁷

11.6 Zelfverbrandingen

Voor zover bekend, zijn er sinds 1974 geen Tibetaanse individuen en/of groepen die een gewapende strijd voeren tegen de communistische regering van China.⁴⁴⁸ Wel zijn er Tibetanen die zichzelf in brand steken uit protest tegen het Chinese beleid ten aanzien van Tibet. Deze vorm van verzet staat bekend als 'zelfimmolatie'.⁴⁴⁹ Volgens *International Campaign for Tibet (ICT)*,⁴⁵⁰ een wereldwijde ngo die aandacht vraagt voor de mensenrechtensituatie in Tibet, hebben sinds februari 2018 vier Tibetanen zichzelf in brand gestoken.⁴⁵¹ Dit aantal wordt bevestigd door een vertrouwelijke bron.⁴⁵² Een andere bron stelt dat sinds februari 2018 drie Tibetanen zichzelf in brand hebben gestoken.⁴⁵³

⁴⁴¹ RFA, *Thousands of monks, nuns evicted from Sichuan's Yarchen Gar*, d11 juni 2019.

⁴⁴² Voor meer informatie over Free Tibet, bezoek: www.freetibet.org.

⁴⁴³ Free Tibet, *China has destroyed large areas of one of Tibet's biggest Buddhist sites, satellite images reveal*, 30 september 2019.

⁴⁴⁴ Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 mei 2020.

⁴⁴⁵ RFA, *Tibetan nun expelled from Buddhist center commits suicide in internment camp*, 14 februari 2020.

⁴⁴⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 24 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 mei 2020.

⁴⁴⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 18 mei 2020.

⁴⁴⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

⁴⁴⁹ In het Engels bekend als *self-immolation*.

⁴⁵⁰ In het Nederlands bekend als 'Internationale Campagne voor Tibet'. Voor meer informatie over de Nederlandse tak van ICT, welke is gevestigd in Amsterdam, bezoek: www.savetibet.nl.

⁴⁵¹ ICT, *Self-immolation fact sheet*, voor het laatst geüpload op 2 december 2019.

⁴⁵² Vertrouwelijke bron, d.d. 26 maart 2020.

⁴⁵³ Vertrouwelijke bron, d.d. 24 maart 2020.

11.7 Nieuwe regeling omtrent 'etnische eenheid'

Op 1 mei 2020 gingen de *Regulations on the Establishment of a Model Ethnic Unity and Progress in the Tibet Autonomous Region* van kracht. Deze regeling benadrukt de gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle bevolkingsgroepen in China om de 'etnische eenheid' te bewaren en 'separatisme' te bestrijden. Critici zien deze regeling als een verdere stap om de Tibetaanse gemeenschap te assimileren aan de Han-Chinese cultuur.⁴⁵⁴

⁴⁵⁴ ICT, *Troubling 'ethnic unity' regulations take effect in Tibet May 1*, 30 april 2020. RFA, *China's new 'Ethnic Unity Law' is seen as effort to Sinicize Tibetan culture*, 1 mei 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 juni 2020.

12 Vluchtelingen en ontheemden

12.1 Dissidenten in Thailand

In het verleden kwam het geregeld voor dat Chinese asielzoekers uitweken naar Thailand vanwege twee belangrijke redenen. Ten eerste kunnen Chinezen visumvrij reizen naar Thailand en ten tweede herbergt de Thaise hoofdstad Bangkok een kantoor van de *United Nations High Commissioner for Refugees* (UNHCR), oftewel de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties.⁴⁵⁵ Echter, de positie van Chinese asielzoekers en vluchtelingen in Thailand is gedurende de afgelopen jaren onder druk komen te staan, aangezien de Thaise autoriteiten in toenemende mate beantwoorden aan uitleververzoeken van China.⁴⁵⁶ Als gevolg van de nauwere samenwerking tussen China en Thailand op het gebied van uitlevering leiden veel Chinese asielzoekers en vluchtelingen in Thailand naar verluidt een bestaan in de illegaliteit.⁴⁵⁷ Het is onbekend hoeveel Chinese asielzoekers en vluchtelingen momenteel in Thailand verblijven.⁴⁵⁸

De volgende gebeurtenis illustreert de moeilijkheden die Chinese asielzoekers en vluchtelingen in Thailand ondervinden. In 2015 verlieten Yang Chong en Wu Yuhua, een getrouwd echtpaar, China vanwege vervolging op grond van hun politieke overtuiging en betrokkenheid bij China's mensenrechtenbeweging. In 2017 werden Yang en Wu als vluchtelingen erkend door het UNHCR-kantoor in Bangkok. In augustus 2018 werd het stel opgepakt door de Thaise politie en dreigde het te worden uitgeleverd aan China. De Canadese autoriteiten lieten weten dat Yang en Wu in aanmerking kwamen voor hervestiging in Canada, maar de Thaise autoriteiten verboden beide Chinezen het land te verlaten. Begin juli 2019 kondigde het echtpaar, dat werd vastgehouden in een Thais detentiecentrum, aan in hongerstaking te zullen gaan.⁴⁵⁹ Voor zover bekend, zijn er na de aankondiging van de hongerstaking geen nieuwe persberichten verschenen over het lot van Yang en Wu, maar volgens twee vertrouwelijke bronnen is het stel in de zomer van 2019 aangekomen in Canada.⁴⁶⁰

De volgende zaak is eveneens illustratief voor de moeilijkheden die Chinese dissidenten ondervinden in Thailand. Dong Guangping⁴⁶¹ werd door de Chinese autoriteiten vervolgd vanwege zijn betrokkenheid bij een gedenkdienst van de neergeslagen studenten- en arbeidersopstand in Peking die op 4 juni 1989 plaatsvond op het Plein van de Hemelse Vrede.⁴⁶² In september 2015 vestigde Dong zich in Thailand, waar hij door UNHCR werd geregistreerd als vluchteling. In november 2015 leverden de Thaise autoriteiten Dong uit aan de Chinese politie. Op 13 juli 2018 werd Dong veroordeeld tot 42 maanden (3,5 jaar) gevangenisstraf voor

⁴⁵⁵ Voor meer informatie over UNHCR in Thailand, bezoek: www.unhcr.or.th/en.

⁴⁵⁶ The Diplomat, *Taiwan grants entry to Chinese asylum seekers but questions surround its refugee policy*, 9 februari 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020 en 1 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 31 maart 2020. Het is dezerzijds onbekend hoeveel Chinese uitleveringsverzoeken zijn ingewilligd door Thailand.

⁴⁵⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 31 maart 2020.

⁴⁵⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 31 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 1 april 2020

⁴⁵⁹ RFA, *Two Chinese dissidents detained in Thailand amid sweep on asylum seekers*, 30 augustus 2018. ChinaAid, *Thai authorities bar Canada-accepted refugees from leaving*, 8 juli 2019.

⁴⁶⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 1 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 21 april 2020.

⁴⁶¹ Ook gespeld als 'Dong AnPing'.

⁴⁶² In het Engels aangeduid als het *Tiananmen Square*. Volgens mensenrechtengroepen en getuigen zouden duizenden doden zijn gevallen als gevolg van het gewelddadige optreden van het Chinese regeringsleger, aangeduid als het *People's Liberation Army* (PLA), oftewel het 'Volksbevrijdingsleger'. Aljazeera, *Hong Kong to mark Tiananmen amid China national anthem bill vote*, 4 juni 2020.

het 'aanzetten tot ondermijning van de staatsmacht' en 'illegale grensoverschrijding'.⁴⁶³ De Chinese autoriteiten lieten hem vrij op 8 februari 2019.⁴⁶⁴

12.2 CAG-gelovigen in Zuid-Korea

Zoals reeds vermeld in paragraaf 6.4, herbergt Zuid-Korea een gemeenschap van CAG-gelovigen. Chinezen kunnen voor toeristische doeleinden visumvrij reizen naar het Zuid-Koreaanse eiland Jeju. CAG-gelovigen maken van de mogelijkheid gebruik om na aankomst op Jeju asiel aan te vragen. Hun aanvragen worden volgens de Zuid-Koreaanse autoriteiten behandeld conform de *Korean Refugees Act*. Vervolgens krijgen de asielzoekers een tijdelijk G1-visum dat om de drie maanden moet worden verlengd.⁴⁶⁵ Volgens Massimo Introvigne, een Italiaanse godsdienstwetenschapper die veelvuldig onderzoek heeft gedaan naar de CAG, hadden tot september 2019 1.023 Chinezen asiel aangevraagd vanwege hun gestelde vervolging als CAG-gelovige. Op het moment van schrijven is geen van deze asielaanvragen ingewilligd. 671 aanvragen zijn afgewezen en 180 gestelde CAG-gelovigen hebben een terugkeerbesluit ontvangen.⁴⁶⁶ In maart 2019 berichtte *Asia Times*, een in Hongkong gevestigd nieuwsplatform, dat tot dusver geen van de terugkeerbesluiten was geëffectueerd.⁴⁶⁷

12.3 Tibetanen in Nepal

De Tibetaanse diaspora in Nepal wordt geschat op meer dan 20.000 mensen. Het voorgaand ambtsbericht berichtte reeds over een toenemende invloed van China op de wijze waarop de Nepalese regering omgaat met Tibetanen op haar grondgebied.⁴⁶⁸ Deze toename van Chinese invloed heeft zich voortgezet tijdens de verslagperiode van dit ambtsbericht. China en Nepal, waar ook een communistische partij regeert, onderhouden nauwe diplomatieke banden met elkaar. In oktober 2019 bracht Xi Jinping een staatsbezoek aan Nepal, waarbij beide landen een gemeenschappelijke verklaring aflegden. De Nepalese regering herhaalde dat zij de Tibetaanse kwestie beschouwt als een binnenlandse aangelegenheid voor China. Omgekeerd beloofde China de territoriale integriteit en soevereiniteit van Nepal te zullen blijven respecteren.⁴⁶⁹ In januari 2020 maakte de Nepalese minister van Buitenlandse Zaken bekend dat China en Nepal in oktober 2019 een terugnameovereenkomst hebben ondertekend. Daarin hebben beide landen met elkaar afgesproken om ongedocumenteerde reizigers uit het ene land binnen zeven dagen uit te leveren aan het andere land.⁴⁷⁰

Er zijn indicaties dat de Nepalese autoriteiten reeds voor de ondertekening en inwerkingtreding van het Chinees-Nepalese uitleveringsverdrag illegaal ingereisde Tibetanen overhandigden aan de Chinese overheid. Zo berichtte RFA in september

⁴⁶³ AI, *42 months in prison for forcibly returned activist, Dong Guangping*, 31 juli 2018. CHR, *Dong Guangping*, 16 mei 2019.

⁴⁶⁴ CHR, *Prisoners of conscience data, Mainland China*, ongedateerd, geraadpleegd op 23 juni 2020.

⁴⁶⁵ The Korea Times, *Hundreds of Chinese religious asylum seekers rejected in Jeju*, 14 november 2018. Asia Times, *Christians seeking asylum, living in fear, Part 2*, 22 maart 2019.

⁴⁶⁶ Massimo Introvigne, *Inside the Church of Almighty God, The most persecuted religious movement in China*, uitgegeven in 2020, blz. 118.

⁴⁶⁷ Asia Times, *Christians seeking asylum, living in fear, Part 2*, 22 maart 2019.

⁴⁶⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 64.

⁴⁶⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nepal, *Joint statement between Nepal and the People's Republic of China*, 13 oktober 2019.

⁴⁷⁰ Khabarhub, *A revelation of Nepal-China agreement, Nepal gets tougher on Tibetans*, 22 januari 2020.

2019 dat de Nepalese grenspolitie zes illegaal ingereisde Tibetanen zou hebben uitgeleverd aan haar Chinese collega's.⁴⁷¹ Deze gestelde gebeurtenis past binnen het beeld van China's toenemende invloed op het Nepalese beleid ten aanzien van de instroom van Tibetanen. China financiert tal van ontwikkelingsprojecten in Nepal en de Nepalese autoriteiten zijn erbij gebaat dat de Tibetaanse kwestie de banden met China niet schaadt. In dit verband is het de Tibetanen in Nepal niet toegestaan om de verjaardag van de Dalai Lama (6 juli) te vieren en de Dag van de Tibetaanse Opstand (10 maart) te gedenken.⁴⁷²

Niet alleen de nauwere samenwerking tussen China en Nepal maakt het moeilijker voor Tibetanen om via de Chinees-Nepalese grens uit te reizen. China heeft een zogeheten 'digitale muur' om Tibet heen gebouwd. De Chinese autoriteiten houden met geavanceerde surveillance-technologieën, waaronder drones, het bergachtige grensgebied tussen China en Nepal nauwlettend in de gaten.⁴⁷³ Als gevolg is het aantal Tibetanen dat Nepal inreist sterk afgenomen.⁴⁷⁴ Volgens twee vertrouwelijke bronnen komt het voor dat sommige Tibetanen in Chinese overheidsdienst hun Chinese paspoort gebruiken om China te verlaten, teneinde asiel aan te vragen in het buitenland.⁴⁷⁵

12.4 Tibetanen in India

Na de mislukte Tibetaanse volksoptstand van 1959 vestigden de Dalai Lama en veel van zijn volgelingen zich in India. Sindsdien herbergt India een omvangrijke Tibetaanse gemeenschap. Tibetanen worden door de Indiase autoriteiten niet erkend als vluchtelingen in de zin van het Vluchtelingenverdrag van 1951. Zij genieten als *foreigners* ('buitenlanders') verblijf in India. Dit betekent dat zij geen bezit mogen hebben en niet in aanmerking komen voor Indiase overheidsbanen. Tibetanen in India krijgen een verblijfsdocument, een zogeheten *Residential Certificate* (RC).⁴⁷⁶ Twee vertrouwelijke bronnen geven over dit document de volgende informatie. Een RC dient jaarlijks te worden verlengd. Tibetanen die in India zijn geboren of langer dan twintig jaar in India verblijven, komen in aanmerking voor een RC dat geldig is voor vijf jaar. Een RC is louter bestemd voor gebruik binnen India. Op basis van een RC kan een Tibetaan een reisdocument verkrijgen, een *Certificate of Identity* geheten, waarmee de houder naar het buitenland kan reizen.⁴⁷⁷ Eén vertrouwelijke bron vult aan dat sommige douanedienssten in het buitenland het Certificate of Identity niet herkennen, waardoor de houder hinder en vertraging kan ondervinden.⁴⁷⁸

Sinds maart 2017 kunnen Tibetanen die in India zijn geboren in de periode van 26 januari 1950 tot 1 juli 1987 de Indiase nationaliteit aanvragen.⁴⁷⁹ De Tibetaanse

⁴⁷¹ RFA, *Nepal deports 6 Tibetan asylum seekers to China*, 9 januari 2019.

⁴⁷² Reuters, *Nepal denies Tibetans' request to hold Dalai Lama birthday celebration*, 7 juli 2019. RFA, *Tibetans in Nepal urged not to observe March 10 Uprising anniversary*, 6 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020.

⁴⁷³ The Daily Signal, *Why China is militarizing its Himalayan frontier*, 28 januari 2019. Coda Story, *China's digital wall around Tibet*, 16 mei 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020.

⁴⁷⁴ The Daily Signal, *Why China is militarizing its Himalayan frontier*, 28 januari 2019. RFA, *Nepal border agreement with China sparks fear among Tibetans*, 14 februari 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020.

⁴⁷⁵ Vertrouwelijke bron, d.d. 20 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

⁴⁷⁶ Hindustan Times, *The search for home, Why Tibetans are leaving India*, 5 april 2018. Indian Express, *'Tibetan refugees down from 1.5 lakh to 85,000 in 7 years'*, 11 september 2018. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 mei 2020.

⁴⁷⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 april 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 5 mei 2020.

⁴⁷⁸ E Vertrouwelijke bron, d.d. 5 mei 2020.

⁴⁷⁹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 63.

diaspora in India is verdeeld over de kwestie of Tibetanen wel of niet de Indiase nationaliteit moeten aanvragen. Sommige Tibetanen beschouwen naturalisatie tot Indiër als een stap om een volwaardig onderdeel te worden van de Indiase samenleving. Andere Tibetanen zien een dergelijke stap als 'verraad aan de Tibetaanse zaak' of willen de Indiase overheidssteun, waar ze als houder van een RC recht op hebben, niet verliezen.⁴⁸⁰

Volgens een vertrouwelijke bron hebben tot dusver minder dan driehonderd Tibetanen de Indiase nationaliteit aangenomen. Dezelfde bron stelt dat een Tibetaan die tijdens de periode 1950-1987 in India is geboren op ieder moment de Indiase nationaliteit kan aanvragen, ook na een afgewezen asielaanvraag in het buitenland.⁴⁸¹ Een andere vertrouwelijke bron acht het waarschijnlijk dat alleen in Dharamsala bijna vijfhonderd Tibetanen zijn genaturaliseerd tot Indiër en dat vele Tibetanen elders in India ook de Indiase nationaliteit hebben aangevraagd. Deze bron stelt dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat een Tibetaan, die tijdens de periode 1950-1987 in India is geboren, na een afgewezen asielaanvraag in het buitenland alsnog de Indiase nationaliteit kan verkrijgen.⁴⁸²

12.5 Oeigoeren in Turkije

In Turkije verblijft een grote groep Chinese Oeigoeren; schattingen schommelen rond de 35.000.⁴⁸³ Sinds de jaren 1950 was er een constante stroom Oeigoerse diaspora die zich in Turkije vestigt. Turkije heeft een historische, taalkundige en religieuze band met de Oeigoeren.⁴⁸⁴

De officiële Turkse positie ten aanzien van de zogenaamde heropvoedingskampen in Xinjiang veranderde in 2019 van een duidelijke veroordeling naar meer gematigde woorden en stilzwijgen over deze kampen. Begin 2020 riep de Turkse minister van Buitenlandse Zaken echter China op om niet alle Oeigoeren als terroristen te bestempelen.⁴⁸⁵

Oeigoeren kunnen door een geografisch voorbehoud van Turkije bij het VN Vluchtelingenverdrag geen aanspraak maken op een permanente vluchtelingenstatus, wel een zogenaamde *conditional refugee status*.⁴⁸⁶ Daarnaast hebben Oeigoeren door hun Turkse afstamming formeel gezien een gunstige verblijfspositie in het Turkse immigratierecht. Oeigoeren krijgen over het algemeen dan ook een tijdelijke verblijfsvergunning in Turkije, al zijn er ook berichten van weigering van verblijfsvergunningsaanvragen.⁴⁸⁷ Volgens een vertrouwelijke bron geeft de Turkse overheid een dergelijke verblijfsvergunning af voor één jaar, en kan om verlenging gevraagd worden.⁴⁸⁸ Een verblijfsvergunning geeft toegang tot

⁴⁸⁰ Hindustan Times, *The search for home, Why Tibetans are leaving India*, 5 april 2018. Indian Express, *'Tibetan refugees down from 1.5 lakh to 85,000 in 7 years'*, 11 september 2018. Vertrouwelijke bron, d.d. 3 april 2020.

⁴⁸¹ Vertrouwelijke bron, d.d. 3 april 2020.

⁴⁸² Vertrouwelijke bron, d.d. 5 mei 2020.

⁴⁸³ Jamestown Foundation, *China's tactics for targeting the Uyghur diaspora in Turkey*, 1 november 2019. The Diplomat, *Why is Turkey breaking its silence on China's Uyghurs?*, 12 februari 2019. Reuters, *Without papers, Uyghurs fear for their future in Turkey*, 28 maart 2019.

⁴⁸⁴ Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht Turkije*, oktober 2019, blz. 54.

⁴⁸⁵ Middle East Monitor, *Not all Uyghurs are terrorists, Turkey tells China*, 18 februari 2020.

⁴⁸⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 mei 2020. Asylum Information Database (AIDA), *Introduction to the asylum context in Turkey*, geraadpleegd op 8 mei 2020.

⁴⁸⁷ RESPOND, *Reception policies, practices and responses*, februari 2020. DFAT, *Country information report PRC 2019*, blz. 28. Vertrouwelijke bron, d.d. 18 december 2019. Vertrouwelijke bron, d.d. 6 mei 2020. The Financial Times, *Turkey's Uyghurs fear for future after China deportation*, 24 augustus 2019. Middle East Eye, *Uyghur refugees face deportation to China from Turkey*, 26 juli 2019.

⁴⁸⁸ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 mei 2020.

scholen en het openen van een bankrekening.⁴⁸⁹ Volgens dezelfde vertrouwelijke bron krijgen mensen met een dergelijke vergunning over het algemeen geen werkvergunning, maar staat de Turkse overheid het openen van een bedrijf vaak oogluikend toe.⁴⁹⁰

De angst voor uitzetting naar China is recent gegroeid onder de Oeigoeren in Turkije, hoewel Turkije in de verslagperiode stelde geen mensen naar China uit te zetten als zij te vrezen hebben voor vervolging.⁴⁹¹ Tot publicatie van dit ambtsbericht zijn er geen officiële uitzettingen vanuit Turkije rechtstreeks naar China bevestigd.⁴⁹² Er is weinig informatie beschikbaar over uitzettingen. De volgende omstandigheden dragen bij aan de vrees voor uitzetting: In de verslagperiode werden vier Oeigoeren vanuit Turkije naar Tajikistan uitgezet, waar zij werden overgedragen aan de Chinese autoriteiten die hen vervolgens meenamen naar Xinjiang. De Turkse autoriteiten gaven aan dit geval te onderzoeken.⁴⁹³ Daarnaast werd een onbekend aantal Oeigoeren⁴⁹⁴ in Turkije gedurende vele maanden in uitzetcentra vastgehouden in reactie op een uitleveringsverzoek van China aan Turkije. Deze uitleveringsverzoeken hielden doorgaans verband met een – volgens betrokkenen ongegronde – terreurverdenking in China.⁴⁹⁵ Volgens betrokkenen gingen de Turkse autoriteiten over tot plaatsing in detentiecentra zonder formele aanklacht, en onder bedreiging of daadwerkelijke marteling om tot een bekentenis te komen. Ook vrouwen en kinderen zouden gearresteerd zijn.⁴⁹⁶ Verder vrezen naar schatting 2.500 Oeigoeren uitzetting naar China omdat zij zonder legaal verblijf in Turkije verblijven, onder meer doordat zij hun Chinese paspoort niet in Turkije konden verlengen en daarmee ook niet hun Turkse verblijfsdocument. In sommige gevallen toonden Turkse autoriteiten flexibiliteit ten aanzien van verlopen Chinese identiteitsdocumenten en gingen zij toch tot verlenging van de verblijfsvergunning over, met name als deze documenten reeds eerder waren getoond aan Turkse autoriteiten.⁴⁹⁷ In enkele gevallen zouden verblijfsvergunningen worden geweigerd aan in de verslagperiode nieuw komende Oeigoeren, mogelijk op grond van terrorismeverdenkingen vanuit China.⁴⁹⁸

Turkije en China hebben in mei 2017 een uitleveringsverdrag getekend maar dit verdrag is nog niet door het Turkse parlement geratificeerd. Het verdrag voorziet in de mogelijkheid om uitlevering te weigeren indien vervolging dreigt op grond van religie, etniciteit of politieke opinie.⁴⁹⁹ Daarnaast bepaalt artikel 2 van het verdrag

⁴⁸⁹ Buitenlandse Zaken, Algemeen ambtsbericht Turkije, oktober 2019, blz. 55.

⁴⁹⁰ Vertrouwelijke bron, d.d. 6 mei 2020.

⁴⁹¹ Zie uitspraken van de Turkse Minister van Binnenlandse Zaken Suleyman Soylu in augustus 2019. *The Financial Times, Turkey's Uighurs fear for future after China deportation*, 24 augustus 2019.

⁴⁹² Vertrouwelijke bron, d.d. 18 december 2019.

⁴⁹³ RFA, *Uyghur Mother, daughters deported to China from Turkey*, 9 augustus 2019.

⁴⁹⁴ *The Financial Times* citeert in augustus 2019 berichten van activisten over honderden Oeigoeren in Turkse uitzetcentra. *The Financial Times, Turkey's Uighurs fear for future after China deportation*, 24 augustus 2019. Een NPR-artikel spreekt van tussen de 200 en 400 arrestaties van Oeigoeren in een jaar tijd. NPR, *'I thought it would be safe', Uighurs in Turkey now fear China's long arm*, 13 maart 2020.

⁴⁹⁵ *The New York Times, They built a homeland far from China's grip, Now they're afraid*, 21 december 2019. Jamestown Foundation, *China's tactics for targeting the Uyghur diaspora in Turkey*, 1 november 2019. *Die Zeit, Auf die islamitische Welt können sie nicht hoffen*, 26 november 2019. Reuters, *Without papers, Uighurs fear for their future in Turkey*, 28 maart 2019. *Los Angeles Times, Uighur dissident in Turkey fights effort to extradite him to China*, 29 maart 2019. *France 24, Chinese Uighur refugee fears deportation from Turkey*, 12 augustus 2019.

⁴⁹⁶ Een NPR-artikel spreekt van tussen de 200 en 400 arrestaties van Oeigoeren in een jaar tijd. NPR, *'I thought it would be safe', Uighurs in Turkey now fear China's long arm*, 13 maart 2020. Axios, *Documents show China's secret extradition request for Uighur in Turkey*, 20 mei 2020.

⁴⁹⁷ Vertrouwelijke bron, d.d. 7 mei 2020.

⁴⁹⁸ *The New York Times, They built a homeland far from China's grip, Now they're afraid*, 21 december 2019. FP, *The capital of Xinjiang is now in Turkey*, 30 september 2019. *The Financial Times, Turkey's Uighurs fear for future after China deportation*, 24 augustus 2019.

⁴⁹⁹ Jamestown Foundation, *China's tactics for targeting the Uyghur diaspora in Turkey*, 1 november 2019.

dat het voor de uitlevering niet van belang is of het gestelde misdrijf in beide verdragslanden in dezelfde categorie valt of überhaupt als misdrijf wordt gezien.⁵⁰⁰

Verder speelt in dit verband een mogelijke toekomstige toetreding van Turkije tot de *Shanghai Cooperation Organization* (SCO). Het Anti-terrorismeverdrag van de SCO⁵⁰¹ regelt uitlevering tussen de lidstaten in geval van verdenking van terroristische misdrijven. NGO's vrezen dat China deze bepaling in het verdrag in geval van toetreding van Turkije tot de SCO zal gebruiken voor uitleveringsverzoeken van Oeigoeren op basis van gefabriceerde terrorisme aanklachten. Volgens het *US Department of State* oefent China druk uit op onder meer de SCO-landen om Oeigoeren terug te doen keren naar China.⁵⁰²

12.6 Chinese Kazachen in Kazachstan

De Chinese autoriteiten staan uitreis van China naar Kazachstan niet toe aan etnische Kazachen met een Chinees paspoort, ook niet indien zij over een verblijfsvergunning in Kazachstan of een tweede, Kazachse nationaliteit, beschikken.⁵⁰³ Enkele etnische Kazachen hebben in de verslagperiode wel de grens tussen China en Kazachstan ongemerkt gepasseerd. Zo lukte het eind 2019 twee Chinese Kazachen om ongemerkt van Xinjiang naar Kazachstan uit te reizen. Zij werden in Kazachstan tot celstraffen veroordeeld voor illegale grensoverschrijding, maar niet uitgezet naar China. Hun asielverzoek was nog hangende op het moment van publicatie van dit ambtsbericht.⁵⁰⁴ Human Rights Watch (HRW) berichtte tevens van een Chinees-Kazachse vrouw die in 2019 illegaal naar Kazachstan is gereisd nadat zij als bewaker in een detentiekamp gewerkt had. Zij werd in Kazachstan berecht voor illegale grensoverschrijding en kreeg geen verblijfsvergunning maar werd niet uitgezet naar China. Zweden verleende haar en haar gezin een asielvergunning.⁵⁰⁵

12.7 Hongkongers in Duitsland, Canada, Taiwan en het Verenigd Koninkrijk

Als gevolg van de groeiende invloed van Peking op Hongkong week een toenemend aantal Hongkongers uit naar elders. In mei 2018 verleende Duitsland asiel aan twee Hongkongse activisten van *Hong Kong Indigenous*, een actiegroep die ageert tegen de groeiende invloed van Peking op Hongkong.⁵⁰⁶

⁵⁰⁰ RFA, *Extradition Treaty That Could Deport Uyghurs From Turkey to China Faces Uncertainty in Ankara*, 21 mei 2020.

⁵⁰¹ *Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism*, d.d. 15 juni 2001

⁵⁰² Tot de lidstaten van de SCO behoren China, Kazachstan, Kirgizië, Rusland, Tadzjikistan en Oezbekistan. In 2018 zette China onder meer Kazachstan, Maleisië, Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten onder druk om Oeigoeren naar China te deporteren. Zie ook USDOS, *Country report on terrorism 2018*, Chapter 1 – China, 1 november 2019.

⁵⁰³ Volgens een bericht van *Bitter Winter* werden door onderhandelingen tussen China en Kazachstan een deel van de Kazachse gevangenen met de Kazachse nationaliteit uit detentiekampen vrijgelaten. *Bitter Winter, The Drama of Kazakh Muslims in China: Imprisoned, Tortured, Silenced*, 3 juli 2019. Volgens een bericht van Foreign Policy zou Kazachstan ook etnische Kazachen met de Chinese nationaliteit en banden met Kazachstan proberen vrij te pleiten. *Foreign Policy, Kazakhs Won't Be Silenced on China's Internment Camps*, 4 maart 2019. Zie ook paragraaf 9.2 'Heropvoedingskampen'.

⁵⁰⁴ HRW, *Kazakhstan, Improper prosecution of asylum seekers from China*, 9 januari 2020.

⁵⁰⁵ HRW, *Eradicating ideological viruses*, september 2018, blz. 93. *Bitter Winter, The Drama of Kazakh Muslims in China: Imprisoned, Tortured, Silenced*, 3 juli 2019.

⁵⁰⁶ DW, *Germany grants asylum to two Hong Kong pro-democracy activists*, 22 mei 2019. *Time, Two Hong Kong activists were granted asylum in Germany, calling the city's freedoms into questions*, 22 mei 2019. HKFP, *Third Hongkonger sought asylum in Germany besides two wanted pro-independence activists, authorities confirm*, 23 mei 2019.

Op 3 mei 2020 publiceerde *The Globe and Mail*, een Canadees dagblad, dat tussen 1 januari 2019 en 31 maart 2020 46 Hongkongers asiel hebben aangevraagd in Canada. Het dagblad baseerde zich daarbij op een anonieme bron. Een woordvoerder van de *New Hong Kong Cultural Club* (NHKCC), een vereniging voor Hongkongers in Canada, kon de asielaanvragen van 28 Hongkongers bevestigen. Voor zover bekend, heeft de Canadese immigratie- en naturalisatiedienst nog geen Hongkongse asielaanvraag afgehandeld.⁵⁰⁷

Gedurende de verslagperiode zag Taiwan een toename in de instroom van Hongkongers. Volgens de Taiwanese immigratiedienst⁵⁰⁸ kregen in 2018 en 2019 respectievelijk 4.148 en 5.858 Hongkongers verblijfsrecht in Taiwan voor bepaalde of onbepaalde tijd. In de eerste vier maanden van 2020 vestigden 2.383 Hongkongers zich in Taiwan. Op 28 mei 2020 zei de Taiwanese president toe dat Hongkongers op grond van politieke redenen hulp en onderdak kunnen krijgen in Taiwan.⁵⁰⁹

Als reactie op het aannemen van de nationale veiligheidswet (zie 10.4.1) kondigde het Verenigd Koninkrijk (VK) op 28 mei 2020 aan om de visum- en immigratieregels voor bijna drie miljoen Hongkongers te verruimen indien China deze wet daadwerkelijk implementeert. Hongkongers die voor de soevereiniteitsoverdracht van 1 juli 1997 zijn geboren, hebben recht op een *British National Overseas (BNO) passport*, oftewel een Brits-overzees paspoort. Thans kan een BNO-paspoorthouder visumvrij verblijven in het VK voor een periode van zes maanden. Gedurende deze periode mag een BNO-paspoorthouder niet werken of studeren in het VK. De Britse autoriteiten zijn bereid deze verblijfsperiode voor Hongkongse BNO-paspoorthouders te verruimen naar twaalf maanden, waarbij deze het recht krijgen om te studeren of te werken. Dit zou uiteindelijk kunnen leiden tot het verkrijgen van een verblijfsrecht voor onbepaalde tijd⁵¹⁰ of het Brits staatsburgerschap, aldus de Britse autoriteiten. Momenteel zijn er ongeveer 350.000 Hongkongse BNO-paspoorthouders en circa 2,5 miljoen Hongkongers kunnen een BNO-paspoort aanvragen en verkrijgen.⁵¹¹

Enerzijds verwelkomen Hongkongse activisten het aangekondigde plan van het VK. Anderzijds wijzen zij erop dat Hongkongers die na 1 juli 1997 zijn geboren geen recht hebben op een BNO-paspoort en dus niet in aanmerking komen voor dit plan, terwijl zij het gros vormen van de Hongkongse protestbeweging. Verder merken Hongkongse activisten op dat het plan nader dient te worden uitgewerkt. Zo is het onduidelijk of Hongkongers in aanmerking komen voor Britse overheidsdiensten. Het is evenmin duidelijk hoe lang een Hongkonger onafgebroken in het VK dient te verblijven om in aanmerking te komen voor een verblijf voor onbepaalde tijd of de Britse nationaliteit. De Britse autoriteiten hebben ook niet inzichtelijk gemaakt of Hongkongse studenten internationale studieleges moeten voldoen of de lagere,

⁵⁰⁷ The Globe and Mail, *Hong Kong protesters seek refuge in Canada*, 3 mei 2020.

⁵⁰⁸ In het Engels aangeduid als het *National Immigration Agency (NIA)*.

⁵⁰⁹ Taiwan News, *Taiwan saw spike in Hongkongers seeking residency in 2019*, 24 mei 2020. Trouw, *Vluchteling uit Hongkong krijgt hulp van Taiwan*, 29 mei 2020.

⁵¹⁰ In het Engels bekend als *Indefinite Leave to Remain (ILR)*.

⁵¹¹ The Financial Times, *UK 'path to citizenship' for Hong Kongers lacks detail, advocates say*, 29 mei 2020. BBC, *UK to change immigration rules for Hong Kong citizens if China passes law*, 3 juni 2020. The Guardian, *Boris Johnson lays out visa offer to nearly 3m Hong Kong citizens, UK prime minister says all eligible for BNO passport can apply if China cuts freedoms*, 3 juni 2020. The Economist, *Britain opens its doors to Hong Kongers*, 6 juni 2020. The Guardian, *Hong Kong activists urge UK to spell out extended visa offer, NGO demands more details on Boris Johnson's 'vague and imprecise' commitment*, 14 juni 2020.

Britse studieleges. Daarnaast is het de vraag wat er met een Hongkonger gebeurt indien deze na twaalf maanden geen baan heeft gevonden in het VK.⁵¹²

12.8 UNHCR in China

China heeft geen asielwetgeving en daarom ook geen asielautoriteiten. De UNHCR-vertegenwoordiging in China heeft een beperkt mandaat en neemt geen standpunt in ten aanzien van de terugkeer van afgewezen asielzoekers uit China. UNHCR heeft in China twee kantoren, te weten in Peking en in Hongkong.⁵¹³ Het in Peking gevestigde UNHCR-kantoor behandelt asielaanvragen in China voor asielzoekers die legaal het Chinese vasteland zijn ingereisd. Het gaat hierbij om *refugees sur place*, oftewel mensen die niet terug kunnen naar het land van herkomst, omdat de situatie aldaar drastisch is veranderd.⁵¹⁴ Indien UNHCR een vluchtelingenstatus toekent aan een asielzoeker, wordt dit door de Chinese immigratie-autoriteiten erkend. Voor zover bekend, zijn er geen aanwijzingen dat China personen terugstuurt naar hun land van herkomst die door het UNHCR-kantoor in Peking zijn erkend als vluchtelingen en een geldig UNHCR-vluchtelingencertificaat hebben. Het in Hongkong gevestigde UNHCR-kantoor verleent ondersteuning aan de Hongkongse autoriteiten bij de verbetering van een eigen asielmechanisme dat sinds 2014 bestaat en *Unified Screening Mechanism* (USM) wordt genoemd.⁵¹⁵

Daarnaast verleent het UNHCR-kantoor in Peking financiële ondersteuning aan vluchtelingen op het Chinese vasteland. De vluchtelingen op het Chinese vasteland dienen daarmee zelf basale voorzieningen als onderdak en voedsel te bekostigen. In Hongkong leveren de Hongkongse autoriteiten, om precies te zijn het *Social Welfare Department*, basale voorzieningen als voedsel en onderdak aan asielzoekers. In Macao, net als Hongkong een special administrative region (SAR), heeft UNHCR geen fysiek kantoor, maar het Hongkongse UNHCR-kantoor levert via een partnerorganisatie hulpdiensten aan Macao's asielzoekers en vluchtelingen.⁵¹⁶

12.9 Terugkeer

Het voorgaande ambtsbericht deelde mee dat informatie over de behandeling van terugkerende asielzoekers met de Chinese nationaliteit door de autoriteiten van China schaars en anekdotisch van aard is.⁵¹⁷ Ook nu is er betrekkelijk weinig verifieerbare informatie beschikbaar over hoe de Chinese autoriteiten omgaan met terugkerende asielzoekers uit het buitenland.

In ieder geval lopen de volgende groepen bij terugkeer een verhoogd risico om door de Chinese autoriteiten te worden onderworpen aan ondervraging, detentie,

⁵¹² The Financial Times, *UK 'path to citizenship' for Hong Kongers lacks detail, advocates say*, 29 mei 2020. BBC, *UK to change immigration rules for Hong Kong citizens if China passes law*, 3 juni 2020. The Guardian, *Boris Johnson lays out visa offer to nearly 3m Hong Kong citizens, UK prime minister says all eligible for BNO passport can apply if China cuts freedoms*, 3 juni 2020. The Economist, *Britain opens its doors to Hong Kongers*, 6 juni 2020. The Guardian, *Hong Kong activists urge UK to spell out extended visa offer, NGO demands more details on Boris Johnson's 'vague and imprecise' commitment*, 14 juni 2020.

⁵¹³ Voor meer informatie over de UNHCR-kantoren in Peking en Hongkong, bezoek de volgende contactpagina: www.unhcr.org/cn.

⁵¹⁴ In dit verband kan bijvoorbeeld worden gedacht aan Syriërs en Jemenieten die op een studie- of werkvisum China zijn ingereisd en na een jarenlang verblijf in China niet terug kunnen naar het land van herkomst vanwege het oorlogsgeweld aldaar.

⁵¹⁵ Vertrouwelijke bron, d.d. 31 maart, 1 en 3 april en 23 juni 2020.

⁵¹⁶ Vertrouwelijke bron, d.d. 31 maart, 1 en 3 april 2020.

⁵¹⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018, blz. 66.

marteling en/of een oneerlijk proces: MRV's, leden van etnische minderheden (bijvoorbeeld Oeigoeren en Tibetanen), leden van religieuze bewegingen die zijn aangemerkt als Xie Jiao (bijvoorbeeld FG-beoefenaars en CAG-gelovigen) en leden van 'grijze'⁵¹⁸ kerkgenootschappen.⁵¹⁹

Een terugkeerwestie die gedurende de verslagperiode van dit ambtsbericht speelde, betrof Yang Wei. Yang stond in negatieve belangstelling bij de Chinese autoriteiten vanwege zijn steun aan het studentenprotest in 1989 en zijn betrokkenheid bij de in 1998 verboden *China Democracy Party* (CDP).⁵²⁰ In 1999 week Yang uit naar Thailand, alwaar hij in aanmerking kwam voor hervestiging in Canada. In augustus 2019 stuurden de Canadese autoriteiten Yang terug naar China, omdat hij een gevaar was geworden voor de openbare veiligheid in Canada. Yang had namelijk een buschauffeur neergestoken en een verkoper met een slagersmes bedreigd.⁵²¹ Voor zover bekend, zijn er sindsdien geen nieuwe mediaberichten verschenen over Yang. Volgens een vertrouwelijke bron is Yang bij zijn terugkeer ongemoeid gelaten door de Chinese autoriteiten. De bron veronderstelt dat hieraan twee redenen ten grondslag liggen. Ten eerste heeft Yang zich tijdens zijn verblijf in Canada niet openlijk kritisch uitgelaten over de Chinese regering. Ten tweede heeft zijn internationale bekendheid de Chinese autoriteiten ervan weerhouden om hem na terugkeer te vervolgen. Dezelfde bron vult aan dat Yang bij zijn terugkeer geen ondersteuning heeft ontvangen van de Chinese overheid in de vorm van identiteitsdocumenten, een hukou-registratie en sociale voorzieningen.⁵²²

12.9.1 *Moslimminderheden uit Xinjiang*

De Chinese regering zette zich verder in om leden van moslimminderheden uit Xinjiang – voornamelijk Oeigoerse en Kazachse Chinezen – tot terugkeer uit het buitenland naar China te bewegen. Veelal gebeurt dit onder bedreiging van familieleden in Xinjiang. Daarnaast probeert de Chinese overheid mensen tot terugkeer te dwingen door verlenging van paspoorten in het buitenland te weigeren. Daardoor zien mensen zich gedwongen om naar China terug te keren om hun legale status in hun land van verblijf te behouden. Bij terugkeer naar China werden veel leden van deze moslimminderheden gearresteerd, of zij verdwenen. Anderen kregen in Xinjiang wel een nieuw paspoort maar moesten zich schriftelijk verplichten binnen een bepaald tijdslimiet weer terug te keren naar Xinjiang. HRW noemt gevallen waarin mensen bij een latere terugkeer naar Xinjiang alsnog in een detentiekamp geplaatst werden.⁵²³

Aanleiding voor arrestatie bij terugkeer en plaatsing in een detentiekamp is bijvoorbeeld terugkeer uit een land dat volgens de Chinese autoriteiten een verhoogd risico tot radicalisering en daardoor jihadisme met zich meebrengt. Tot deze landen behoren bijvoorbeeld Kazachstan, Tadzjikistan en Turkije. In die landen is de vrees onder Chinese moslimminderheden dan ook groot om uitgezet te worden

⁵¹⁸ Voor meer informatie over het begrip 'grijze' kerkgenootschappen, raadpleeg paragraaf 6.1.

⁵¹⁹ Vertrouwelijke bron, d.d. 18 maart 2020. Vertrouwelijke bron, d.d. 16 april 2020.

⁵²⁰ De in 1997 opgerichte CDP was een groep van activisten die ernaar streefde om China te veranderen van een éénpartijstaat in een meerpartijdemocratie. De CDP staat ook bekend als de *Democracy Party of China* (DPC). Human Rights Watch (HRW), *Nipped in the bud, The suppression of the China Democracy Party*, 1 september 2000.

⁵²¹ The New York Times, *Canada deports Chinese dissident, brushing off concerns he faces jail*, 28 augustus 2019. BBC, *Canada deports Chinese activist Yang Wei over knife crimes*, 29 augustus 2019.

⁵²² Vertrouwelijke bron, d.d. 16 april 2020.

⁵²³ USDOS, *2019 report on human rights in China*, blz. 55. HRW, *Eradicating ideological viruses*, september 2018, blz. 88-93.

naar China.⁵²⁴ HRW uit verder in een analyse van het *Integrated joint operations platform* (IJOP, zie paragraaf 9.6.1) het vermoeden dat onregelmatigheden met betrekking tot het paspoort of de uitreis van een naar Xinjiang teruggekeerd persoon ook aanleiding kunnen geven tot nader onderzoek naar diegene, waarschijnlijk via een notificatie in de IJOP app. Sinds 2015 is uitreis buiten het toezicht van de autoriteiten als strafrechtelijk delict aangemerkt, net als uitreis zonder paspoort.⁵²⁵ Daarnaast zijn er in Xinjiang ook tal van andere dagelijkse gedragingen of omstandigheden van de persoon zelf of van diens familieleden die aanleiding zijn voor plaatsing in detentiekampen (zie paragraaf 9.2).

⁵²⁴ HRW en een rapport van het Duitse BAMF noemen een lijst van 26 landen van waaruit terugkeerders volgens de Chinese autoriteiten een verhoogd risico op radicalisering zouden hebben: Afghanistan, Egypte, Algerije, Azerbeidzjan, Indonesië, Irak, Iran, Jemen, Kazachstan, Kenia, Kirgizië, Libië, Maleisië, Nigeria, Pakistan, Rusland, Saoedi-Arabië, Somalië, Zuid-Soedan, Syrië, Tadzjikistan, Thailand, Turkije, Turkmenistan, Oezbekistan, Verenigde Arabische Emiraten. HRW, *Eradicating ideological viruses*, september 2018, blz. 110. BAMF, *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020, blz. 13.

⁵²⁵ HRW, *China's algorithms of repression*, mei 2019, blz. 33.

13 Bijlagen

13.1 Afkortingen en anderstalige begrippen

ACFTU	All-China Federation of Trade Unions
BAC	Buddhist Association of China
Basic Law	Basiswet (<i>de facto</i> grondwet van Hongkong)
BNO	British National Overseas (Brits overseas)
BW	Burgerlijk Wetboek
CAG	Church of Almighty God (Kerk van Almachtige God)
CAT	Committee against Torture
CCC	China Christian Council (Christelijke Raad van China)
CCP	Chinese Communistische Partij
CDP	China Democracy Party
CE	Chief Executive (hoogste bestuurder van Hongkong)
C&E	Custody & Education
CGTN	China Global Television Network
CHRD	Chinese Human Rights Defenders
CHRF	Civil Human Rights Front
CPCA	Chinese Patriotic Catholic Association (Chinese Katholieke Patriottische Vereniging)
CPJ	Committee to Protect Journalists
CPL	Criminal Procedure Law (Wetboek van Strafvordering)
CTA	Chinese Taoist Association
CTA	Central Tibetan Administration (Tibetaanse regering in ballingschap)
Dalai Lama	hoogste autoriteit binnen het Tibetaans boeddhisme
DFAT	Australian Department of Foreign Affairs and Trade
ETAC	International Coalition to End Transplant Abuse in China
FG	Falun Gong
GSEC	Guangzhou Gender and Sexuality Education Center
HKD	Hongkongse dollar
HKMAO	Hong Kong and Macau Affairs Office (Staatsbureau voor de relaties met Hongkong en Macau)
HKNP	Hong Kong National Party
HKPF	Hong Kong Police Force (Hongkongse politie)
HRW	Human Rights Watch
hukou	huishoudregistratie
IAC	Islamic Association of China
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights (Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten)
ICT	International Campaign for Tibet (Internationale Campagne voor Tibet)
IPCC	Independent Police Complaints Council
LegCo	Legislative Council (Wetgevende Raad van Hongkong)
liuzhi	vrijheidsontnemende maatregel opgelegd door <i>supervision committee</i>
LHBTI	lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen
LOCPG	Liaison Office of the Central People's Government in the Hong Kong SAR
MCA	Ministry of Civil Affairs (ministerie voor Burgerzaken)
MIIT	Ministry of Industry and Information Technology
MPS	Ministry of Public Security
MRV	mensenrechtenverdediger
ngo	non-gouvernementele organisatie

NPC	National People's Congress (Nationaal Volkscongres)
NPCSC	Standing Committee of the National People's Congress (Staand Comité van het Nationaal Volkscongres)
NSC	National Supervision Commission
NSL	National Supervision Law
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (kantoor van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten)
PFLAG	Parents, Families and Friends of Lesbians and Gays
PRA	Patriotic Religious Association (patriottische religieuze vereniging)
PRC	People's Republic of China (Volksrepubliek China)
PSB	Police Security Bureau
RC	Residential Certificate
RFA	Radio Free Asia (Radio Vrij Azië)
RSDL	residential surveillance in a designated location
RTL	re-education through labour
SAR	special administrative region (speciale bestuurlijke regio)
SARA	State Administration of Religious Affairs
SCA	State Cryptography Administration
SCF	social compensation fee (boete voor het verwekken van een kind buiten de gezinsplanningsregels)
SKS	sociaal kredietsysteem
SOGI	seksuele oriëntatie en genderidentiteit
SPC	Supreme People's Court (Hoge Volkgerechtshof)
TAR	Tibetaanse Autonome Regio
TCHRD	Tibetan Centre for Human Rights and Democracy
TSPM	Three-Self Patriotic Movement (Drie-Zelf Patriottische Beweging)
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UFWD	United Front Work Department
VK	Verenigd Koninkrijk
VOA	Voice of America
VPN	virtueel privénetwerk
WEF	World Economic Forum (Wereld Economisch Forum)
Weibo	Chinese variant van Twitter
Xie Jiao	heterodoxe leer

13.2 Lijst van als Xie Jiao bestempelde groepen

Engelstalige benaming	Chineestilige benaming (in het Latijnse schrift)	Chineestilige benaming (in het Chinese schrift)
Anointed King	Beili Wang	被立王
Bloody Holy Spirit	Xueshui Shengling	血水圣灵
Children of God	Tianfu De Ernu	天父的儿女
Church of Almighty God	Quan Neng Shen Jiao Hui	全能神教会
Dami Mission	Dami Xuanjiao Hui	达米宣教会
Falun Gong	Falung Gong	法轮功
Full Scope Church	Quan Fanwei Jiaohui	全范围教会
Guanyin Method	Guanyin Famen	观音法门
Lord God Sect	Zhu Shen Jiao	主神教
Mainland China Administrative Deacon Station	Zhonghua Dalu Xingzheng Zhishi Zhan	中华大陆行政执事站
New Testament Church	Xinyue Jiaohui	新约教会
Perfect and Sudden Dharma Gate	Yuandun Famen	圆顿法门
Pure Land Learning Association	Jingzong Xuehui	净宗学会
South China Church	Huanan Jiaohui	华南教会
The Disciple Society	Mentu Hui	门徒会
The Lingling Sect	Lingling Jiao	灵灵教
The Shouters	Huhan Pai	呼喊派
The Unification Church	Tongyi Jiao	统一教
Three Grades of Servants	San Ban Puren Pai	三班仆人派
True Buddha School	Ling Xian Zhen Fo (Zong)	灵仙真佛(宗)
World Elijah Gospel Mission Society	Shijie Yiliya Fuyin Xuan Jiaohui	世界以利亚福音宣教会
Zhonggong	Zhonggong	中功

13.3 Nieuwsberichten

Aljazeera

- , *#MeToo movement in China, Powerful yet fragile*, 22 oktober 2018.
- , *Uighur refugee: I'm not very optimistic*, video interview met Ilshat Hassan, 8 december 2018.
- , *Chinese human rights lawyer Wang Quanzhang reunites with family*, 28 april 2020.
- , *Hong Kong, Why China's national anthem bill is so controversial*, 27 mei 2020.
- , *Hong Kong to mark Tiananmen amid China national anthem bill vote*, 4 juni 2020.
- , *China passes Hong Kong security law, deepening fears for future*, 30 juni 2020.

Algemeen Dagblad (AD)

- , *Chinese 'sekte' vestigt zich in Nederland*, 24 december 2018.
- , *China duldt geen enkele kritiek op president Xi of zijn optreden in coronacrisis*, 17 maart 2020.

Amnesty International (AI)

- , *New Supervision Law a systemic threat to human rights*, 20 maart 2018.
- , *Tibetan activist handed grotesquely unjust 5 year prison sentence after featuring in New York Times video*, 22 mei 2018.
- , *42 months in prison for forcibly returned activist, Dong Guangping*, 31 juli 2018.
- , *De doodstraf is springlevend in China*, 29 januari 2019.
- , *Der dressierte Mensch*, 25 juli 2019.
- , *'Appalling' jail sentence for outspoken pastor makes mockery of religious freedoms*, 30 december 2019.
- , *Het rechtssysteem in China*, gepubliceerd in januari 2020.
- , *Detention of activist shows unrelenting assault on freedom of expression*, 18 februari 2020.
- , *Oeigoeren zijn nergens veilig, zelfs niet in Nederland*, 21 februari 2020.
- , *Fears of imprisonment for missing Kazakh writer, Nagyz Muhammed*, 27 april 2020.
- , *Hongkong, Machteloze en bevooroordeelde klachtencommissie brengt geen gerechtigheid*, 15 mei 2020.
- , *Hong Kong, Crackdown on peaceful anthem bill protesters signals another summer of repression*, 27 mei 2020.

ANBI.nl

- , *De Kerk van Almachtige God*, geraadpleegd op 11 maart 2020.

AsiaNews

- , *Mindong's Msgr. Guo evicted from the curia, he will sleep on the street, Several priests and elderly also made homeless*, 16 januari 2020.

Asia Times

- , *Chinese Christians live in fear, fleeing abroad, Part 1*, 21 maart 2019.
- , *Chinese Christians live in fear, fleeing abroad, Part 2*, 22 maart 2019.

Associated Press (AP)

- , *China bars millions from travel for social credit offences*, 23 februari 2019.
- , *China's Weibo site backtracks on gay censorship after outcry*, 17 april 2019.
- , *Swedish court will not extradite fugitive sought by China*, 9 juli 2019.
- , *China claims everyone in Xinjiang camps has "graduated"*, 9 december 2019.
- , *Trudeau: China doesn't understand Canadian judicial system*, 21 mei 2020.

Australian Broadcasting Corporation (ABC) News

- , *Australia requests Beijing let family of Uyghur man leave China following Four Corners program*, 17 juli 2019.

Australian Strategic Policy Institute (ASPI)

- , *Uyghurs for sale*, 1 maart 2020.

Axios

- , *University of Minnesota student jailed in China over tweets*, 23 januari 2020.
- , *Documents show China's secret extradition request for Uighur in Turkey*, 20 mei 2020.

Bitter Winter

- , *Shouwang Church, The rise and fall of Beijing's largest megachurch*, 30 maart 2019.
- , *Sola Fide (Justification by Faith) house churches in China*, 15 april 2019.

- , *The Drama of Kazakh Muslims in China: Imprisoned, Tortured, Silenced*, 3 juli 2019.
- , *The purge of Tibetan Buddhism continues in Hebei*, 27 december 2019.
- , *Tibetan Buddhist temples monitored, monks controlled*, 12 januari 2020.
- , *Obedient "Red Successors" cultivated from young age*, 10 oktober 2019.
- , *Chinese refugees, Seeking asylum in Italy*, 26 oktober 2019.

Bloomberg

- , *A \$300 billion rainbow economy is booming the middle of China*, 18 juni 2019.
- , *Baby shortage prompts China's unwed mothers to fight for change*, 28 oktober 2019.
- , *China official who tore down church crosses to oversee Hong Kong*, 13 februari 2020.
- , *China's propaganda quiz app is hiring hundreds*, 15 april 2019.
- , *China flexes muscles on Hong Kong, prompting outcry from U.S.*, 18 april 2020.

Boeddhistisch Dagblad

- , *De Tibetaanse Volksopstand van 1959*, 10 maart 2017.
- , *Grote opkomst tijdens Tibet vredesmars in Amsterdam*, 10 maart 2020.

British Broadcasting Corporation (BBC)

- , *China professor accused in #MeToo campaign is sacked*, 12 januari 2018.
- , *Hong Kong government bans pro-independence party*, 24 september 2018.
- , *China disappearances show Beijing sets its own rules*, 17 oktober 2018.
- , *Jiang Tianyong, Chinese human rights lawyer disappears on release day*, 28 februari 2019.
- , *Shanghai rubbish rules, New law sends Chinese city into frenzy*, 4 juli 2019.
- , *Canada deporting Chinese activist Yang Wei over knife crimes*, 29 augustus 2019.
- , *Hong Kong, What is the Basic Law and how does it work?*, 20 november 2019.
- , *Simon Cheng, Former UK consulate worker says he was tortured in China*, 20 november 2019.
- , *Data leak reveals how China 'brainwashes' Uighurs in prison camps*, 24 november 2019.
- , *Chinese residents worry about rise of facial recognition*, 5 december 2019.
- , *China ends forced labour for sex workers*, 28 december 2019.
- , *Meng Hongwei, China sentences ex-Interpol chief to 13 years in jail*, 21 januari 2020.
- , *Coronavirus, Five ways virus upheaval is hitting women in Asia*, 8 maart 2020.
- , *NPC: China moves to impose controversial Hong Kong security law*, 22 mei 2020.
- , *Hong Kong security law, What is it and is it worrying?*, 25 mei 2020.
- , *Hong Kong security law, Carrie Lam dismisses concerns over rights*, 26 mei 2020.
- , *UK to change immigration rules for Hong Kong citizens if China passes law*, 3 juni 2020.

Business Insider

- , *Chinese citizens are demanding increased free speech after the death of a coronavirus whistleblower doctor, China censored their calls*, 7 februari 2020.
- , *China enacted a sweeping new law that bars people from posting negative content online, and it could be used to suppress coronavirus news*, 2 maart 2020.

Buzzfeed News

- , *They thought they'd left the surveillance state behind, They were wrong*, 9 juli 2018.

Cable News Network (CNN)

- , *Chinese Uyghurs forced to welcome Communist Party into their homes*, 14 mei 2018.
- , *China's censors face a major test in 2019, but they've spent three decades getting ready*, 7 januari 2019.

Caixin

- , *Death in Custody Raises Questions About New Anti-Graft Oversight*, 9 mei 2018.

Central Intelligence Agency (CIA)

- , *The World Factbook, China, People and society*, voor het laatst bijgewerkt op 28 januari 2020.

Chief Privacy Officer (CPO) Magazine

- , *China's new Encryption Law highlights cryptography as a strategic priority*, 11 november 2019.

ChinaAid

- , *18 indicted for being Jehovah's Witnesses*, 12 juni 2019.
- , *Church elder receives four year sentence*, 29 november 2019.

ChinaFile

- , *Converting the converters*, 18 oktober 2019.
- , *China's government has ordered a million citizens to occupy Uighur homes, Here's what they think they're doing*, 24 oktober 2018

China Global Television Network (CGTN)

- , *China simplifies passport application procedures for citizens*, 30 april 2018.
- , *China to implement amended passport policy for overseas citizens on Jan 1*, 29 december 2018.

Chinese Human Rights Defenders (CHRD)

- , *Huang Qi*, 19 december 2016.
- , *Dong Guangping*, 16 mei 2019.
- , *Xue Renyi*, 31 mei 2019.
- , *China must release detained labor rights advocates*, 25 juli 2019.
- , *China: protect human rights while combatting coronavirus outbreak*, 31 januari 2020.
- , *Watch list of detainees and prisoners of conscience in need of medical attention*, voor het laatst bijgewerkt op 17 maart 2020.
- , *Prisoners of conscience data, Mainland China*, ongedateerd.

China Human Rights Lawyers Concern Group (CHRLCG)

- , *Wang Quanzhang eventually reunited with his family in Beijing*, 28 april 2020.

China Law Blog

- , *China's new Cryptography Law, Still no place to hide*, 7 november 2019.

China Labour Bulletin (CLB)

- , *Gone for 100 days, Three labour activists 'disappeared' in China*, 27 juni 2019.

China Law Translate

- , *SPC notice on the addition of civil case causes of action*, 2 januari 2019.
- , *Governing the E-cosystem*, 18 september 2019
- , *Governing the E-cosystem 2*, 1 maart 2020.

Coda Story

—, *China's digital wall around Tibet*, 16 mei 2019.

Committee to Protect Journalists (CPJ)

—, *Labor rights website editor Wei Zhili arrested in China; another is missing*, 21 maart 2019.

—, *Chinese court sentences journalist Huang Qi to 12 years in prison*, 29 juli 2019.

Congressional Executive Commission on China (CECC)

—, *Protection of Women's Rights and Interests Law of the People's Republic of China*, ongedateerd, geraadpleegd op 28 mei 2020.

Covington

—, *China amends Criminal Procedure Law, Creating more anti-bribery prosecution tools*, 14 november 2018.

Council on Foreign Relations (CFR)

—, *The state of religion in China*, voor het laatst bijgewerkt op 11 oktober 2018.

Dalailama.com

—, *Message of His Holiness the Dalai Lama to the Fourteenth Assembly of the Tibetan People's Deputies*, 14 maart 2011.

—, *His Holiness middle way approach for resolving the issue of Tibet*, ongedateerd.

Death Penalty Worldwide (DPW)

—, *Death Penalty Database, China*, ongedateerd.

De Gelderlander

—, *Wat doet een in China verboden sekte in Nederland?*, 22 januari 2019.

De Groene Amsterdammer

—, *De schuld van Xi*, 26 februari 2020.

De Morgen

—, *China maakt weg vrij voor langere ambtstermijn Xi Jinping*, 25 februari 2018.

De Standaard

—, *Het is allemaal de fout van Winnie de Poeh*, 28 maart 2019.

Deutsche Welle (DW)

—, *Germany grants asylum to two Hong Kong pro-democracy activists*, 22 mei 2019.

—, *China arrests pro-democracy activists in year-end crackdown*, 2 januari 2020.

De Volkskrant

—, *Communistische Partij China maakt weg vrij voor levenslang presidentschap Xi*, 25 februari 2018.

—, *De dalai lama toont zich verrassend mild over China*, 10 september 2018.

—, *Hongkong verbiedt partij die streeft naar onafhankelijkheid van China*, 24 september 2018.

—, *'Willekeurige' terdoodveroordeling Canadees zet relatie China en Canada nog verder onder druk*, 14 januari 2019.

- , *Bestuur Hongkong geeft toe aan betogers en trekt omstreden uitleveringswet in*, 5 september 2019.
- , *Beijings grote geheim stond op haar laptop*, 7 december 2019.
- , *Buitenlandse experts stappen uit onderzoek naar politiegeweld Hongkong*, 11 december 2019.
- , *Chinese dominee krijgt 9 jaar cel voor runnen van een 'subversieve huiskerk'*, 30 december 2019.
- , *Tibetaans verdwijnt uit 'tweetalige' school*, 10 maart 2020.

Die Zeit

- , *Auf die islamitische Welt können sie nicht hoffen*, 26 november 2019.

Dui Hua,

- , *Identifying cult organizations in China*, 10 juli 2014
- , *From Hu to Xi, China's grip on environmental activism, Part II, Environmental activism from above and below*, 24 juli 2019.
- , *Political Prisoner Database (PPDB)*, voor het laatst bijgewerkt op 31 december 2019.
- , *Detailed court statistics on article 300, Part I*, 28 mei 2020.
- , *Detailed court statistics on article 300, Part II*, 4 juni 2020.
- , *Death penalty reform*, ongedateerd.

Foreign Policy (FP)

- , *China has chosen cultural genocide in Xinjiang – for now*, 19 september 2018.
- , *China's #MeToo activists have transformed a generation*, 10 januari 2019.
- , *Kazakhs Won't Be Silenced on China's Internment Camps*, 4 maart 2019.
- , *China's dissidents can't leave*, 23 juli 2019.
- , *The Capital of Xinjiang Is Now in Turkey*, 30 september 2019.

France 24

- , *Chinese Uighur refugee fears deportation from Turkey*, 12 augustus 2019.

Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ)

- , *Hatte Bings Ausfall wirklich nur „technische“ Gründe?*, 28 januari 2019.

Freedom House

- , *Falun Gong's secrets for surviving in China*, 19 juli 2019.

Free Tibet

- , *Hundreds of Tibetans ordered to immediately return from pilgrimage sites*, 4 januari 2019.
- , *China has destroyed large areas of one of Tibet's biggest Buddhist sites, satellite images reveal*, 30 september 2019.

Gay Star News (GSN)

- , *Gay Chinese teacher loses case for unfair dismissal*, 27 november 2018.

Global Times

- , *Gay teacher gains arbitration after school fires him*, 27 september 2018.
- , *Unmarried mothers demand rights for children born out of wedlock*, 10 maart 2019.

Het Financieele Dagblad (FD)

- , *'Dit is het moment waarop China zijn wil doordrukt'*, 27 mei 2020.

Hindustan Times

- , *The search for home, Why Tibetans are leaving India*, 5 april 2018.

Holyspiritspeaks.org

- , *A brief introduction about the background of the appearance and work of Christ of the Last Days in China*, 13 december 2015.

Hong Kong Free Press (HKFP)

- , *Missing Chinese rights lawyer Jiang Tianyong returns home but 'still not free', says wife*, 3 maart 2019.
- , *Prominent Chinese feminist social media account censored on International Women's Day*, 9 maart 2018.
- , *20 years on, Falun Gong survives underground in China*, 23 april 2019.
- , *Third Hongkonger sought asylum in Germany besides two wanted pro-independence activists, authorities confirm*, 23 mei 2019.
- , *Over a million attend Hong Kong demo against controversial extradition law, organisers say*, 9 juni 2019.
- , *International Day of the Disappeared, China must put a halt to secret detention and all forms of enforced disappearances*, 30 augustus 2019.
- , *China detains more than 12 lawyers and activists in end of year crackdown – rights groups*, 3 januari 2020.
- , *Hong Kong police watchdog postpones report on unrest following legal challenge*, 17 januari 2020.
- , *Hong Kong police chief defends budget boost, says 21 officers 'reprimanded' over conduct at protests*, 2 maart 2020.
- , *Scrap the IPCC – we need a police complaints body Hongkongers can trust*, 5 maart 2020.
- , *A missing Chinese property tycoon exposes how Xi Jinping governs through enforced disappearance*, 13 april 2020.
- , *'Absurd, preposterous, whitewash', Reactions pour in as Hong Kong police 'watchdog clears force of wrongdoing'*, 15 mei 2020.
- , *Explainer, How a new law may see Hongkongers jailed for 3 years for parodying the national anthem*, 27 mei 2020.

Human Rights Watch (HRW)

- , *China, Abusive Cybersecurity Law set to be passed*, 6 november 2016.
- , *China, Voice biometric collection threatens privacy*, 22 oktober 2017.
- , *China's bumbling police state, The only thing protecting human rights from the bureaucracy? Inefficiency*, 26 december 2018.
- , *China, Xinjiang children separated from families*, 15 september 2019.
- , *Tibetan children denied mother-tongue classes*, 5 maart 2020.

Indian Express

- , *'Tibetan refugees down from 1.5 lakh to 85,000 in 7 years'*, 11 september 2018.

International Campaign for Tibet (ICT)

- , *Note on the memorandum on genuine autonomy for the Tibetan people*, 19 februari 2010.
- , *Self-immolation fact sheet*, voor het laatst geüpload op 2 december 2019.
- , *Troubling 'ethnic unity' regulations take effect in Tibet May 1*, 30 april 2020.

International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ)

- , *China Cables, Who are the Uighurs and why mass detention?*, 24 november 2019.

Jamestown Foundation

- , *New evidence for China's political re-education campaign in Xinjiang*, 15 mei 2018.
- , *China's tactics for targeting the Uyghur diaspora in Turkey*, 1 november 2019.

Khabarhub

- , *A revelation of Nepal-China agreement, Nepal gets tougher on Tibetans*, 22 januari 2020.

Lausanne Global Analysis (LGA)

- , *The sinification of religion in China, Will enforcing conformity work?*, 10 september 2019.

Los Angeles Times

- , *Uighur dissident in Turkey fights effort to extradite him to China*, 29 maart 2019.

Made in China Journal

- , *Systematising human rights violations*, 25 oktober 2019.

Mercator Institute for China Studies (MERICS)

- , *In Xi's China, the party morphs into the state*, 7 maart 2018.
- , *China's National Supervision Commission, Impacts on foreigners and foreign companies*, 9 maart 2018.
- , *China's National Supervision Commission*, geraadpleegd op 8 juli 2019.

Middle East Monitor

- , *Not all Uyghurs are terrorists, Turkey tells China*, 18 februari 2020.

Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nepal

- , *Joint statement between Nepal and the People's Republic of China*, 13 oktober 2019.

National People's Congress (NPC) Observer

- , *Supervision Law*, ongedateerd.
- , *Heroes and Martyrs Protection Law*, ongedateerd.
- , *Criminal Procedure Law*, ongedateerd.
- , *Community Corrections Law*, ongedateerd.
- , *NPCSC amends Criminal Procedure Law, Overhauls judicial system organic laws, Loosens stock buyback restrictions & designates SPC as National IP Appeals Court*, 28 oktober 2018.
- , *Recording & review Part 4, The last days of 'Custody & Education'*, 25 december 2018.
- , *NPCSC abolishes 'custody & education' detention system, Revises Securities Law & approves Community Corrections Law, Civil litigation reform pilot*, 30 december 2019.
- , *2020 NPC Session, A guide to China's Civil Code*, 21 mei 2020.
- , *2020 NPC session, NPC's imminent decision on national security in Hong Kong explained*, 22 mei 2020.

National Public Radio (NPR)

- , *In China, kids of unwed mothers may be barred from public health care, education*, 6 november 2019.
- , *Chinese universities are enshrining Communist Party control in their charters*, 20 januari 2020.
- , *'I thought it would be safe', Uighurs in Turkey now fear China's long arm*, 13

maart 2020.

Nederlands Dagblad (ND)

- , *Huiskerk in Peking moet deur sluiten*, 28 maart 2019.
- , *Chinese criticus noemde president Xi Jinping 'clown', Nu is hij vermist en hij is de enige niet*, 17 maart 2020.

Nederlandse Omroep Stichting (NOS)

- , *Vrouw van in China gearresteerde ex-Interpoltopman klaagt Interpol aan*, 7 juli 2019.
- , *Oeigoeren in Nederland klagen de Chinese overheid aan*, 14 augustus 2019.
- , *Chinese burgerjournalist vermist na kritiek op overheid over coronaviruss, 1 februari 2020.*
- , *Omstreden volksliedwet Hongkong aangenomen ondanks protest met stinkend goedje*, 4 juni 2020.

New America

- , *China's Cybersecurity Law one year on*, 30 november 2017.

Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC)

- , *Oeigoeren in Nederland doen aangifte tegen Beijing*, 14 augustus 2019.
- , *Hongkong arresteert prominente leden uit protestbeweging*, 18 april 2020.
- , *China vergroot greep op Hongkong*, 22 mei 2020.
- , *China neemt omstreden veiligheidswet Hongkong aan*, 30 juni 2020.

Nl.godfootsteps.org,

- , *Boeken, Het Woord verschijnt in het vlees*, datum van publicatie onvermeld.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)

- , *UN expert body concerned about recent wave of enforced disappearances in China*, 8 april 2011.
- , *UN human rights experts gravely concerned about Huang Qi's health*, 20 december 2018.
- , *Harassment of human rights lawyer Jiang Tianyong must stop, say UN experts*, 24 september 2019.
- , *UN experts call for decisive measures to protect fundamental freedoms in China*, 26 juni 2020.
- , *UN Treaty Body Database, Ratification Status for China*, ongedateerd.

PinkNews

- , *China finally takes small step towards recognising same-sex marriage*, 8 januari 2020.

Quartz

- , *The future of #MeToo in China hinges on a lawsuit against the country's most famous TV presenter*, 31 januari 2019.
- , *China launches mandatory face scan for mobile users*, 1 december 2019.

Radio Free Asia (RFA)

- , *Riot police in China's Shenzhen detain 50 labor activists in dawn raid*, 24 augustus 2018.
- , *China's parliament expands use of in absentia trials targeting 'absconders'*, 30 oktober 2018.
- , *Tibetan passport restrictions limit attendance at Dalai Lama prayer gathering*, 26 december 2018.

- , *Nepal departs 6 Tibetan asylum seekers to China*, 9 januari 2019.
- , *Chinese officials force Muslims to drink, eat pork at festival*, 6 februari 2019.
- , *Labor editors 'at risk of torture', Dozens of labor activists behind bars*, 30 april 2019.
- , *Tibetan man, aunt sentenced for Panchen Lama protest in Sichuan*, 8 mei 2019.
- , *Thousands of monks, nuns evicted from Sichuan's Yachen Gar*, 11 juni 2019.
- , *Jailed Tibetan language rights advocate is refused visits from his lawyers*, 2 augustus 2019.
- , *Uyghur mother, daughters deported to China from Turkey*, 9 augustus 2019.
- , *China gears up to collect citizens' DNA nationwide*, 23 augustus 2019.
- , *Tibetan nun expelled from Buddhist center commits suicide in internment camp*, 14 februari 2020.
- , *Nepal border agreement with China sparks fear among Tibetans*, 14 februari 2020.
- , *Tibetans in Nepal urged not to observe March 10 Uprising anniversary*, 6 maart 2020.
- , *Classroom instruction switch from Tibetan to Chinese in Ngaba sparks worry, anger*, 9 april 2020.
- , *China's new 'Ethnic Unity Law' is seen as effort to Sinicize Tibetan culture*, 1 mei 2020.
- , *Extradition Treaty That Could Deport Uyghurs From Turkey to China Faces Uncertainty in Ankara*, 21 mei 2020

Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL)

- , *Kazakhs from Xinjiang say relatives not allowed to leave China*, 26 november 2018.

Radio Television Hong Kong (RTHK)

- , *No police collusion in Yuen Long attack, IPCC report*, 15 mei 2020.

Reformatorisch Dagblad (RD)

- , *China achtervolgt Oeigoer tot in Nederland*, 15 april 2020.

RESPOND

- , *Ayhan Kaya: Reception Policies, Practices and Responses*;

Reuters

- , *China upset as Interpol removes wanted alert for exiled Uighur leader*, 24 februari 2018.
- , *Without papers, Uighurs fear for their future in Turkey*, 28 maart 2019.
- , *China makes defaming revolutionary heroes punishable by law*, 27 april 2018.
- , *China outlaws large underground Protestant church in Beijing*, 10 september 2018.
- , *China school sued by fired gay teacher in potential landmark case*, 28 september 2018.
- , *China jails former internet regulator for 14 years over graft*, 26 maart 2019.
- , *Nepal denies Tibetans' request to hold Dalai Lama birthday celebration*, 7 juli 2019.
- , *Sweden rejects China's request to extradite former official*, 9 juli 2019.
- , *Many LGBT people in China forced into illegal 'conversion therapy' groups*, 21 november 2019.
- , *China's most populous province to loosen grip on internal migration*, 14 januari 2020.
- , *China's same-sex couples heartened by property protection rights in new civil*

code, 28 mei 2020.

RSDL Monitor

—, *First Death reported in liuzhi*, 8 mei 2018.

RTV Noord

—, *Chinese 'sekte' staat ingeschreven in Groningen*, 28 december 2018.

Sixth Tone

—, *How legal guardianship made my same-sex relationship 'official'*, 13 augustus 2019.

—, *The single mothers left out of maternity leave*, 17 oktober 2019.

—, *Silent no more, How China's domestic abuse victims spoke out*, 2 januari 2020.

—, *Ad featuring same-sex couple wins hearts and minds in China*, 10 januari 2020.

—, *Amid the epidemic, a quiet leap forward for China's LGBT community*, 19 februari 2020.

—, *Domestic violence cases surge during COVID-19 epidemic*, 2 maart 2020.

—, *On the failure of 'Custody and Education' and the importance of rule of law*, 3 maart 2020.

South China Morning Post (SCMP)

—, *Chinese gay teacher files for unfair dismissal after being outed by parent of former pupil*, 28 september 2018.

—, *Hong Kong extradition law, Hundreds of thousand protest against controversial bill*, 9 juni 2019.

—, *Hong Kong extradition law, 2 million Hongkongers in epic march against proposed law*, 17 juni 2019.

—, *China's mysterious 'Bian Kong' system that can bar anyone from entering or leaving the country*, 5 augustus 2019.

—, *Hong Kong protests, A timeline of events, from the introduction of the extradition bill to the 2 million person march and more*, 9 augustus 2019.

—, *Hong Kong protests, What are the 'five demands'? What do protesters want?*, 20 augustus 2019.

—, *China hopes cryptography law will provide security and profitability*, 27 oktober 2019.

—, *Beijing passes Hong Kong national security law, effective July 1*, 30 juni 2020.

Süddeutsche Zeitung

—, *Was mit den Uiguren nach der Internierung passiert*, 17 februari 2020.

SupChina

—, *Domestic violence in China and the limitations of law*, 10 oktober 2018.

—, *Guangzhou Gender and Sexuality Education Center Shuts down*, 6 december 2018.

Tagesschau

—, *Umerziehungslager jetzt offiziell*, 11 oktober 2018.

Taipei Times

—, *Chinese court delays Canadian's death penalty ruling*, 10 mei 2019.

Taiwan News

—, *Taiwan saw spike in Hongkongers seeking residency in 2019*, 24 mei 2020.

Technode

—, *Chinese police can now inspect internet service providers*, 8 oktober 2018.

The Conversation

- , *How China is legally recognising same-sex couples, but not empowering them*, 2 oktober 2019.

The Daily Signal

- , *Why China is militarizing its Himalayan frontier*, 28 januari 2019.

The Diplomat

- , *What's so controversial about China's new anti-corruption body?*, *Digging into the National Supervision Commission*, 30 mei 2018.
- , *China's complicated LGBT movement*, 1 juni 2018.
- , *Xi: China must never adopt constitutionalism, separation of power or judicial independence*, 19 februari 2019.
- , *Decoding China's Cryptography Law*, 30 oktober 2019.
- , *The cruel fate of Michael Kovrig and Michael Spavor in China*, 10 december 2019.

The Economist

- , *What is Falun Gong?*, 5 september 2018.
- , *Gay Chinese take a modest first step towards civil unions*, 5 september 2019.
- , *A bigger cage, Justice in China is notoriously harsh, but reforms are afoot*, 31 oktober 2019.
- , *In Xinjiang, China applies repressive lessons learned in Tibet*, 12 december 2019.
- , *Gay prospects, China's government finds surprising support for same-sex marriage*, 23 januari 2020.
- , *Li Wenliang's death exposes the costs of China's authoritarianism*, 13 februari 2020.
- , *From slammer to serfdom, What happens when China's Uighurs are released from re-education camps*, 5 maart 2020.
- , *Britain opens its doors to Hong Kongers*, 6 juni 2020.

The Epoch Times

- , *China tested internet shutdown ahead of 30th anniversary of Tiananmen Massacre*, 4 juni 2019.

The Financial Times

- , *China blocks Bing access in curb on last foreign search engine*, 24 januari 2019.
- , *Chinese authorities step up crackdown on Twitter users*, 15 april 2019.
- , *Turkey's Uighurs fear for future after China deportation*, 24 augustus 2019.
- , *UK 'path to citizenship' for Hong Kongers lacks detail, advocates say*, 29 mei 2020.
- , *Beijing passes national security law for Hong Kong*, 30 juni 2020.

The Globe and Mail

- , *Hong Kong protesters seek refuge in Canada*, 3 mei 2020.

The Guardian

- , *50 students activists missing in China after police raid*, 24 augustus 2018.
- , *The great firewall of China: Xi Jinping's internet shutdown*, 29 juni 2018.
- , *Vatican signs historic deal with China – but critics denounce sellout*, 22 september 2018.
- , *'We are scared, but we have Jesus', China and its war on Christianity*, 28 september 2018.
- , *Former Interpol chief 'held in China under new form of custody'*, 9 oktober 2018.
- , *Student activists detained in China for supporting workers' rights*, 12 november

- 2018.
- , *China thinks it can arbitrarily detain anyone, It is time for change*, 4 januari 2019.
 - , *Fears for Uighur comedian missing amid crackdown on cultural figures*, 22 februari 2019.
 - , *China says it has arrested 13000 terrorists in Xinjiang*, 18 maart 2019.
 - , *Revealed: five Australian children trapped in China amid Uighur crackdown*, 5 april 2019.
 - , *China's first 'cyber-dissident' jailed for 12 years*, 29 juli 2019.
 - , *'It is not hopeless', China's #MeToo movement finally sees legal victories*, 4 november 2019.
 - , *Former UK employee in Hong Kong 'tortured in 15-day China ordeal'*, 20 november 2019.
 - , *Book burning by Chinese county library sparks fury*, 9 december 2019.
 - , *China cuts 'freedom of thought' from top university charters*, 18 december 2019.
 - , *What China's empty new coronavirus hospitals say about its secretive system*, 12 februari 2020.
 - , *China's new Hong Kong chief a hardliner known for crusade against Christian churches*, 13 februari 2020.
 - , *Chinese activist detained after calling Xi Jinping 'clueless' on coronavirus crisis; Detention of prominent scholar Xu Zhiyong comes amid wider crackdown on freedom of speech*, 17 februari 2020.
 - , *Uyghur woman says she was threatened by the Chinese police after husband appeared on Q&A*, 26 februari 2020.
 - , *China cracks down on 'sexual innuendo' and 'celebrity gossip' in new censorship rules*, 2 maart 2020.
 - , *China's women's movement has not only survived an intense crackdown, it's grown*, 7 maart 2019.
 - , *'Shameless', Anger as China quarantines freed human rights lawyer 400 km from home, Wang Quanzhang released from jail but sent far from his wife and son in Beijing*, 5 april 2020.
 - , *Critic who called Xi a 'clown' over Covid-19 crisis investigated for 'serious violations'*, 8 april 2020.
 - , *China's top official in Hong Kong pushes for national security, Luo Huining says region's pro-democracy movement is threat to 'one country, two systems' principle*, 15 april 2020.
 - , *Police in Hong Kong arrest 15 activists amid autonomy warnings, China office says that city's right to self-rule is 'authorised by the central government'*, 18 april 2020.
 - , *China 'bars lawyer from going home' after prison release, Wang Quanzhang's wife fears Covid-19 may be used as pretext to keep him under house arrest*, 19 april 2020.
 - , *'This is the end of Hong Kong', China pushes controversial security laws, Proposed legislation would effectively end one country, two system status, say critics*, 21 mei 2020.
 - , *Boris Johnson lays out visa offer to nearly 3m Hong Kong citizens, UK prime Minister says all eligible for BNO passport can apply if China cuts freedoms*, 3 juni 2020.
 - , *Hong Kong activists urge UK to spell out extended visa offer, NGO demands more details on Boris Johnson's 'vague and imprecise' commitment*, 14 juni 2020.
 - , *'Grave cause for concern', Hongkongers could be extradited to China under new security law*, 18 juni 2020.

The Independent

- , *China sends state spies to live in Uighur Muslim homes*, 30 november 2018.
- , *Chinese authorities 'cut off foreign reporter's phone call with young son', amid growing crackdown on journalists*, 29 januari 2019.
- , *Muslim women 'sterilised' in China detention camps, say former detainees*, 12 augustus 2019.
- , *China is killing religious and ethnic minorities and harvesting their organs*, 24 september 2019.
- , *China University removes reference to 'free thinking' in charter*, 19 december 2019.
- , *China axes 'custody and education' system which subjected sex workers to forced labour*, 29 december 2019.
- , *China proposes to sidestep Hong Kong government with controversial law against 'sedition', Legislation would also ban any external interference in financial hub*, 21 mei 2020.
- , *Controversial Hong Kong law approved by China, Major security proposal 'undermines autonomy of region'*, 29 mei 2020.

The Korea Times

- , *Hundreds of Chinese religious asylum seekers rejected in Jeju*, 14 november 2018.

The Law Library of US Congress

- , *China, Supervision Law enacted establishing a new state supervisory organ*, 9 juli 2018.

The New York Times

- , *A Tibetan tried to save his language, China handed him 5 years in prison*, 22 mei 2018.
- , *China sentences a Canadian, Robert Lloyd Schellenberg, to death*, 14 januari 2019.
- , *'Bohemian Rhapsody' with no gay scenes? Censored film angers Chinese viewers*, 26 maart 2019.
- , *A Chinese law professor criticized Xi, Now he's been suspended*, 26 maart 2019.
- , *Canada deports Chinese dissident, brushing off concerns he faces jail*, 28 augustus 2019.
- , *'Absolutely no mercy', Leaked files expose how China organized mass detentions of Muslims*, 16 november 2019.
- , *They built a homeland far from China's grip, Now they're afraid*, 21 december 2019.
- , *Inside China's push to turn Muslim minorities into an army of workers*, 30 december 2019 en bijgewerkt op 17 februari 2020.
- , *They documented the corona crisis in Wuhan, Then they vanished*, 14 februari 2020.
- , *China detains activist who accused Xi of coronavirus cover-up*, 17 februari 2020.
- , *How China tracked detainees and their families*, 17 februari 2020.
- , *Chinese human rights lawyer released from prison after term of nearly 5 years*, 6 april 2020.

The New York Times Magazine

- , *How a dating app helped a generation of Chinese come out of the closet*, 5 maart 2020.

The Star

- , *China's internet regulator orders AI to promote mainstream values*, 12 september 2019.
- , *China's Internet regulator orders online AI algorithms to promote 'mainstream values'*, 12 september 2019.

The Verge

- , *Taiwanese horror game devotion vanishes from steam after angry Chinese gamers find Winnie the Pooh meme*, 25 februari 2019.

The Washington Post

- , *China criminalizes the slander of its 'heroes and martyrs', as it seeks to control history*, 27 april 2018.
- , *Russia and China are taking different but equally dangerous approaches on coronavirus*, 27 februari 2020.

Tibetan Centre for Human Rights and Democracy (TCHRD)

- , *Tibetan monk's account reveals torture and sexual abuse rampant in China's 'political re-education' centres*, 28 mei 2018.

Time

- , *Two Hong Kong activists were granted asylum in Germany, calling the city's freedoms into questions*, 22 mei 2019.
- , *Hong Kong's police watchdog is unable to do its job, experts say*, 11 november 2019.
- , *University of Minnesota student jailed for 6 months for critical tweets he sent in the U.S.*, 23 januari 2020.

Trouw

- , *Na een storm van kritiek mag je toch homo zijn op de Chinese variant van Twitter*, 17 april 2018.
- , *Het Vaticaan doet een stevige concessie en erkent door China benoemde bisschoppen*, 22 september 2018.
- , *Hongkong en de spraakverwarring over één-land-twee-systemen*, 3 juli 2019.
- , *'Tibet is een groot politiekamp, overal hangen camera's met gezichtsherkenning'*, 7 september 2019.
- , *Chinese mensenrechtenactivist Xu weer opgepakt*, 17 februari 2020.
- , *Chinese mensenrechtenadvocaat Wang Quanzhang vrijgelaten*, 5 april 2020.
- , *'Hongkong wordt een Chinese stad'*, 28 mei 2020.
- , *Vluchteling uit Hongkong krijgt hulp van Taiwan*, 29 mei 2020.

Union of Catholic Asian News (UCAN)

- , *Bishop told to toe party line before celebrating Chrism Mass*, 5 april 2019.
- , *Vatican-China bishops' deal 'bearing fruit'*, 11 september 2019.

Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie (VRT)

- , *Pro-Chinese Carrie Lam wordt eerste vrouw aan het hoofd van Hong Kong*, 26 maart 2017.
- , *China censureert "Bohemian Rhapsody", "Bang dat heel China homoseksueel wordt"*, 27 maart 2019.

Voice of America (VOA)

- , *Beijing: Tibetan population actually over 7 million*, 20 juni 2014.
- , *Tibetan re-education camp journal tells of China's tactics now used on Uighurs*, 25 mei 2019.

Wall Street Journal (WSJ)

—, *China's Hong Kong roundup, Beijing increases its hold on the territory with a spate of arrests*, 19 april 2020.

What's on Weibo

—, *Welcome to WeChat: Anything You Post May Be Used Against You In A Court of Law*, 4 oktober 2016.

Wired

—, *China is trolling and hacking Uighur exiles around the world*, 6 december 2019.

Xinhua

—, *China's Civil Code adopted at national legislature*, 28 mei 2020.

13.4 Tijdschriftartikelen

China Centrum

—, *News update on religion and church in China*, 28 juni – 2 oktober 2019.

Interdisciplinary Journal of Research on Religion

—, *Family networks and the growth of the Church of Almighty God*, gepubliceerd in 2018.

Journal of Political Risk

—, *Wash Brains, Cleanse Hearts, Evidence from Chinese Government Documents about the nature and extent of Xinjiang's extrajudicial internment campaign*, november 2019.

Journal of Religion and Violence

—, *Gatekeeping and narratives about 'cult' violence, The McDonald's murder of 2014 in China*, gepubliceerd in 2018.

PierLuigi Zoccatelli

—, *A dynamic religion in China, The Church of Almighty God*, 13 en 14 april 2018.

The Journal of CESNUR

—, *The list, The evolution of China's list of illegal and evil cults*, januari/februari 2018.

—, *Fake news! Chinese mobilization of resources against the Church of Almighty God as a global phenomenon*, juli/augustus 2018.

—, *Asylum Seekers from The Church of Almighty God (CAG)*, 23 juli 2019.

—, *Would the real article 300 please stand up? Refugees from religious movements persecuted as Xie Jiao in China, The case of the Church of Almighty God*, september/oktober 2019.

The Journal of Political Risk

—, *The Karakax List, Dissecting the anatomy of Beijing's internment drive in Xinjiang*, februari 2020.

The Sociological Quarterly

—, *The red, black, and gray markets of religion in China*, uitgegeven in 2006.

Time Magazine

—, *At least 250 journalists have been imprisoned in 2019 and China is the top jailer, CPJ says*, 12 december 2019.

13.5 Rapporten en boeken

Amnesty International (AI)

- , *Human Rights in Asia-Pacific, Review of 2019, China*.
- , *Death sentences and executions, 2018*, uitgegeven in 2019.
- , *Death sentences and executions, 2019*, uitgegeven in 2020.

Asylum Information Database (AIDA)

- , *Introduction to the asylum context in Turkey*, geraadpleegd op 8 mei 2020.

Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF)

- , *Länderreport 22, China, Situation der Muslime*, februari 2020.

Center for Strategic and International Studies (CSIS)

- , *China's emerging cyber governance system*, 2017.

Center for Studies on New Religions (CESNUR) en International Observatory of Religious Liberties of Refugees (ORLIR)

- , *The Church of Almighty God*, juni 2018.

Chinese Human Rights Defenders (CHRD)

- , *Defending rights in a "no rights zone", Annual report on the situation of human rights defenders in China, 2018*, 21 februari 2019.
- , *Defending human rights in the era of dystopia, The situation of defenders in China, 2019*, 12 februari 2020.

Chinese Permanente Vertegenwoordiging aan de VN in Genève

- , *National Minorities Policy and Its Practice in China*, geraadpleegd op 26 mei 2020.

Church of Almighty God (CAG)

- , *The Chinese communist government's persecution of the Church of Almighty God, Annual report, 2018*, ongedateerd.
- , *The Chinese communist government's persecution of the Church of Almighty God, Annual report, 2019*, ongedateerd.

Committee against Torture (CAT) van de VN

- , *Concluding observations on the fifth periodic report of China (CAT/C/CHN/CO/5)*, 3 februari 2016.

Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT) van Australië

- , *Country information report People's Republic of China*, 3 oktober 2019.

European Union Chamber of Commerce China

- , *The digital hand, How China's corporate social credit system conditions market actors*, augustus 2019.

Freedom House

- , *The battle for China's spirit, Religious revival, repression and resistance under Xi Jinping*, februari 2017.
- , *Hong Kong, Country report*, 30 januari 2019.
- , *Annual report on political rights and civil liberties in 2019*.
- , *Country report freedom on the net China, 2019*.

Home Office van het Verenigd Koninkrijk

—, *China, Falun Gong*, november 2016.

Human Rights Watch (HRW)

—, *Nipped in the bud, The suppression of the China Democracy Party*, 1 september 2000.

—, *"Only men need apply", Gender discrimination in job advertisements in China*, uitgegeven in 2018.

—, *"Eradicating ideological viruses", China's campaign of repression against Xinjiang's Muslims*, september 2018.

—, *China's algorithms of repression*, 1 mei 2019.

—, *World report 2020, Events of 2019*, uitgegeven in 2020.

Independent Tribunal Into Forced Organ Harvesting from Prisoners of Conscience in China (China Tribunal)

—, *Final judgment & summary report*, 17 juni 2019.

Introvigne, Massimo

—, *Inside the Church of Almighty God, The most persecuted religious movement in China*, 2020.

IQAir

—, *2019 world air quality report, Region & City PM2.5 ranking*, uitgegeven in 2019.

Immigration and Refugee Board van Canada

—, *Exit controls and security measures at airports, particularly Beijing airport, for Chinese citizens travelling overseas, including procedures at check points and the use of computerized identity verification and facial recognition technology*, augustus 2019.

Legislative Council, Secretariat Education Service Team van Hongkong

—, *Composition of the Legislative Council*, mei 2019.

Ministerie van Buitenlandse Zaken van Nederland

—, *Algemeen ambtsbericht China*, 19 februari 2018.

—, *Algemeen ambtsbericht Turkije*, oktober 2019.

Office of the United Nations High Commissioner (OHCHR) van de VN

—, *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review, China (A/HRC/40/6)*, 26 december 2018.

Ranking Digital Rights

—, *2019 ranking digital rights corporate accountability index*, mei 2019.

Reporters Without Borders

—, *World press freedom index 2019*, februari 2020.

Safeguard Defenders

—, *Submission to select UN special procedures on China's National Supervision Commission and its detention tool liuzhi*, 21 augustus 2019.

The Citizenlab

—, *Censored Contagion - How Information on the coronavirus is managed on Chinese social media*, 3 maart 2020.

Tibet Centre for Human Rights and Democracy (TCHRD)
—, *Human rights situation in Tibet, Annual report, 2018*, ongedateerd.

United States Commission on International Religious Freedom (USCIRF)
—, *Annual report 2019*, 24 april 2019.

United States Congressional-Executive Commission on China (CECC)
—, *Annual report, 2011*, 10 oktober 2011.
—, *Annual report, 2018*, 10 oktober 2018.
—, *Annual report, 2019*, 18 november 2019.

United States Department of State (USDOS)
—, *International religious freedom report for 2012*, ongedateerd.
—, *2018 report on international religious freedom, China (includes Tibet, Xinjiang, Hong Kong, and Macau)*, 21 juni 2019.
—, *2018 Country report on terrorism 2018, China (including Hong Kong and Macau)*, 1 november 2019.
—, *2019 human rights report, China (includes Tibet, Hong Kong and Macau)*, ongedateerd.

United States Law Library of US Congress
—, *New regulation on policy cybersecurity supervision and inspection powers issued*, 13 november 2018.

World Economic Forum (WEF)
—, *Global gender gap report 2020*, uitgegeven in 2019.